

ОДБРАНА

**ДАН ВОЈСКЕ
И ДАН ПОБЕДЕ
У ЗРЕЊАНИНУ**

ИНТЕРВЈУ

**ГЕНЕРАЛ-МАЈОР
МИЛОМИР ТОДОРОВИЋ
КОМАНДАНТ ГАРДЕ**

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
УПРАВА ЗА ОДНОСЕ СА ЈАВНОШЋУ • МЕДИЈА ЦЕНТАР „ОДБРАНА“ • ТАГ МЕДИА

МУЛТИМЕДИЈАЛНИ ПРОЈЕКАТ „МАЈСТОР ЗА АУТОМОБИЛЕ И ЉУДСКЕ ДУШЕ“

Аутори изложбе Анита Панић и Славко Крунић

ВЕЛИКА ГАЛЕРИЈА ДОМА ВОЈСКЕ СРБИЈЕ, Браће Југовића 19

10. МАЈ – 4. ЈУН 2016.

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
УПРАВА ЗА ОДНОСЕ СА ЈАВНОШЋУ
Медија центар „ОДБРАНА”

ХЛЕБ

У ВЕЛИКОМ РАТУ

Аутор изложбе Димитрије Вујадиновић

11–21. мај 2016. године
Мала галерија Дома Војске Србије
Браће Југовића 19, Београд

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране и Војске Србије

„Одбрана“ наставља традиције „Рајника“, првог војног листа у Србији, који је изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Медија центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19
medijacentar@mod.gov.rs

Директор

Стевица С. Карапанџин, пуковник

Главни и одговорни уредник

Владимир Почуч, потпуковник

Заменик главног уредника

Александар Петровић, капетан

Уредници

Мира Шведић, Душан Глишић

Новинари

Сања Анђелковић

Владимир Вјештић

Мирјана Крстовић, поручник

Биљана Миљић

Стални сарадници

др Себастијан Балаш, др Славиша Влацић,

Милосав Ц. Ђорђевић, др Милан Мијалковск

др Зоран Милединовић, др Миљан Милкић,

Будимир М. Попадић, Никола Остојић,

Александар Радић, Влада Ристић,

Драгана Барјактаревевић, Милош Стругар

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник),

Станислава Струњаш (техничка уредница)

Фотографија

Даримир Банда, Душка Стефановић,

Јово Мамула (фото-репортери)

Језички редактори

мр Наташа Николић, Слађана Мирчевски

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Татјана Шућин

Документација

Горан Станковић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор 3241-258; 23-809

Главни и одговорни уредник 3241-257; 23-808

Секретар редакције 3201-809; 23-079

Прелом 3240-019; 23-583

Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765

Претплата 3241-009; 3201-995; 23-995

Продаја 3201-810; 23-810; 3241-254

ТЕЛЕФАКС 3241-258

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19

odbrana@mod.gov.rs

redakcija@odbrana.mod.gov.rs

www.odbrana.mod.gov.rs

Жиро-рачун

840-312849-56 МЦ „Одбрана“

Претплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РСЦ

месечно 160 динара. За претплатнике преко

Поштанске штедионице месечно 180 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд,

ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

„Одбрана“ је члан
Европског удружења
војних новинара

БРОЈ 256

Дефиле јединица
на свечаности
поводом Дана Војске
и Дана победе
у Зрењанину

Снимио Даримир БАНДА

СПЕЦИЈАЛНИ ПРИЛОГ 144
ПРОПАГАНДА ВЛАДЕ
НАРОДНОГ СПАСА

Свечаност поводом
Дана Војске Србије и
Дана победе у Зрењанину

ЗАКЛЕТВА
ОТАЏБИНИ
ЗАВЕТ ПРЕЦИМА

Вод водича службених паса
5. батаљона војне полиције

ДВЕ ДЕЦЕНИЈЕ
ИСКУСТВА

Нова извозна понуда
тенкова из Кине – VT-4
СВЕ ПРЕДНОСТИ
КИНЕСКОГ ЗМАЈА

Тринаеста Ноћ музеја
РАДИОНИЦА
ЗА ДУШУ

Реч уредника

Одмеравање ризика

Прошле и у првом кварталу ове године систем одбране напустило је 14 официра информатичке службе и 35 санитарске, правне и грађевинске струке. Реч је о високообразованим старешинама дефицитарних занимања у Министарству одбране и Војсци Србије, од потпоручника до мајора, односно о кадру који је систему тек требало да пружи максимум. Такође, и о делатностима које су у грађанству много боље плаћене.

Све чешће подофицири и официри говоре о ухлебљењу у цивилству и одлучују се за нове каријере. Такав тренд последица је деградираног материјалног статуса и стандарда припадника Војске, који су тренутно, уколико се упореде с осталим категоријама запослених у државној управи, у најлошијем положају.

Изненадни одлазак, по правилу најквалитетнијих и најјискуснијих војника, оних који су се плански годинама школовали и усавршавали, до којих се на тржишту рада не долази ни брзо ни лако, јесте ризик за сектор безбедности, поготово ако се има у виду да се на тај начин убудуће могу знатно нарушити и оперативне способности јединица. Досадашње мере прихватљивог смањења бројног стања, као и одговарајући модели попуње, нису дали очекиване резултате.

У условима изразитих финансијских ограничења, а у складу са захтевима да се спречи отпуштање и умањење способности састава, кадровици су дефинисали и овогодишњи план попуње. За децембар су предвидели да буде на нивоу од 84,3 одсто, мада је већ крајем првог тромесечја попуна износила 84,1. Министарство финансија, инструкцијом од 24. фебруара, затражило је да систем одбране у наредној години смањи трошкове за плате пет одсто, а 2018. још толико.

Уколико се таква политика финансирања не промени, Министарство одбране и Војска Србије ће крајем 2016. и почетком наредне године имати у буџету око 1,4 милијарде динара мање за исплату зарада. Искуства, нарочито из 2005. године, потврђују да су се у сличним ситуацијама примењивала линеарна смањења кадра, без темељних анализа могућих утицаја на оперативне и функционалне способности Војске.

Такав поступак није ни рационалан, ни оправдан, ако није праћен опремањем и модернизацијом наоружања и војне опреме. Недостатак новчаних средстава у систему одбране не сме бити једини основ за доношење одлуке о смањењу броја припадника, већ томе треба да претходи свеобухватна процена, првенствено безбедносних ризика којима је земља изложена.

Сваки неселективан и неплански одлазак војног кадра врло је тешко, често и немогуће надокнадити. Последице су, додуше, унапред предвидиве. Баш као и одговор већине професионалних војника, подофицира и официра, којима држава само обећава боље дане. Упркос свему... ■

Владимир ПОЧУЧ

- 8 Генерал-мајор Миломир Тодоровић
ОД ВОЈНИКА
ДО КОМАНДАНТА
- 18 Безбедност авио-саобраћаја
СВЕ СЕ СВЕДЕ НА ЧОВЕКА
- 22 Раме уз раме с осталим
мировним центрима
ПОТВРДА КВАЛИТЕТА
- 26 Чета за општу логистику
Треће бригаде
ПРЕДУСЛОВ ВОЈНИЧКЕ
СВАКОДНЕВИЦЕ
- 32 Случај генерала Недића
ЧИЊЕНИЦАМА
ДО СУДА ИСТОРИЈЕ
- 38 Положај Србије у савременим
геостратегијским условима
НА ПРАГУ ХЛАДНОГ РАТА
- 48 Будућност Европске уније
КРИЗА ИДЕНТИТЕТА
- 56 Настанак и деловање СА и СС одреда
ХИТЛЕРОВИ КОСАЧИ СМРТИ
- 60 Утврђења у Србији – древни Крушевац
ТВРДИ ГРАД КНЕЗА ЛАЗАРА
- 64 Десетар Срђан Ристић
спреман за Гиниса
ПРИХВАТАМ ИЗАЗОВ

ПРЕМИЈЕР ОБИЩАО ОПЕРАТИВНИ ЦЕНТАР СИСТЕМА ОДБРАНЕ

Председник Владе Републике Србије Александар Вучић, председник Републике Српске Милорад Додик, министар одбране Зоран Ђорђевић, министар унутрашњих послова Небојша Стефановић и начелник Генералштаба генерал Љубиша Диковић, обишли су 1. маја, на Васкрс, Оперативни центар система одбране.

Премијер је истакао да је поносан на Војску Србије, као и на то што и на празник 3.108 војника брине о безбедности земље.

– Уз честитку свима који Васкрс славе по јулијанском календару, овај празник честитам, пре свега, припадницима наших оружаних снага, за које не постоји нерадан дан нити одмор и који с толико љубави раде свој посао, штите и воле земљу – поручио је премијер Вучић, изражавајући захвалност систему одбране на доприносу стабилности земље, јер је то услов нашег економског, демократског, политичког и сваког другог напретка. ■

МИНИСТАР ОДБРАНЕ У БАЗИ „ДОБРОСИН“

Током обиласка Копнене зоне безбедности, министар одбране Зоран Ђорђевић боравио је 2. маја у бази „Добросин“ и на објекту Ташлак, код Бујановца. Након што је припадницима Војске Србије, који на том подручју обављају задатке, честитао Васкрс, министар је са замеником начелника Генералштаба генерал-потпуковником Јовицом Драганићем и командантом Копнене војске генерал-потпуковником Милошавом Симовићем у „Добросину“ присуствовао вежби о поступцима приликом напада на базу. Такође је разговарао са војницима о условима живота и рада и најавио да ће и даље чинити све да њихов материјални положај буде бољи. ■

ПРИЈЕМ ПРЕДСЕДНИКА СРБИЈЕ ПОВОДОМ ДАНА ВОЈСКЕ И ДАНА ПОБЕДЕ

Поводом Дана Војске Србије и Дана победе председник Републике Србије Томислав Николић организовао је 8. маја пријем коме су присуствовали министар одбране Зоран Ђорђевић, начелник Генералштаба генерал Љубиша Диковић и најодговорније старешине Министарства одбране и Војске Србије.

Честитајући празник припадницима система одбране, председник Николић истакао је да је задовољан начином на који се води Војска и како њени припадници извршавају поверене задатке, те сарадњом те институција са грађанима Србије.

– Није то поверење никада ни било пољуљано, али пролазимо кроз разна искушења, у којима остаје неколико стабилних стубова Србије, а један од њих је, свакако, Војска – рекао је председник Србије. ■

МОСКОВСКА КОНФЕРЕНЦИЈА О МЕЂУНАРОДНОЈ БЕЗБЕДНОСТИ

Министар одбране Зоран Ђорђевић боравио је крајем априла у Руској Федерацији, где је учествовао на 5. московској конференцији о међународној безбедности.

Излагао је о глобалној безбедности и војној сарадњи, анализирајући узроке и последице промене архитектуре глобалне безбедности и њеног утицаја на све већу рањивост националних држава у односу на нове транснационалне и мултилатералне безбедносне изазове.

Током боравка у Русији сусрео се са руским министром одбране, генералом армије Сергејом Кужугетовичем Шојгуом, с којим је констатовао да су општи и политички односи две земље традиционално добри и засновани на историјском пријатељству. Саговорници су разменили мишљења о актуелним питањима опште, војно-политичке и безбедносне ситуације у регионима две државе.

Министар Ђорђевић разговарао је и са министрима одбране Белорусије генерал-потпуковником Андрејем Алексејевичем Равковим и Јерменије Оганјаном Сејраном Мушеговичем, а сусрео се и са генералним секретаром Организације сарадње о колективној безбедности (ОДКБ) Николајем Николајевичем Бордјужом. ■

НАЧЕЛНИК ГЕНЕРАЛШТАБА У ТУРСКОЈ

Током посете Републици Турској, начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић учествовао је 11. маја, у Истанбулу, на 10. конференцији начелника генералштабова балканских земаља. Скупу су присуствовали и начелници генералштабова Албаније, Босне и Херцеговине, Бугарске, Грчке, Македоније и Турске, као и заменик начелника генералштаба Румуније, а гости су били заменик председавајућем Војном

комитету НАТО-а, начелник Штаба Команде здружених снага из Напуља и начелници генералштабова Хрватске и Словеније.

Учесницима Конференције обратио се председник Турске Реџеп Тајип Ердоган. На састанку су присутни закључили да је тај форум успешна организација за регионалну безбедност и стабилност, која пружа основу за даље унапређење војне сарадње између чланица, као и различитих безбедносних организација.

Генерал Диковић посебно је разговарао са начелником генералштаба Оружаних снага Турске генералом Хулусијем Акарком и начелником Генералштаба Армије Македоније генерал-потпуковником Методијем Величковским. ■

ДАН ГАРДЕ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ

Свечаним дефилеом у касарни „Дедиње“, припадници Гарде Војске Србије обележили су Дан јединице – 6. мај. Свечаности су присуствовали председник Републике Томислав Николић, министар одбране Зоран Ђорђевић, начелник Генералштаба генерал Љубиша Диковић, представници верских заједница, организација и установа Министарства одбране и Војске, локалних власти и борачких организација.

Честитајући гардистима празник и 186 година од оснивања Књажеве гарде – Гвардије, 1830. године у Пожаревцу, председник Николић истакао је да су традиција, снага, увежбаност, достојанство и војнички понос Гарде прва слика коју о Србији стичу светски званичници који нам долази у госте.

– Гарда Војске Србије у државном протоколу симбол је свих наших грађана, наше војске и државе, њено лице и част. Својим досадашњим радом и изузетним залагањем њени припадници заслужили су дивљење и поверење грађана наше земље. На такву елитну јединицу можемо се ослонити с поносом – нагласио је председник Србије. ■

ОБЕЛЕЖЕНО 65 ГОДИНА ПОЛИГОНА „НИКИНЦИ”

У Центру за испитивање наоружања и војне опреме „Никинци”, који је у саставу Техничког опитног центра, 5. маја обележено је 65 година постојања полигона „Никинци”, који је 1951. основан као централни опитни полигон за потребе војне индустрије.

О раду те „лабораторије на отвореном” говорио је командант Центра потпуковник Томо Фигун, док се директор Техничког опитног центра пуковник проф. др Слободан Илић осврнуо на набавке савремене опреме које су реализоване током протекле године, и на планове опремања и развоја полигона.

У име начелника Генералштаба, генерал-мајор Душан Стојановић истакао је да полигон има важно место у систему одбране и да се сви задаци на њему извршавају с високим степеном ризика, али максимално безбедно, због чега је честитао запосленима. ■

ИНТЕРВЈУ

ГЕНЕРАЛ-МАЈОР МИЛОМИР ТОДОРОВИЋ

ОД ВОЈНИКА ДО КОМАНДАНТА

8

15. мај 2016.

Као деветнаестогодишњак на одслужењу војног рока у јединици Гарде маштао је о томе да једног дана у њој ради као официр. Тридесет две године касније он је њен командант и ађутант председника Републике.

9

Врхунски професионализам и оспособљеност, оданост отаџбини, приврженост народу коме припадају, безрезервни патриотизам и одлучност традиционално красе сваког припадника Гарде, најелитније јединице Војске Србије, а посебно њеног команданта. Тако је одувек, тврди генерал-мајор Миломир Тодоровић, човек који је пре 32 године у Гарду ступио као војник на одслужењу војног рока и остао до данас, обављајући искључиво командне дужности. Зато је наше прво питање и везано за ту фасцинантну и готово нестварну чињеницу да је од првог професионалног корака до данас везан за исту јединицу. Како је то било могуће?

– Тачно је да сам 1984. године овде, у истој касарни, служио војни рок. Само што сам положио пријемни на Машинском факултету у Београду, отишао сам у Војску на одслужење војног рока и током тих 15 месеци проведених у Гарди, у саобраћајној војној полицији, све се окренуло. Схватио сам да је војнички позив моје дефинитивно опредељење. Јавио сам својима да ћу одмах по „скидању“ војничке униформе, обући другу, питомачку. Одушевљење јединицом у којој сам отпочео војничке кораке ни данас ме не напушта. Кад сам, извршавајући војничке задатке, награђен највишим војничким признањем – значком „Примеран војник“ и унапређен у десетара, пожелело сам да postanем официр и радим управо у Гарди.

Најпре сам о томе само сањао, а касније је то постало и могуће, посебно кад сам на смеру пешадија дипломирао одличним успехом. Као један од најбољих питомца могао сам да бирам прво место службовања и изабрао сам – Гарду, где сам, по завршетку Војне академије, са још седморицом колега из 43. класе, и упућен. Тако сам, као потпоручник, дошао управо у јединицу војне полиције, у којој сам служио војни рок. Стицајем околности, каријеру су ми обележиле искључиво командне дужности, а мој рад увек је вреднован оценом „нарочито се истиче“. Можда ту леже и разлози који су мој сан да останем у Гарди учинили остваривим. С друге стране, традиција је оно што Гарду чини јединственом, она је у темељу те јединице, а ја сам и као човек и као официр веома привржен традицији српског народа, па је, свакако, и то одредило моју жељу да професионалну каријеру проведем баш овде.

У том смислу, најузвишенијим чином и јединственим догађајем у каријери сматрам недавно присуство обележавању стогодишњице искрцавања српске војске на острва Крф и Видо, где сам као командант Гарде и ађутант председника Републике учествовао у садејству институција Војске и председника Републике у чувању најсветијих војничких традиција. Саосећање с нашим ратницима који су прошли голготу и страдања да би

вечни мир пронашли у „Плавој гробници“ сматрам пиједесталом војничке части, тим пре јер сам, одлуком врховног команданта, био одевен у генералску униформу из Првог светског рата. Истовремено сам осетио тугу због страдања и понос због укзане части.

О Госјодине генерале, репрезентативна јединица Војске Србије прва је с којом долазе у додир странци државници, али коју гошћово свакодневно пажљиво посматрају и наши грађани. Колико такав вид одговорности утиче на обуку припадника Гарде?

– У свести припадника Гарде одувек је наглашен баш тај елемент да су они ти од којих зависи први утисак о Војсци коју представљају и држави којој припадају. И то важи не само кад су у питању страни високи државници, већ и када је реч о нашим званичницима, али и у сваким другим приликама, кад су пред грађанством, као и у свакодневним протоколарним дужностима пред нашим највишим државним институцијама. Зато није довољно да су припадници Гарде који се појављују у таквој улози и на таквим задацима само добро увежбани, лепо обучени, устројени и усклађени, већ и да у својој свести држе до тог значаја. Сматрамо да су гардисти на висини задатка само онда када га не обављају као низ добро увежбаних радњи и поступака, већ и кад га носе срцем и душом, својом целокупном појавом и наступом. То се у нашем случају заиста може видети и осетити. Свесни тога, у обуци управо истичемо и наглашавамо значај тих компоненти, изједначавајући их с оним што се у војничком речнику зове увежбавање. Склад те две компоненте даје очекивани резултат.

О Гарду чини неколико јединица, чији ојсег задаћака није само репрезентативне природе. Како успеваће да извршиће све те, често веома разнорodne обавезе, с обзиром на то да знамо да ни та елитна јединица Војске Србије није попуњена?

– У најкраћем, Гарда се састоји од Команде, четири батаљона – ко-

мандног, гардијског, логистичког и 25. батаљона војне полиције. Такође, поседује објекте посебне намене и репрезентативне објекте. Није тајна ни то да су, поред реализације активности у оквиру протокола државних органа, наши задаци и стално обезбеђење 18 објеката система одбране и логистичка подршка 118 ослоњених састава Министарства одбране и Генералштаба Војске.

Када је реч о оптерећености јединица Гарде и њених припадника, није војнички и није нам својствено да

говоримо колико смо оптерећени, али постоје прецизни подаци и чињенице које о томе објективно казују. Ако се ставе у директан однос сви задаци који су на нашим плећима и наша (мало)бројност, све је довољно транспарентно да не може бити очигледније. Свесни смо чињенице да не можемо рачунати на оптималну бројност наших састава, јер њу најдиректније одређују материјалне могућности наше државе, што важи и за укупан састав наше војске. Гарда у томе није изузетак, али за разлику од оста-

лих састава Војске Србије, Гарду знатно више напрежу изузетно динамичне спољнополитичке активности наших највиших државних органа и високих руководилаца.

У настојању да Србију што боље позиционирају у европским и светским процесима, Гарди су знатно повећани задаци и обавезе. Она је свеприсутна не само у церемонијалним и протоколарним, већ и подразумевајућим безбедносним и другим активностима. О томе најдиректније казују и подаци које је изнео и сам председник Републике на свечаности поводом Дана Гарде, подсећајући да је јединица у претходној години остварила завидне резултате реализујући чак 238 војних почести, 27 наступа Репрезентативног оркестра, два егзерцира, шест почасних артиљеријских палби, превозење 162 стране војне делегације, као и 226 активности у репрезентативним објектима.

Наш задатак јесте и обезбеђење логистичке подршке снага за стратегијско-оперативно командовање, као и пружање помоћи цивилним властима у случају природних непогода и других несрећа. Уз то, постоје свакодневне, веома значајне обавезе, не рачунајући редовне задатке обезбеђења, обуке, почасне страже и логистичку подршку. Када се томе додају и увек нови егзерцири, који се морају увежбавати до савршенства, може се створити јаснија представа о обиму и интензитету наших активности.

Због тога није реткост да нашим припадницима скраћујемо и „сецкамо“ одморе и заслужене слободне дане, посебно када је реч о задацима највишег државног значаја, да због недовољне попуњености има много рада после, условно речено радног времена, учесталих дежурстава, додатног напора од прекобројних послова. За нас, заправо, и нема радног времена. Свесним и великим одрицањем припадници Гарде данас превазилазе и ону Његошеву мисао: „Мало руку па мала и снага“.

О Једна од специфичности Гарде јесте и њен Репрезентативни оркестар, који традиционално изазива велико интересовање јавности. Његови задаци не одно-

се само на протокол. Шта га издваја од осталих војних оркестара?

– Поред извршавања задатака војног и државног протокола, оркестар Гарде увек је активно учествовао у развоју културе нашег народа. Почетком 1831. године у састав књажеве Гарде ушао је и оркестар Књажевско-сербска банда, којим је руководио капелник Јосиф Шлезингер, кога је у Крагујевац с музичарима и инструментима кнезу Милошу послао његов брат Јеврем, старешина Шабачке нахије. Обучени у посебне гардијске униформе, музичари оркестра наступали су уз представе у Књажевско-сербском театру Јоакима Вујића. У том периоду, „Новине Србске“ објављивале су текстове у којима су Књажевско-сербску банду упоређивале с „најискуснијим европејским бандама“. Почетком 20. века Станислав Бинички, наш познати композитор и аутор „Марша на Дрину“, основао је оркестар Краљеве гарде. Био је то једини професионални састав тог времена у Србији, из кога су израсли готово сви данашњи професионални ансамбли.

Током скоро два века постојања, оркестар Гарде учествовао је у свим важнијим догађајима модерне српске државе и стекао је светску славу. За заслуге добио је многе награде и признања, о којима сведоче гостовања у Паризу, Лиону, Ници, Тулону, Бордоу и Монтобрану на позив француске владе, као и наступ на Зимским олимпијским играма у Сарајеву 1984. године, за чије је потребе снимео химне свих земаља учесница. Први пут сам се срео с тим оркестром док сам служио војни рок у Гарди. И тада се, као и данас, ангажовао углавном на давању војних почести, али је и онда наступао и у нашој земљи и у иностранству, где ужива велики утицај и поштовање. Том традицијом наш оркестар се с правом поноси. Последњи наступи у иностранству били су на фестивалу војних оркестара у Бремену (СР Немачка) и на смотри војних оркестара поводом обележавања 100 година од почетка Првог светског рата у Лијежу (Белгија).

О Традиција је у темељу и корену Гарде. Колико припадници једи-

нице заиста познају њену историју? Колико садашња униформа одговара традицији српског народа?

– У природи је свих војски које имају часну и славну традицију да се на њу и позивају. То је једна од карактеристика и наше јединице. Мало је гардијских састава у свету тако богатих славом и традицијом. За 186 година постојања, сложило се и нанизало толико славних и тешких догађаја који су Гарду обележили највишим војничким врлинама, несаломивим борбеним духом и истрајношћу каквом би се дичиле све армије света. Довољно је присетити се само великих догађаја који су обележили историју Србије од књаз Милошевих времена до данашњих дана. Отпор поробљивачу, окупатору и агресору истрајно је војнички дух и формирао борбени морал српског војника, посебно гардисте, дајући му својствене карактерне црте. Вертикала слободарства и војничке части изграђивала се од заветне Косовске битке, српских устанака и потоњих ратова, затим голготске епопеје у Великом рату и легендарних битака из Другог светског рата, од Козаре, Неретве, Сутјеске и Сремског фронта, до најновијих подвига с Кошара. Негујући свест о томе, именујући хероје и јунаке, војводе и славне команданте, легендарне појединце и своје, гардијске, часне и знамените припаднике, на најбољи начин у Гарди обезбеђујемо континуитет слободарства и војничке части. Ми нашу историју не делимо на прихватљиву и мање прихватљиву, посматрамо је у целини као део нас и наше јединице. Баш као што Гарду видимо као део историје нашег народа.

О Део те историје свакако јесте и униформа која гардисте издваја од других припадника Војске. Дали ће се можда мењати, с обзиром на све промене последњих деценија?

– Почасна гардијска униформа коју носимо свакако је део дуге традиције. Уредбом о одећи сувоземне војске, униформа Краљеве Гарде мењала је изглед неколико пута између два рата. Уместо дотадашње „атиле“, од 1924. године као свечана унифор-

ма уведена је „миланка“ тамноплаве боје, а 1933. године Уредбом о одећи Краљеве гарде артиљерији је прописана „миланка“ браон боје, а свим осталим родовима блуза сивозелене боје. Калпак је био од црног астрагана с краљевим монограмом и црвеном чохом на темену. Свечана униформа Краљеве Гарде Војске Краљевине Југославије, у којој је давана дворска стража, састојала се од калпака, блузе, доламе чакшира панталона, чизама, ципела, ешарпе, белих рукавица и сабље.

Немамо захтеве за променом униформе из 1954. године, коју данас носимо. Очекују нас нека прилагођавања, посебно кад је реч о униформи наших припадника, али то нису значајне измене. Измениће се гардијске чизме, такозване „официрке“, скратићемо и струкирати гардијски шињел, већ смо изменили капу, па даме уместо плавих беретки носе шапке. Свакако је наша униформа једна од најлепших гардијских у свету.

Q *Од оснивања Гвардије до данас у Гарди су најбољи официри, подофицири и војници. Шта је потребно учинити да најбољи остану најбољи? Шта се захтева од њих, а шта од јединице, Војске и групе да би Гарда остала то што јесте?*

– Захваљујући разумевању Генералштаба, Гарда је одувек имала привилегију да за свој састав бира најбоље официре, подофицире и војнике, али је при том свесна и обавезе да то право подразумева и високу обавезу у резултатима и извршавању задатака. Гарда оправдава задатак тек кад ти најбољи које је добила у даљем раду и напредовању остану најбољи. Или, једноставније речено, кад најбољи буду још бољи. То подразумева стални, упоран рад, високе критеријуме, чврст морал и унутрашњу људску кохезију. А то се подстиче и постиже личним примером. Кад је пред стројем комплетна личност, војници имају кога и да следе. То се односи на све наше командире и команданте јединица. С друге стране, држава и народ знају да цене наше напоре да их достојно репрезентујемо.

У том смислу награђени смо бројним признањима која нам много значе. Ни једну награду не доживљавамо само као потврду, или као награду за оно што смо постигли и учинили. Или што смо у нечему били бољи од других. Нама је важније да је то одраз признавања квалитета и својства наше војске. Само у том контексту награда оправдава сврху. Свака објективна и заслужена награда не носи или не производи аутоматски и неко оптерећење код награђеног. Ако је он доживљава и схвата на суштински начин, као одраз квалитета који поседује и испољава, онда то и јесте његов лик у огледалу стварности. Зато би и они који награђују морали бити свесни последица необјективно додељених награда и признања. Јер, онај ко их није заслужио има разлога да стрепи од сваке провере награђених резултата. У том случају награда донекле и јесте врста подстрека, али не сме бити кредит за нешто што тек треба постићи.

Q *Гарда је једна од „каријерних“ јединица Војске. Да ли је материјални положај припадника бољи од осталих у нашој војсци и да ли сваки њен припадник, заиста, има шансу за каријерно усавршавање и напредовање?*

– Додатак за службу у Гарди постоји, али он, сасвим сигурно, није мотив припадницима наших јединица за професионално извршавање задатака. Верујем да и данас важи мисао да је за бављење одговорном војном професијом потребно „срце у јунака“. Држава не сме запостављати Војску, не само кад је у ризичном окружењу и пред великим изазовима, али ни војска не сме од државе очекивати нереално и немогуће. Утолико је њена обавеза одговорнија и већа, а то значи и тежа. Њени припадници морају бити изузетно добро обучени, морално чврсти и мотивисани да с оним што имају постигну највеће резултате. Само такву војску народ може сматрати својом, а не плаћеничком, јер дели његову судбину. Ми смо свесни и те вертикале наше војске и њене свременске вредности за мале државе и оваква друштва какво је наше. За нај-

боље ће се увек наћи пут да напредују, ако не у јединицама Гарде, у некој другој у Војсци, али и они који нас у току каријере напусте, никада не заборављају дане проведене у Гарди. Многима је то сатисфакција због које понекад жртвују и каријеру.

Q *Истакли сте конвенцијешне јединице и њене традиције. Може ли нам, ипак, издвојити неке активности садашње генерације гардиста које подсећају или се наслањају на традицију Гарде?*

– Поводом Дана Гарде 2010. године, у Пожаревцу, обновили смо традицију егзерцира, после прекида од седам деценија. Затим смо, 28. јуна 2013. увели почасну стражу испред зграде Председништва, попут оне која је, својевремено била испред Белог двора, 2014. увели смо нови визуелни идентитет и формирали сталну поставку спомен-собе, реализовали учешће у паради „Корак победника“, поводом 70. годишњице ослобођења Београда у Другом светском рату, као и учешће на војним парадама у Москви и Пекингу 2015. године, поводом 70. годишњице победе над фашизмом. Исте године, Гарди је 23. априла додељена војна застава на свечаности у Такову, а на Дан Гарде, 6. маја 2015, Орден белог орла са мачевима другог реда.

Интензивно радимо на очувању традиције и историје Гарде, па смо, пре неколико дана, израдили прве примерке фототипског издања књиге „За краљеве гардисте“, штампане у штампарији Министарства војног и морнарице давне 1921. године. У току је и формирање богослужбеног простора, за који желимо да буде један од најлепших у Војсци Србије. Искористићу прилику да позovem све бивше припаднике Гарде и њихове потомке да допринесу очувању традиција наше јединице. Позивам их да нам уступе делове униформи, фотографије, документа и слична материјална сведочанства о историји Гарде, којим бисмо оплеменили поставку наше спомен-собе и сачували сећање за наредне генерације.

Такође, одржавамо активну сарадњу с удружењем бивших припадника Гарде и следбеницима њених

тековина. Стога смо установили Гардијску повељу, коју додељујемо бившим припадницима. Посебно бих истакао да међу гардистима имамо и учеснике Другог светског рата, попут Мише Лемајића, који је као инжењерац рушио мост на Неретви, и Душана Башића, који је као пратилац врховног команданта седео за истим

столом с Титом, Черчилем и Шубашићем када су се сусрели у Напуљу.

Q При крају, ићиће које се не ослања на традицију. Како су се снашле жене у Гарди?

– Жене су одавно у нашој војсци. Било их је, не тако много и у ЈНА, чак и међу официрима. Сада их је више, што показује спремност и одлучност

да прихватимо родну равноправност. У Србији су жене имале право гласа много пре него у неким знатно развијенијим европским земљама. С друге стране, зашто да жене не буду и у Гарди? Треба ли их спречити да представљају свој народ, своју војску, као што то чине мушкарци? И оне су део Војске Србије. Тачно је, нису све дужности за жене, али нису ни за мушкарце. Не може сваки мушкарац у Гарду, па ни свака жена. Само најбољи и само најбоље. На многим дужностима у Гарди показало се да су жене озбиљније и одговорније од својих колега.

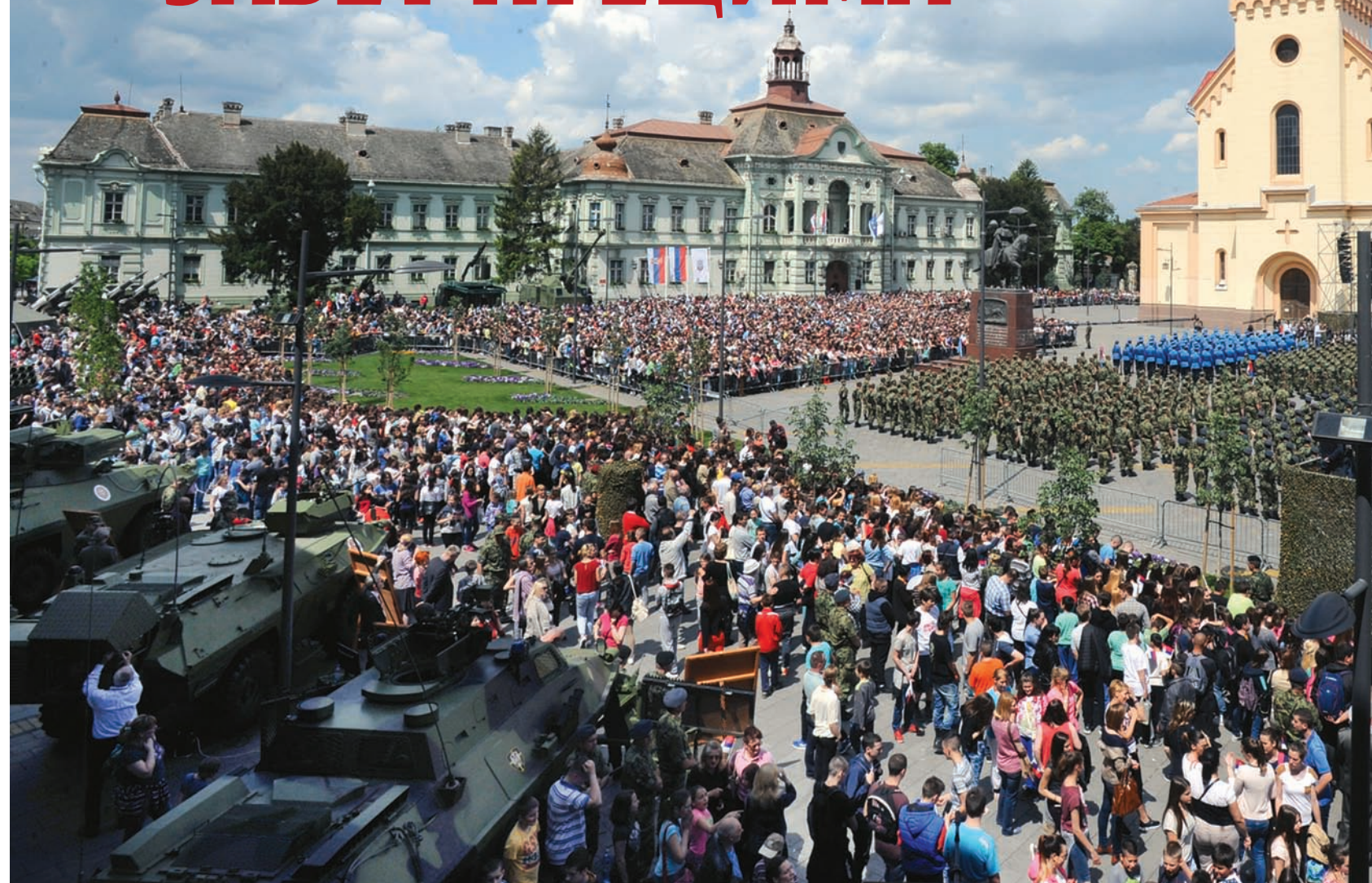
Q Егзерцир који изводи јединица Гарде изазива неододељену љажњу наше и стране јавности. Можеће ли нам нешто више рећи о његовом настанку и напорима који праће његово убеђавање.

– Овај најновији егзерцир осмишљен је и остварен не само као комплексна, задивљујућа и привлачна радња људи с оружјем, већ и као представа о поимању нашег човека шта му значи пушка, од времена кад је с њом у борби срастао. Има и мноштва елемената који истичу умешност, хитрост, прецизност, али и дефинисан ритам свих радњи. Чини ми се узвишеним онај славолук сачињен од бајонета, кроз који се може и мора проћи само одлучно, храбро и достојанствено. То је и тријумф тог односа човек – пушка, односно војска – оружје, као и поверења старешине у своје војнике.

Када се говори о напорима неопходним да се постигне тако ефектна представа, одговор је једноставан, а рецепт поуздан – имате људе који знају све то да добро осмисле, што и учине, онда одаберете праве људе да то изведу, па им дате задужење да сваког дана вежбају по пет-шест сати... Они се с тим сроде, пушке им постану лаке, иако су тешке готово пет килограма, и ето их способних да пред собом и публиком све ураде беспрекорно. После сваког наступа мењамо кореографију и све креће из почетка. И за егзерцир важи наш мото – вежбај упорно, истрајно и дуго, прикажи кратко и ефектно. ■

Душан ГЛИШИЋ
Снимео Јово МАМУЛА

ЗАКЛЕТВА ОТАЏБИНИ ЗАВЕТ ПРЕЦИМА

Тачно у подне, 9. маја, артиљеријском паљбом коју су извели припадници Гардијског батаљона, на зрењанинском Тргу слободе започела је свечаност поводом Дана Војске Србије и Дана победе, којој су присуствовали председник Републике Томислав Николић, министар одбране Зоран Ђорђевић, представници законодавне, извршне и судске власти, начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић, најодговорније старешине и руководиоци Министарства одбране и Војске Србије, војнодипломатски кор, представници локалне самоуправе и верских заједница, као и многобројни грађани.

Више од 1.300 војника и око 40 покретних средстава спремно је дочекало команду генерал-мајора Војина Ч. Јондића, начелника Управе за оперативне послове Генералштаба Војске, команданта „Бегеја 2016“, како је названа овогодишња свечаности, која је означила дочек државне заставе, уз интонирање химне Србије.

Уследило је дефиле пешадијских јединица, у коме су учествовали представници свих видова и родова наше војске, а који је предводио командант Прве бригаде бригадни генерал Жељко Петровић. Први пут у пешадијском дефилеу „газио“ је и подешелон војника на добровољном служењу војног рока под оружјем, а већ традиционално, реплике пуковских застава носили су кадети Војне академије.

Зрењанинци су наградили аплаузом складност и уљбаност коју су припадници Гарде показали приликом извођења егзерцира – специфичне вештине руковања пушком. Посебну пажњу окупљених изазвао је и демо-скок припадника 63. падобранске бригаде, који су учеснике свечаности поздравили доношењем застава Републике Србије, Војске Србије и Специјалне бригаде на небу изнад града.

На главном зрењанинском тргу више од 8.000 грађана уживало је и у летачком програму, а налете школско-борбеног авиона „галеб Г-4“, ловца бомбардера „ораво“ и ловачког авиона „МиГ-29“, као и хеликоптера типа „газела“ и „гама“, поздравили су аплаузом. Изложена су и модернизована средства наоружања и војне опреме Војске, а посетиоци

Бат војничких чизама, мелодије маршева и корачница наизменично су одјекивали зрењанинским Тргом слободе на свечаности поводом два блистава датума српске војничке историје. Обрађајући се припадницима система одбране, председник Томислав Николић изразио је очекивање да ће они и убудуће одлично извршавати постављене задатке, свесни да је заклетва коју су дали уједно и завет нашим прецима и отаџбини, као и да ће своје дужности обављати тако да увек на прво место постављају војничку част.

су могли да разгледају и бродове Речне флотиле на сидришту на Бегеју.

Председник Николић је подсетио на историјски значај „два блистава датума из српске војничке историје“, којима оживљавамо успомену и одајемо почаст нашим храбрим устаницима, јунацима, борцима, командантима, војсковођама и владарима. Он је истакао и важност Зрењанина, који је „један од оних градова које с поносом називамо историјским и културним центрима Војводине и Србије“.

– Југославија је трећа земља у Европи по броју страдалих током Другог светског рата. Неупоредиво највећи проценат југословенских жртава чинили су Срби, или с пушком у руци, или страдали у два немачка и много усташких лого-

ра, јединих концентрационих логора у свету специјализованих за смештај и погром деце, за више десетина хиљада српске деце, али и ромске и јеврејске – указао је председник Николић, додајући да не смемо да заборавимо да је злочин почињен и да смо обавезни према жртвама да их помињемо и да их се с пијететом сећамо.

Према његовим речима, наша слобода је искована у крви како бисмо данас могли да водимо државу на миран начин и да своје интересе остварујемо мудро државничком политиком.

– Девети мај, Дан победе у Другом светском рату, обележава се истовремено и као Дан Европе, имајући у виду да је савремена Европа заснована на основним начелима који су водили борце против нацизма и фашизма – на принципима мира, разумевања, толеранције и сарадње – нагласио је председник Републике, додајући да Србија стоји чврсто на путу ка пуноправном чланству у Европској унији, те да је речју и делом посвећена примени принципа слободе, разумевања и сарадње, уз уважавање различитости и одржању мира у земљи, региону и свету.

Обраћајући се припадницима Војске Србије, председник Николић оценио је да у су периодима великих изазова

и криза управо они пружали пуну подршку јачању мира, безбедности и стабилизације у региону, као и то да су у мисијама широм света пример професионализма и посвећености.

– Предуслов за тако добру оперативну и функционалну способност наше војске била је модернизација јединица, коју је Влада омогућила, чак и у годинама великих одрицања. Од вас очекујем јединство и поштовање принципа одбране и очување интегритета Србије и идентитета Војске – нагласио је председник Николић.

Врховни командант оружаних снага наше земље изразио је очекивање да ће припадници свих јединица и убудуће одлично извршавати постављене задатке, свесни да је заклетва коју су дали уједно и завет нашим прецима, а и отаџбини, да ће своје дужности обављати тако да увек на прво место стављају војничку част.

– Зато сам уверен да ће нам се и данас Војска Србије представити у најбољем светлу, како то само она уме, и овде у Зрењанину, на централној свечаности поводом Дана Војске Србије „Бегеј 2016” – закључио је председник Николић и поручио да су се времена можда променила, али наша љубав према слободи не јењава.

Током свечаности сви заинтересовани могли су да погледају и део актуелне тематске изложбе Војног музеја „Повлачење преко Албаније и боравак српске војске на Крфу”, која је постављена у Савременој галерији уметничке колоније „Ечка” у Зрењанину. ■

Биљана МИЉИЋ
Снимили фото-репортери „Одбране”

БЕЗБЕДНОСТ
АВИО-САОБРАЋАЈА

СВЕ СЕ СВЕДЕ НА ЧОВЕКА

ПИШЕ Милена МИЛЕТИЋ

Два експлозивна пуњења била су довољна да убију много људи, више десетина ране, а зграду бриселског аеродрома „Зантен“ тешко оштете. И поново забрину хиљаде потенцијалних путника о безбедности авио-превоза данас. Нешто доцније, удес норвешког хеликоптера, и подизање борбених авиона типа „грипен“ мађарског ратног ваздухопловства „Бритиш Ервејза“ након уласка у ваздушни простор наших суседа, само су обновили питање колико је најбржи вид транспорта данашњице – авио-саобраћај – безбедан. И мада статистика говори у прилог авио-саобраћају, већина људи је осетљивија на иначе ретке несреће у овој врсти превоза, него што је то случај са

многобројним свакодневним страдањима хиљада на путевима широм света.

Историја авио-удеса

„Сва безбедносна правила у авио-саобраћају исписана, су, дословце, крвљу“, кажу за „Одбрану“ у СМАТСА-и – Агенцији за контролу летења Србије. И заиста је тако – од како се човек први пут виноу пут неба да савлада гравитацију и властиту грађу неподесну за летење, удеси из којих се учило, пратили су тај пут ка небу. Довољно је рећи да је један просечни пилот у Првом светском рату, на пример, живео највише неколико месеци. Технолошка ограничења,

У основи, све се сведе на човека. Човек прави летелице, одржава их, путује, прави процедуре за безбедно летење, поштује их или не. Човек стоји и иза терористичких напада, који су једна од највећих претњи ваздушном саобраћају. Иако је много изазова за безбедност авио-саобраћаја, и даље је то један од најбезбеднијих типова транспорта, у коме лежи будућност комуникација и саобраћаја.

метеоролошки услови и људски фактор, увек су били узроци. И наша домаћа компанија, некадашњи ЈАТ, имала је удесе који су носили животе.

Да поменемо само неке од несрећа које су утицале на развој процедура и безбедности авијације.

Због лоше комуникације и претходне експлозије бомбе на другом аеродрому, на Тенерифама, 1977. године, сударила су се два „боинга“ – један амерички Пан Ам-ов, други холандске компаније КЛМ. Погинуло је 583 људи, а 61 путник преживео. Несрећа је приморала међународне ваздухопловне власти да уведу нов и јединствен систем комуникације, на енглеском, уз пун одговор посаде авиона контролном торњу, који би показао да су разумели издате инструкције.

У августу 1985. године, у Јапану, „боинг 747 ЈАЛ“, јапанске компаније, ударио је у планину Фиџи, након што је претходно, превидом одржавања, ударио у писту и тада оштетио реп, што је после полетања било фатално. Несрећа је указала на потребу далеко строжег одржавања летелица – процедуре су поправљене.

Удес турског ДЦ 10 1974. године, као и истог типа авиона америчке компаније „American Airlines!“ пет година касније, приморали су главне америчке конструкторе и произвођаче, „МекДонел Даглас“ и „Локид Мартин“ да усаврше механизме затварања врата. Експлозија диска на авиону ДЦ 10 United Airlines-а 1989. године, кад је страдало 111 људи, а преживели могли за спас да захвале само одличној посади, побољшала је обуку посада за такве случајеве.

Да не говоримо о бројним сударима авиона. Много је таквих догађаја у историји авијације. Управо зато су конструктори летелица, контролори и сви који се баве летењем и превозом путника, деценијама развијали низ система и процедура који повећавају безбедност те врсте превоза. Авио-индустрија је до те мере напредовала да данас та грана индустрије, било да говоримо о цивилној или војној производњи ваздухоплова, представља ударну развојну грану индустрије света и прави научни подстицај. Али, без обзира на сва усавршавања, инциденти и несреће и даље се дешавају.

Фактори угрожавања летења

Својевремено је Георгије Нинчић, оснивач ЈАТ-овог школства, рекао у интервјуу за НИИ, да се све своди на човека, чак и када су метеоролошки или технички услови узрочници неког удеса. „Тачно, у суштини се све своди на људски фактор“, каже за „Одбрану“ Радојица Ровчанин, директор СМАТСА-е. Ваздухоплове праве људи, управљају њима, оцењују услове летења, одржавају летелице, ствара-

ју процедуре и системе управљања, проверавају путнике, и одлучују шта ће и како ће урадити. На послетку, и најновији изазов за авио саобраћај – тероризам – има људски фактор као главну позадину. Ипак, утицај технологије, метеоро-

Радојица Ровчанин

ролошких услова, експанзије ваздушног саобраћаја и жеља превозника за одређеном зарадом, се не смеју заборавити.

Један од примера који најпотпуније објашњава проблеме авио-саобраћаја и безбедности јесте пад авиона немачке компаније „German Wings“, која је пословала у саставу „Луфтханзе“, изнад Алпа, у Француској. Данас је јасно да је авион обориио копилот с психичким проблемима. Наиме, након 11. септембра уведено је правило да се пилотска кабина може отворити само с унутрашње стране како би, евентуално, терористима било ономогућено да преузму летелицу. Међутим, иако је у међувремену донето и правило да у кабини увек мора бити барем двоје људи, капетан немачког авиона крцатог туристима изашао је накратко из кабине, а да нико уместо њега није ушао у њу. Копилот, човек који се борио са тешком депресијом (а компанија је била упозната са тим проблемом), закључао се и дуже од 15 минута варао уређај за одбијање прераног спуштања авиона да би на крају успео да обори летелицу. У том случају постоје два битна момента – непоштовање процедуре, али и изложеност кабинског особља све тежим захтевима компанија за које раде, у вези са бројем сати летења, терминима летења итд.

Штрајкови који последњих година наносе тешке губитке „Луфтханзи“ на пример, последица су нарушавања радних

права запослених у компанији. О колико је озбиљном проблему реч, говори податак да је сам Еуроконтрол, дакле главна европска агенција која води рачуна о безбедности летења, донела 2012. године нови предлог правилника о летењу који су сва струковна удружења летача оценила као опасан уступак финансијским интересима превозника. Наиме, по новом правилнику, компаније ће моћи да захтевају од пилота да лете најмање 12 сати без прекида, ноћу, упркос томе што је наука доказала да свако летење ноћу дуже од 10 сати представља опасан замор који може имати последице по радне способности. У Удружењу линијских пилота Србије тада су рекли да кад год су комисије које су испитивале авионске несреће закључивале да је један од узрока или чак главни узрок био премор посаде, одговорни, тј. авио-компаније, нити сам Еуроконтрол, нису никад били прозивани у медијима и обично су се повлачили у сенку.

Нагла експанзија авио-саобраћаја, појава бројних нових компанија, нарочито нискобуџетних, намећу још више питање процедура, поштовања захтева струке. Иако, по тврдњи Александра Симића, инспектора ваздухопловне безбедности, нико не штеди једино на безбедности летелица, грешке се ипак дешавају, нарочито у одржавању летелица. Зато је наусмична провера аеродрома и ваздухоплова од стране Еуроконтрола (програм и подагенција САФА) веома битна.

Напредак технологија беспилотних летелица донео је нови изазов чак и за земље у којима нема ратова: нова мода је снимање важних весеља попут свадби из дрона, а фото-

графи и камермани често не поштују правило да се свако подизање неког тела у ваздух мора макар формално најавити. Зато су СМАТ-СА и Директорат за контролу летења одлучили да строжије делују, да би избегли сваку могућност несреће.

Безбедност између кофера

Данас се као нови проблем и безбедносни изазов наметнуо и тероризам. Људи махом повезују тероризам и авио-саобраћај од 11. септембра 2001. године. Уистину, потресне сцене заривања авиона у куле близнакиње Светског трговинског центра и лет број 92, као и цео напад, били су прекретница у светској политици и безбедности. Ипак, историја веза терориста разних фела и авиона је мало дужа. И седамдесетих, и осамдесетих, и деведесетих година, било је отмица авиона, каткад са трагичним последицама. Или су терористи тражили да им се за бекство после извршеног напада, док још држе таоце, дају хеликоптери или авиони (рецимо, један огранак Бадер Мајнхофа у Салцбургу у Аустрији почетком седамдесетих). Ипак, тада су терористи били другачији него савремени и није им падало на памет да се убијају нити да обарају авионе. Једини ко је планирао нешто слично с авионом био је Никола Каваја, али је на време спречен. Но, случај Локерби, када су двојица Либијца поставили бомбу у пртљажник америчког авиона који је експлодирао изнад места Локерби у Шкотској, донео је промене код терориста, али и у безбедносним процедурама.

Након што је утврђено да је бомба била у коферу, авио-превозници, аеродроми и сви који раде у поменутој индустрији увели су ново процедурално правило – не прима се пртљак који у летелици нема свог путника. У студији употребе информационих система у ваздухопловном саобраћају који је радила Ангелина Његуш 2012. године, поред бројних других система помиње се АПИ, систем за управљање путницима који врши и њихову проверу преко „листe упозорења“ (провера идентитета повезана са базама података полиција, Интерпола, итд.), али и системи који се баве биометријским подацима од велике важност за безбедност сваког лета, и који се стално надограђују.

Иако смо због овог текста тражили разговор са официрима за безбедност аеродрома „Никола Тесла“ и „Ер Србије“, нико нам се није одазвао. Зато ћемо се послужити оним што већина путника који су прошли кроз овај аеродром, или кроз оне у ЕУ, знају. Прва контрола су запослени на шалтерима за карте. Потом следе траке за проверу пртљага, рендген апарати, контрадиверзиона врата, изување обуће... Данас не можете ући у авион а да у ручном пртљагу имате турпију или маказе, литража течности је минимал-

БРОЈ ПРЕЛЕТА

Шездесетих година прошлог века, годишње би преко нашег неба прелетело око 370 летелица, а данас их је толико само у једном сату једног дана! Прошле године, 29. августа, над небом које контролише агенција СМАТСА (Србија, Црна Гора и део БиХ) прелетело је 2.969 авиона, што је рекорд од почетка постојања агенције, а током целе године било је око 600.000 прелета.

на... Занимљиво је, на пример, да на терминалима на аеродромима унутар Европске уније, за летове у оквиру њених граница, можете убацити у авион торбу пуну куплене хране. На спољним границама Уније то није могуће. Колико је то небезбедно, показали су терористички напади на Париз и Брисел, чији су починиоци били људи са документима ЕУ, који су се потпуно слободно кретали.

Један од најновијих примера утицаја тероризма на авио-саобраћај јесте напад на руски путнички авион који је полетео из Хургаде у Египту, са подменутом бомбом у пртљагу. Тек после несреће постало је јасно да такозвана Исламска држава и Ал Каида имају своје присталице на аеродромима у овој земљи. Ово није јединствен случај да невини путници у вионима буду жртве геополитичких игара. То што ни данас није сасвим јасно ко је оборио и каквим пројектилом поменути малезијски „боинг“, и ко га је навео да лети изнад ратне зоне, само досипа со на ране породица жртава, саме компаније која је пред банкротом, и авио-превозника уопште. Исто важи и за случај путничког иранског авиона који је деведесетих година био изненада проглашен војном метом и који је оборила авијација САД.

ЦРНА ЛИСТА

Неко је прошле године педантно израчунао да су за 15 месеци, од јануара 2014. до почетка марта 2015. године, пала 24 авиона широм света, и да је настрадало 1.187 људи. Већина несрећа, чак 21, десила се 2014. године. Овде би требало додати и жртве терористичког напада на руски авион, који је полетео из Хургаде у Египту, у новембру 2015. године, затим жртве на бриселском аеродрому, те pilota спортског авиона, који је недавно настрадао код Великог Градишта. Из угла критеријума опште безбедности ваздушног саобраћаја, тој црној листи треба додати и отмицу египатског авиона, који је био приморан да слети на Кипар, а чији је отмицар, по сопственом признању, отео летелицу, и све бацно на озбиљан тест, због несрећне љубави.

Али, како изгледа потенцијалан терористички напад из угла агенције попут СМАТСА-е?

„Кад је реч о тероризму, онај класични нас угрожава много“, каже Ровчанин. Агенција се, као служба од посебне важности, посебно и обезбеђује па ни њен директор не може ући у контролну собу, а да претходно није добио нека одобрења. Сваки насилни чин или проблем се може решити тако што агенција одједном, по хитном поступку, своје обавезе делегира на суседне контроле летења. Па иако данас више ништа није незамисливо, сценарио по коме би група терориста упала у контролни торањ и приморала контролоре да наводе летелице погрешно, мање је вероватан.

Сајбер тероризам

Постоји вид тероризма који данас све угрожава, па и рад контрола летења – а то је сајбер тероризам.

„Заправо, то је један од три главна изазова о којима се у последње време разговара највише у Еуроконтролу – сајбер тероризам, метеоролошки услови и технолошки напредак, као један од начина да се пружи већа безбедност у саобраћају“, каже Ровчанин. Баш је прошле године дошло до напада албанских хакера који су на компјутере поставили заставу Албаније и натпис да је Косово албанско. Проблем је брзо решен, коришћењем процедура за такве ситуације. До које мере су процедуре и повезаност битни у овим случајевима, показао је и прошлогодишњи штрајк румунских контролора летења, кад је СМАТСА експресно преузела и тај квадрант неба и успешно проследила све авионе даље, куда су хтели. Уосталом, агенција је прошле године од Еуроконтрола проглашена за најбољу у Европи, управо зато што стално улажу у квалитет кадра и технологије.

Онај војни део СМАТСА-е који контролише небо из угла војних потреба и ваздухоплова, и систем дежурне паре авиона (која би се подигла и реаговала за случај губитка везе са неким авионом или могућег напада) додатно је обезбеђење нашег неба. И веома важан део безбедности, јер обавештајне информације различитих агенција у свету показују да ће авио саобраћај тек бити мета напада разних терориста. Немогуће је у потпуности исконтролисати све путнике, а са друге стране, реч је о објектима од виталне важности за саобраћај и економију, где је увек много људи, па су самим тиме ефекти таквих удара веома снажни.

Поменути случајеви доказују исто што и 11. септембар – да се појединачни терористички напади никад не могу искључити, да не постоје ниједна КД-врата, која ће сваког путника у потпуности заштитити од бомбе из домаће радиности или неког веома решеног терористе. Једно што нас све штити јесте добар обавештајни рад. И поштовање процедура, ма како оне досадне, и, на први поглед, биле глупе. Развој тероризма, глобалне политичке ситуације у свету, али и корпоративног капитализма, показују да је пред том граном период нових изазова за које се ваља припремити. Јер, још нешто је извесно – будућност саобраћаја и комуникација је у летењу. И тек да се зна – статистика не лаже, ово је веома безбедан вид транспорта, без обзира на све. ■

РАМЕ УЗ РАМЕ С ОСТАЛИМ МИРОВНИМ ЦЕНТРИМА

ПОТВРДА КВАЛИТЕТА

На четвртој годишњој конференцији Европске асоцијације центара за обуку за мировне операције (ЕАРТС), у Вићенци, Центар за мировне операције Војске Србије примљен је недавно у пуноправно чланство те организације

Центар за обуку полиције и карабињера из Вићенце, организатор и домаћин Четврте конференције Европске асоцијације, одлучио је да на овогодишње заседање позове и представнике Центра за мировне операције Војске Србије. Према речима начелника Центра пуковника Миливоја Пајовића, разлог за такву одлуку јесте чињеница да је „наше ангажовање у мировним операцијама Уједињених нација и Европске уније постало видљиво и препознато, пре свега, по квалитету припремљености и професионалном односу у мисијама”.

– То јесте и био утисак који је дошао до изражаја после наше презентације и представљања тренутног учешћа у једанаест мировних операција. Посебно интересовање изазвала је чињеница да Србија даје широки спектар снага за мировне операције, од пешадијских водова и чете, штабних официра и војних посматрача, до медицинских тимова и Војне болнице. То што се према броју лица које даје снагама светске организације Србија званично налази на седмом месту међу европским државама, посебно уважавају колеге из сличних војних центара са којима су обављени бројни разговори, консулта-

ције и размене искуства – наглашава пуковник Пајовић.

Током дводневног заседања, пуковник Пајовић и начелник Одељења за обуку у Центру потпуковник Горан Топаловић презентovali су учешће Војске Србије у мировним операцијама, као и систем припреме и обуке за учешће у мисијама.

Разговори о сарадњи и проблемима

На скупу су говорили и команданти центара за обуку војних и полицијских снага из Финске, Аустрије, Мађарске, Холандије, Шведске, Немачке, БиХ, затим Италије, Норвешке, Швајцарске, Данске, Португала, Пољске, Шпаније и Србије. Присутни су могли да чују и искуство представника института и истраживачких мрежа из Француске, Уједињених нација, Европске уније, НАТО-а и Велике Британије, као и гостију из Сједињених Америчких Држава и Канаде.

Уз разговоре о моделима и програмима обуке и едукације персонала за учешће у мировним операцијама, учесници су разговарали и о конкретним облицима сарадње међу центрима, који ће у форми предлога бити пред-

стављени националним командама како би се усаглашавали током договарања билатералне војне сарадње.

– Пример такве сарадње јесу размене инструктора и полазника на курсевима по принципу реципроцитета, али и разматрање могућности заједничких практичних облика обуке и увежбавања у бази „Југ” и на осталим полигонима у земљи и иностранству – каже начелник Центра за мировне операције.

На конференцији је било речи и о најновијим нормативним и доктринарним документима, посебно о смерницама Високог независног панела о мировним операцијама, које су Уједињене нације издале средином прошле године, али и модалитетима употребе полицијских јединица и цивилних експерата у мисијама и облицима учења и обуке на даљину.

Пуковник Пајовић истиче да је од значаја било сагледати иностране моделе система научених лекција, о којима је такође било речи, али и разменити значајне информације о проблемима на терену током извршења мандата мировних операција, као што су сексуална експлоатација, родно засновано насиље и остали облици негативног понашања.

Корак ка Светској асоцијацији

Европско асоцијација центара за обуку за мировне операције је отворена и добровољна организација која оку-

пла војне и полицијске центре, институције, истраживачке групе, мреже и појединце који се баве обуком, припремама и научним и стручним истраживањем у вези с мировним операцијама. Организација активности усмерава у правцу програма и делатности Светске асоцијације центара за обуку (IAPTC), која постоји већ дуже од две деценије.

Центар за мировне операције Војске Србије, као нови члан Асоцијације, има право да за наредне годишње састанке предлаже теме од значаја за разматрање и прикаже своја достигнућа у обучавању и припремама наших контингената, али и да, као институција која има сертификоване курсеве Уједињених нација, прикаже и понуди своје капацитете за обуку осталим земљама уз надокнаду.

– Следећи корак који Центар намерава да учини јесте учлањење у Светску асоцијацију центара за обуку, током заседања у септембру 2016. године, ради проширења сарадње, пре свега с највећим азијским, а затим и центрима за мировне операције осталих континената, као и центрима из земаља првих десет контрибутора снага Уједињених нација – Индије, Бангладеша, Индонезије, Бразила, Пакистана, Кине, Гане, Сенегала... Прву прилику за ширу размену искуства имаћемо већ средином овог месеца, када се у Центру за мировне операције одржава пилот курс светске организације за националне планере, уз учешће више од двадесет земаља – истиче пуковник Пајовић. ■

Сања АНЂЕЛКОВИЋ

ВОД ВОДИЧА СЛУЖБЕНИХ ПАСА 5. БАТАЉОНА
ВОЈНЕ ПОЛИЦИЈЕ

ДВЕ ДЕЦЕНИЈЕ ИСКУСТВА

Тренинзи, војнополицијски послови, сузбијање
криминалитета и противдиверзиона и
противтерористичка заштита представљају
свакодневицу дресера, водича
и службених паса

ЗАСТУПЉЕНОСТ ПАСА

– Готово свугде у свету, а тако и код нас, када је реч о расама службених паса, најзаступљенији су шарпланински, немачки и белгијски овчари и лабрадори ретривери. Од побројаних, на првом месту су немачки овчари, а разлог томе лежи у, историјски гледано, најдужој употреби, која је подразумевала и најдуже трајање селекције и велики број јединки које задовољавају потребе најразличитијих специјалности. Следе лабрадори ретривери, јер се због својих природних особина користе готово искључиво за потребе трагања – појашњава старији водник прве класе Иван Дабић.

Почетком априла 1996. године, међу јединицама Безбедносно-обавештајног школског центра у Панчеву формиран је и вод водича службених паса, чије је седиште било у Кикинди, па у Зрењанину, а потом у Новом Саду.

Дресер и водич службених паса не може да буде сваки припадник војне полиције. Услови за то нема ни премало, ни превише. За почетак, помало склоности, неизмерне љубави према животињама, посебно псима, стабилан карактер и изражена лична жеља.

Ни све расе не могу у службене псе. Понајвише немачки, затим шарпланински и белгијски овчари и лабрадори ретривери, од око два месеца старости, уводе се у Центар за обуку водича и службених паса у Нишу на једногодишњу преддресуру. Тада се навикавају на одређене звуке, опрему, основне радње, односно развијају нагоне, чула и социјализацију. Да ли ће службени пас бити обучаван за заштитну службу, специјалну намену (трагање за лицима, психоактивним супстанцама, експлозивом), проналажење затрпаних у лавинама и рушевинама или чуварску службу, зависи од особина које покаже на тестирањима после завршене преддресуре, а уочи упућивања на курс.

– Пре почетка курса, у Центар одлази наш старешина или професионални војник водич паса, који са службеним псом, намењеним за јединицу, проводи време током трајања курса. То је веома важно због међусобног упознавања, стицања поверења, ради даљег ефикасног заједничког обављања задатака – каже старији водник прве класе Иван Дабић, командир 2. одељења и искусан дресер.

Водич и његов пас, у већини случајева, провешће заједно све време службе – до пензионисања пса.

– Псе ангажујемо у складу са специјалностима за које су обучавани, приликом трагања за починиоцима и предметима везаним за кривична дела, откривања присуства психоактивних супстанци, експлозива и минскоексплозивних средстава и слично – појашњава поручник Раде Стојановић, командир вода водича службених паса, и наглашава како се ангажовање слу-

жбених паса обавља искључиво по наређењу.

Радно време у јединици тече устаљеним распоредом, о чему нам говори заставник прве класе Крунослав Келемен, командир 1. одељења, уједно дресер.

– После јутарње смотре водичи одлазе до боксова и обављају преглед паса, неку врсту смотре и то сваки водич до свог пса, никако другачије. Псе изводе из боксова и почиње тренинг. За све су обавезне дисциплинске вежбе, које подразумевају разноврсне радње, ради одржавања контроле водича над псом, затим следи кондициони тренинг у савладавању препрека.

ПРОФЕСИОНАЛЦИ

– Поносни смо што је пре дванаест година, тачније 23. јануара 2004, вод имао прво ангажовање службеног пса на откривању опојних дрога у историји употребе службених паса у тадашњој Војсци Србије и Црне Горе. Означило је то велики напредак у развоју кинологије у војсци. Као искусни професионалци активно учествујемо и у изради упутстава и правилника за оцењивање војнослужбених паса – истиче поручник Стојановић и додаје у шали како је, пре попуне старешинама и професионалним војницима из Ветеринарског наставног центра, вод најпре попуњен службеним псима, тако да су они његови први „припадници“.

После тога на реду је тематски различита стручна обука, у зависности од специјалности пса. Све то потраје око три наставна часа. Тренинзи су веома важни и за водиче паса, јер потрага, на пример, може да потраје и по неколико сати, често и дуже, по веома захтевном терену и за пса и за водича, а тамо где не може водич, не пушта се ни пас.

Старији водник прве класе Југослав Баштовановић, који се у воду налази од његовог формирања, додаје да се водич и његов пас често и поиграју, како предвиђене радње не би прешле у досаду, што водич и те како осети. Сваки пас има свој омиљени предмет, тениску или гумену лоптицу на канапу, на пример, који водич стално носи уз себе, па су и заједнички тренинг и заједничка игра у време слободних активности подједнако важан садржај обуке. Тако сваког радног дана, и ништа усињено. Дешава се да неки пас тог дана није расположен за

тренинг, па тада и не тренира. Када је водич на годишњем одмору, и његов пас одмара, изводи се тек у лагану дневну шетњу.

Служба службеног пса траје просечно око осам година, може и дуже, уколико пас показује способност за рад. После тога очекује га пензија, али не остаје ни заборављен, ни препуштен себи. Иако више не тренира, остаје у јединици. О њему се, и поред новодошлог млађег пса, и даље стара његов водич, све до природног краја живота. Дешава се, мада ређе и када постоје оптимални услови, да водич и удоми свог пса, јер у много ситуација ослоњени су један на другог, почесто живот водича зависи од његовог пса и обрнуто. Безрезервно међусобно поверење и вишегодишња оданост не престају престанком радног односа, напротив, тврде професионалци, заљубљеници у псе и свој посао, који никада и ни по коју цену не би мењали. ■

Будимир М. ПОПАДИЋ

ЧЕТА ЗА ОПШТУ ЛОГИСТИКУ ТРЕЋЕ БРИГАДЕ

ПРЕДУСЛОВ ВОЈНИЧКЕ СВАКОДНЕВИЦЕ

Постоје јединице Војске Србије у којима су задаци тако разноврсни и сложени да је тешко поверовати да група људи може да их обави на професионалан, ефикасан и једноставан начин. Једна од таквих јединица јесте и Чета за општу логистику Треће бригаде, у којој осамдесетак људи брине о извршавању задатака попут припреме хране, прања и хемијског чишћења рубља, радионичког одржавања и замене интендантске опреме, израде новог намештаја, берберских услуга и снабдевања водом издвојених објеката... Занимљиво је да припадници чете не обављају поменуте послове само за своју, Трећу бригаду, већ и за све саставе Министарства одбране и Војске Србије у нишком гарнизону, док у појединим делатностима извршавају логистичке задатке и за потребе јединица Друге и Четврте бригаде, Команде за обуку и осталих састава Министарства одбране и Војске Србије на простору јужне и западне Србије.

Припрема хране

Чета за општу логистику налази се у саставу 39. логистичког батаљона, којим командује потпуковник Аца Ранђеловић. Од командира Чете капетана Марка Урошевића сазнајемо да јединица има куварски вод и вод за услужне делатности и да су припадници посебно поносни на војни ресто-

Логистика је уобичајени израз који се односи на активности усмерене ка обезбеђивању основних предуслова за функционисање војске, али тек у непосредном контакту са старешинама, војницима и мајсторима Чете за општу логистику, уверили смо се да је њихов посао сложен и тежак, а истовремено занимљив и креативан

ран у нишкој касарни „Књаз Михаило“ у коме се обезбеђују потребе за храном дежурних органа, чуварских служби, лица на курсирању... Некада се у том ресторану спремало по две до три хиљаде оброка дневно, али времена су се променила. Командир куварског вода потпоручник Аница Стефановић наглашава да се бројно стање куварских оброка мења у зависности од дневних обавеза припадника Војске у нишком гарнизону, мада се најчешће дневно припреми неколико стотина оброка. Промена у обиму задатака условила је смањење броја људи у куварском воду, али и омогућила да се храна данас припрема на квалитетнији начин. Квалитету исхране допринеле су и промене у јеловнику из 2011. године, када су у њега уврштена јела која су прилаго-

МИЛИОН ДИНАРА ЗА ПОПРАВКУ ОПРЕМЕ

Перионица и хемијска чистионица Чете за општу логистику обављају послове прања и хемијског чишћења за јединице Друге, Треће, Четврте бригаде, Мешовите артиљеријске бригаде, Трећег центра за обуку у Лесковцу и саставе у гарнизону Ниш, међу којима се посебно издваја Војна болница Ниш, с 76.000 килограма болничког веша опраног у прошлој години. Од пословође перионице, војне службенице Милке Миленковић сазнајемо да је опрема којом располажу из осамдесетих година прошлог века, али и да је 2015. уложено око милион динара у поправку и замену делова машина. Занимљиво је да је перионица смештена у типском објекту, то јест, у простору који је грађен управо за обављање послова прања и хемијског чишћења.

ђена данашњим потребама старешина и војника.

Прича о нишким куварима не би била комплетна без сазнања да они годишње имају осамдесетак активности везаних за обезбеђење исхране у логорским просторијама

и припрему и поделу хране током разних свечаности, посета делегација и састанака са КФОР-ом. Одређени број људи редовно се ангажује за печење хлеба и припрему хране на базама у Копненој зони безбедности и на административној линији према Косову и Метохији. Војни службеници Гордана Ристић, Сузана Петровић и Предраг Златковић посебно се издвајају, како вредним и професионалним радом, тако и правим кулинарским специјалитетима. Десетар Срећко Андоновић у раду има двадесетогодишње искуство, па памти и времена кад се кувало за неколико хиљада војника.

„Велике су разлике у односу на тај период, мада се храна на истовестан начин припрема у електричним казанима, печењарама и тигањима. Сваки кувар има неку своју тајну у кувању, коју чува, али нема дилеме око тога да је војнички пасуљ непревазиђен“, тврди десетар Андоновић.

Услужне делатности

Погони вода за услужне делатности налазе се у нишким касарнама

СНАБДЕВАЊЕ ВОДОМ У ВАНРЕДНИМ СИТУАЦИЈАМА

Чета за општу логистику Трећа бригаде има у свом саставу људство и технику за обезбеђење водом издвојених објеката. Важно је нагласити да су се стручна лица из чете са цистерном за воду МАН, чији је капацитет десет хиљада литара, често ангажовали за помоћ цивилном становништву у ванредним ситуацијама. Мештани Лебана, Медвеђе и Алексинца и данас изражавају захвалност за помоћ нишких логистичара у тренутку када им је било најтеже.

ЗЛАТО ЗА КАЛЧИН ПАСУЉ

Десетар Дејан Каличанин није припадник Чете за општу логистику, али је део логистичког тима Треће бригаде Копнене војске. Већ двадесет две године ради као кувар у 310. инжењеријском батаљону. Недавно је имао прилику да се такмичи у припреми јела од вишања и специјалитета националне кухиње у овиру манифестације „Дани облачинске вишње“, коју су на обалама Облачинског језера организовали Удружење угоститељских и туристичких посленика Србије и општина Мерошина. Међу 14 куварских тимова, Калча, како га другови зову, једини је припремао пасуљ, војнички са сувом сланином, и једногласном одлуком жирија понео титулу најбољег куvara.

„Књаз Михаило“ и „Тврђава“. Делатности јединице су разноврсне, што се види и из самог састава вода, који има перионичко и радионичко одељење, интендантски сервис и одељење за снабдевање. Треба знати и да припадници појединих делова, на пример, перионице, столарске, кројачке и обућарске радионице, раде за готово све организацијске саставе у Војсци Србије. Поменута чињеница у великој мери одређује и опсег њиховог ангажовања који се, рецимо, годишње мери с више од шеснаест хиљада поправљених и означених комада интендантске опреме или са скоро

те неко његово дело, јасно вам је да он од дрвета може да начини све што неко замисли.

„У просеку израдимо сваког дана два нова ормара или стола. Нови делови намештаја су у односу на тржишне цене четрдесет одсто јефтинији, док је квалитет више него очигледан. Поносни смо кад одемо у јединице и видимо шта смо урадили и како је неки простор оплеменен нашим намештајем. Лако препознамо оно што смо ми направили, јер сваки наш комад има специфичан начин израде и носи печат столарске радионице Треће бригаде“, каже Мирић. ■

Зоран МИЛАДИНОВИЋ

БОРБА ЗА СТЕЧЕНА ПРАВА

Нема министра одбране Републике Србије, начелника Генералштаба, команданта Копнене војске или градоначелника Ниша који, у последњих десет година, није обишао Удружење пензионисаних подофицира из Ниша, а и шира јавност добро је обавештена о њиховим активностима, акцијама и иницијативама. Стога, поставља се питање како је једна од градских организација удружења војних пензионера успела да привуче тако велику пажњу званичника и јавности на свој рад, поготово ако се зна да се сва удружења војних пензионера баве сличном проблематиком и да у основи имају исти циљ – да бившим припадницима Војске Србије омогуће остваривање стечених права из области мате-

Мало тога се мења само по себи и тешко је замислити да би војни пензионери добили следеуће припадљности да није било упорне и активне борбе удружења војних пензионера на том пољу. Многи сегменти борбе за стечена права везани за прерасподелу бодова, мали и велики дуг, успешно су окончани, али тек после вишегодишњих судских поступака.

ријалне, стамбене и здравствене заштите и побољшање друштвеног статуса у целини. Одговор на питање како је та добровољна, непартијска и непрофитна организација стекла велики углед не само у Нишу, већ и на целокупном простору Србије потражили смо од Милорада Петковића, председника Градског одбора Удружења пензионисаних подофицира из Ниша.

Отворена врата

– Нема великих ни малих тајни у раду наше организације, а до поштовања чланова и свих грађана Србије стигли смо, пре свега, завидним резултатима у интересној сфери и изузетном агилношћу и ефикасношћу у афирмисању основних принципа, прокламованих при-

ликом оснивања Удружења – истиче председник Градског одбора Ниш Милорад Петковић и додаје да је развијање патриотске свести код свих чланова, такође, важан задатак организације.

– Верујем да смо у тој области урадили много, како обележавањем важних историјских датума из наше прошлости и организацијом путовања до културно-историјских споменика, тако и покретањем више иницијатива ради подсећања на све оно што су наши преци урадили за слободу и независност Србије. Врата Удружења подофицира отворена су за све, без обзира на чин, положај или статус који су за време службе у Војсци имали, који желе да раде на побољшању квалитета живота војних пензионера, хуманитарним питањима и промовисању правих вредности.

Оснивање Удружења пензионисаних подофицира Србије пре десетак година представљало је значајну новину, јер пре тога није ни постојало. Формирали су га 12. јануара 2006. заставници прве класе Ненад Тодосић, Зоран Ђурчић, Пантелија Арсенијевић и други чланови Оснивачког одбора ради решавања конкретних проблема пензионисаних подофицира у том тренутку, везаних пре свега за непоштовање законског оквира повећања вредности бода за подофицирску популацију. Убрзо је и у Нишу, 16. маја, формиран Градски одбор којим је руководио Боривоје Станимировић. Удружење је у почетку имало 500 чланова, а данас их је од 1.500 до 1.800, што према речима председника Градског одбора Милорада Петковића представља најмање седамдесет одсто од укупног броја пензионисаних подофицира у Нишу.

Активности Удружења пензионисаних подофицира Србије из Ниша

ИНИЦИЈАТИВЕ

Удружење пензионисаних подофицира из Ниша изузетно је агилно у покретању иницијатива које имају значај за целокупну популацију војних пензионера и неговање традиција. Не треба заборавити да је 2013. из Удружења потекла иницијатива за установљење Дана војних ветерана – 4. децембар, што је прошле године и усвојено. Удружење је својевремено покренуло акцију да нишка касарна „Филип Кљајић” постане Војни музеј града Ниша и нишког региона, а у овом тренутку најактуелније су иницијативе да се касарна аеродрома Ниш преименује у касарну „Наредник пилот Михајло Петровић” и да се у оквиру аеродрома подигне споменик првом српском пилоту.

заснивају се на волонтерском принципу. Плодан и креативан рад запажен је на многим питањима, почев од корекције војних пензија, па до ослобађања од плаћања пореза на оружје. Посебно су препозната квалитетна информисања чланства и у том делу Удружење је добило подршку и признање свих категорија војних пензионера. Испоставило се, нажалост, да пензионисани подофицири и војни пензионери буквално морају да се боре за многа стечена права, пошто је покушано чак и да им се оспори оно што је добило милион и по пензионера осталих категорија. Прича је у суштини једноставна и своди се на следеће – када војни пензионери траже да остваре неко право по *Закону о Војсци Србије* или актима Фонда СОВО, по правилу добију одговор да ти закони и прописи више на важе за популацију војних пензионера и да је за њих важећи *Закон о ПИО*, али када се војни пензионери позову на одредбе управо тог закона, опет наиђу на зид ћутања. На тај начин се и дошло у ситуацију да војни пензионери улажу невероватну количину енергије и воље у очување стечених и борбу за закинута права.

Мало тога се мења само по себи и тешко је замислити да би војни пензионери добили следећу припадљивост да није било упорне и актив-

не борбе војних пензионера. Многи сегменти борбе за стечена права везани за прераспodelу бодова, мали и велики дуг, успешно су окончани, али тек после вишегодишњих судских поступака.

– Од самог почетка били смо уверени да су наши захтеви оправдани и на закону засновани, а тешкоће су нас

Председник Градског одбора Милорад Пејковић

још више јачале и челичиле – наглашава Милорад Петковић. Удружење у овом тренутку предузима низ активности ради остваривања права на разлику између правог дуга и исплаћеног, али и по питањима признавања пензијског стажа преко пуног стажа од четрдесет година и увећања пензија од двадесет одсто по основу пензијског стажа с увећаним трајањем (бенефицијама).

Историја се понавља. Републички фонд ПИО право на увећање пензија по основу бенефицираног стажа опет признаје свима, али не и војним

ИЗДАВАЧКА ДЕЛАТНОСТ

Удружење пензионисаних подофицира у Нишу има завидну издавачку делатност. Прошле године објавило је књигу „Сто година српске авијатике”, којом је обележило век постојања српске авијатике у Нишу. Посебан значај за рад има и 27 бројева „Билтена”, информативног гласила Удружења, којим се чланови обавештавају о свим активностима.

пензионерима, тако да се у наредном периоду поново очекују тужбе и остали управни и парнични поступци.

Хуманитарни рад

Нема сумње да је Удружење пензионисаних подофицира у Нишу већ превазишло почетне разлоге оснивања и учинило много више него што се очекивало на старту. Удружење је, свакако, формирано за решавање конкретних статусних питања, али се касније показало да он има и читав низ других активности, попут покретања разноврсних иницијатива, побољшања квалитета живота и организације културних манифестација. Неколико хиљада људи учествовало је у обележавању Кумановске битке на Зебрњаку у Македонији, посетило Зејтинлик и Поликастро, обогатило духовни живот поклоничким путовањем на Хиландар и обишло наше светиње, манастире и цркве попут Љубостиње, Жиче, Раванице и Манасије и значајна историјска места као што су Ђунис, Царичин град и Кадињача.

Канцеларије Удружења у Дому Војске у Нишу увек су пуне, тако да нема позванијег места да сазнамо како пензионисани подофицири живе данас. То је, нажалост, болно питање за све њих.

Нерешена стамбена питања су „рак рана“ свих пензионисаних војних подофицира, много је немаштине, док бројне породице једва „крпе крај с крајем“. Хуманитарни рад је зато незаобилазни део активности Удружења, а заиста је дирљиво видети како чланови обилазе болесне колеге и пружају помоћ свима који им се обрате. У удружењу имају намеру да формирају и мобилне екипе за кућни обилазак болесних и немоћних чланова и да им пруже геријатријску помоћ. Учињено је још много тога како би се унапредио квалитет живота чланова Удружења, било да је реч о организацији књижевних вечери с Удружењем књижевника „Чегар“, повољно осигурање живота, статус код банака или обезбеђивање попушта за одлазак у бање и куповину информатичке опреме.

Пожртвовање чланова нишког удружења препознали су сви војни пензионери, тако да им се прикључују и поједини генерали и остали високи официри у пензији. Један од њих је и мајор у пензији Сашко Јовановић, који има функцију потпредседника.

– Овде сам видео рад, бригу за људе, борбу за основне људске вредности, које би требало да красе свако удружење. Свако је овде добио обавештење, потребну помоћ или саве-

те, што ме је и довело у Градски одбор, у коме заиста раде креативни и пожртвовани људи попут председника Милорада Петковића, секретара Светомира Ускоковића и осталих чланова. Суштина нашег рада јесте управо у колективном раду и залагању. Ових дана покушавамо да се изборимо да пензионисана војна лица могу да после различитих видова операција добију бесплатну рехабилитацију у бањским центрима, као што то право имају цивилни пензионери.

Сигурно је да многе од тих активности не би биле реализоване да није било добре сарадње и подршке Управе за традицију стандард и ветеране Министарства одбране, Генералштаба, локалне самоуправе и јединица Војске Србије. У Удружењу посебно наглашавају изузетну помоћ и несебичну подршку Команде Копнене војске и генерал-потпуковника Милосава Симовића, који уважава војне ветеране на прави начин, док за лечење пензионера у Војној болници Ниш имају само речи хвале. Сарадњу за пример Удружење пензионисаних подофицира има са свим удружењима чије су активности везане за одбрану земље, Друштвом српско-руског пријатељства, нишким факултетима, средњим и основним школама. Недавно су се укључили и у промоцију војног позива у гимназији „Стеван Сремац“ и ОШ „Ратко Вукићевић“, а том приликом уручили су и поклоне у виду књига за школске библиотеке.

– Удружење пензионисаних подофицира Србије у Нишу у прошлости је водило борбу за одбрану стечених права. За нас су веома важна и актуелна питања статуса пензионисаних подофицира, а у будућности ћемо наставити рад на заштити, унапређењу и побољшању нашег друштвеног статуса и затражићемо право на паритетну заступљеност у Фонду СОВО, републичком Фонду ПИО и радним групама које израђују законе и правилнике који су од значаја за нас – закључује председник Градског одбора Ниш Милорад Петковић. ■

Зоран МИЛАДИНОВИЋ

СЛУЧАЈ ГЕНЕРАЛА НЕДИЋА

ЧИЊЕНИЦАМА ДО СУДА ИСТОРИЈЕ

ПИШЕ др Бојан ДИМИТРИЈЕВИЋ

У српској јавности поново су оживели стереотипни погледи на владу генерала Недића и њега самог. Настали углавном у журнализму, понекад и у политици, појачани су коментарима или тумачењима наших колега, који у својим библиографијама немају нити један једини научни рад из историје Србије у Другом светском рату. Раније оптужбе идеолошких историчара и јавности за „колаборацију” појачане су и оптужбама за „фашизам”, идејном утицају на данашњу „екстремну десницу”, па чак и за учешће у холокаусту у нашој земљи. Често је језик осуда ближи стаљинистичкој ратној пропаганди, него језику чињеница. Стога се о генералу Недићу и његовој влади често не расправља већ оптужује.

Комунистичка историографија у Србији до краја осамдесетих година прошлог века често је симплификовала околности у којима је створена Владе генерала Недића, крајем лета 1941. године. Још горе, неколико истраживача који су се посебно бавили „квислинзима“ у Србији ни једном једином реченицом не спомиње катастрофално стање у коме се окупирана земља налазила у другој половини те године – разрушен Београд, хиљаде жртава бомбардовања, распад сваке организоване југословенске власти од врха до локалне средине, почетак доласка реке избеглица из других крајева ван Србије, више од 300.000 заробљеника, највише Срба, који су тих дана сабирани и одвођени у Рајх. Они, такође, не спомињу очигледну жељу немачких власти да се не баве домаћим проблемима становништва, већ искључиво оним што је битно за функционисање њихове војне машинерије.

Устанак у Србији

Стварајући буну у Србији после немачког напада на СССР 22. јуна 1941, југословенски комунисти надали су се да ће одвући део снага Вермахта са совјетског ратишта. Поред српске жандармерије, и немачке снаге постале су мета комунистичких устаника. Приметно је да су Немци одмах примењивали изузетно драстичне мере одмазди за такве нападе. Немачке репресалије над становништвом у Србији почеле су истовремено с првим партизанским нападима на немачке војнике.

Једна од најкарактеристичнијих одмазди уследила је 14. августа, после напада на возило 64. резервног полицијског батаљона, на друму ка Шапцу код села Скела. И поред страховите одмазде у Скели, нови напади учинили су да немачко војно вођство донесе још једну одлуку – 17. августа, у Београду на Теразијама, обешена су петорица Срба, као упозорење становништву престонице и целе Србије. И ранија историографија не објашњава зашто је дошло до тог драматичног догађаја, већ наводи сам догађај. Тај безбедносни проблем и нарастање комунистичке акције, која се није обазирала на цену у људским животима, довео је до пада Савета комесара као специфичне локалне институције настале у првим данима окупације.

Сасвим је сигурно да су поменути догађаји утицали на део преостале српско-београдске интелектуалне елите да утичу на генерала Недића да се прихвати незахвалне дужности председника Владе под окупацијом. Међу њима, можда и најгласнији, био је и Александар Белић, председник Српске краљевске академије. Све је то касније заборављено. Недић ту дужност није желео, али је прихватио силом прилика и околности. Нико од угледних и водећих личности српског друштвеног и политичког живота није желео да се прихвати тог незахвалног места.

Околности у којима је створена влада генерала Недића често су у српској историографији у комунистичком периоду веома поједностављиване. Као и код стварања Савета комесара, тумачено је као да се радило о стварању мирнодопске владе. У том маниру, више су се фокусирали

на преговоре немачких представника са генералом Недићем око њеног стварања, него на катастрофалну ситуацију у Србији изазвану комунистичким акцијама и немачким репресалијама.

Да ли је генерал Недић тим чином постао колаборациониста? Колаборација у Србији јесте најтежи и најтрагичнији пример колаборације из нужде. Основна карактеристика те колаборације јесте да се појављује као безусловна потреба да се спасе народ од уништења.

Немачка одмазда

Да би се разумела деликатна ситуација у којој је функционисала Српска влада генерала Недића и њене оружане снаге, важно је знати чињенице о немачким војним активностима на сламању устанка као и о репресалијама којима су се у Србији послужили ради пацификовања устаничких делатности. Без објашњења тих околности, није могуће реално сагледати стање у Србији у јесен 1941. године и потоње последице. На састанку код др Турнера, 17. септембра, Недићу је саопштена одлука немачке Врховне команде, коју је потписао фелдмаршал Кајтел. Њом су дата упутства војном заповеднику у Србији о оштријим мерама против становништва, ради сламања устанка у Србији. Тако је уведена је квота 100 или 50 стрељаних Срба за једног убијеног односно једног рањеног немачког војника.

Такве мере показале су се као успешне у сламању устанка и одвраћању становништва од помагања устаника, партизана највише. Примењујући прописане квоте, казна експедиција завела је у црно подручје западне Србије крајем септембра 1941. године. Одмазде и даља ескалација устанка биле су повод да 12. октобра 1941. генерал Недић одржи драматичан говор „у последњој секунди, последњег часа, дођи к себи, заблудели српски роде“.

У Краљеву, које је било под војночетничко-партизанском опсадом, истовремено с нападима устаника на град и немачким губицима, у периоду од 14. до 22. октобра, као мера одмазде стрељани су грађани. Према немачком извештају, до 18. октобра 717. дивизија стрељала је, 1.736 мушкараца и 19 жена.

У заједничком нападу војночетничких и партизанских снага на немачку колону код места Љуљаци, на друму према Крагујевцу, страдало је 10, а рањено 26 немачких војника. По пробијању колоне до Крагујевца, немачке војне власти одлучиле су да се за претрпљене губитке у људству изврши одмазда према установљеном разреду 1 : 100 и 1 : 50. Увече, 18. октобра, ухапшени су сви комунисти и Јевреји у Крагујевцу, према раније састављеним списковима, али их је било свега око 70, недовољно за одмазду. Потом је 19. октобра масовно похапшено мушко становништво од 16 до 60 година старости. Пошто ни то није било довољно, Немци су из школа изводили читаве разреде заједно са наставницима. Убијено је више од 2.300 Крагујевчана.

Са становишта разумевања ратних прилика, интересно је да се у Влади, у Београду, о тим драматичним догађајима није ништа знало, јер су све телефонске везе биле у прекиду. Било је једино познато да су немачке трупе

биле нападнуте и да имају губитке. Када је стигла вест, Недић (и Љотић) похитали су код виших немачких званичника у Србији, па и шефа немачког Управног штаба др Турнера. Он им је показао фотографије измасакрираних немачких војника на разбојишту код Љуљака, што је додатно учврстило Немце да спроведу одмазду. Недић је очајан понудио и своју и оставку Владе, али то није помогло. Немци су били неумољиви. Недић и Влада су тек 22. октобра добили потпуну информацију: пуковник Бошко Павловић, који је у име Владе отишао немачким авионом до Крагујевца да установи шта се тамо дешава, донео је спискове око 2.300 стрељаних талаца, које је добио од немачког команданта мајора Кенига. Сазнавши за трагедију, Недић је сазвао најближе сараднике и рекао им да не види више сврху опстанка Владе у тако беспомоћној ситуацији.

Устанак и потоње немачке репресалије кључне су за разумевање формирања Владе генерала Недића, њене поступке и „идеологију“, али и за сукоб међу устаницима, који ће се развити у вишеструки грађански рат под окупацијом.

Оружане снаге српске владе

Пред ступање на дужност председника Владе, Недић је прецизирао део својих захтева Немцима, од којих су поједини и прихваћени. Немачки војни командант у Србији генерал Данкелман дао је сагласност за услове прихватања формирања Владе. Међу њима и формирање српских оружаних одреда.

Циљ оснивања владиних оружаних и добровољачких одреда у септембру 1941. године био је враћање реда и мира у Србији. Да није било устанка који је водио у такво стање, оружани или добровољачки одреди тешко да би били формиран. Добровољачки су формиран на бази омладине предратне странке Збор, али нису били страначка војска. Представљали су оружане формације Недићеве Српске владе и служили искључиво у њене сврхе. О томе сведочи и чињеница да такве снаге нису биле образоване по доласку окупатора с којим се могла пронаћи извесна идеолошка блискост, већ када је опстанак Србије у којој је пламтео устанак угрозио њено постојање.

Делатност снага Недићеве војске била је искључиво у унутрашње сврхе, никако због спољнополитичких циљева. Снаге нису учествовале, рецимо, на Источном фронту, што је био манир с неким сличним снагама из југоисточне Европе, нити било где ван Србије до октобра 1944. године. И касније, после повлачења тих снага из Србије, оне у борбеном смислу нису напуштале југословенски простор.

Однос с генералом Михаиловићем

По образовању Владе, Недић је дао налог шефу Кабинета да ступи у везу с Михаиловићевом организацијом. Сматрао је да је за опстанак српског народа неопходно да се Михаиловић, са свим својим одредима, одмах пребаци на територију Босне и Херцеговине и организује борбу против усташког терора и тако пружи заштиту српском живљу. Тамо је требало да организује српски национални

елемент, у оквиру својих војних формација, и створи моћну основу за општу акцију када за њу дође моменат. Жалећи се касније због Михаиловићевог ћутања на такве предлоге, генерал Недић указао је на његову околину (пре свега Драгишу Васића) која га је „притискала“ да тај предлог одбаци. Такође, и Михаиловићев бес на њега што га је пре рата, као пуковника, казнио с тридесет дана притвора. Чини се да је тад учињена судбоносна грешка, којом је комунистима дат замаха да створе главну базу на подручју српских крајева ван Србије.

И поред јаке и оштре критике упућиване преко радија и штампе, остаје чињеница да су и Недић и Љотић покушавали да уреде однос са Михаиловићем, као и да о се сложе о признавању Михаиловићевог првенства после завршеног рата. О томе има више различитих података. Према писању скоро свих савременика Недићеве власти, током окупације и Недић и Љотић покушавали су да организују састанак са ђенералом Михаиловићем. Хтели су да му презентирају своје ставове о развоју догађаја, посебно о идеји да створе заједнички фронт према комунистима. Ипак, до смиривања сукоба и до договора никада није дошло, пре свега стриктним Михаиловићевим одбијањем или ћутањем на све иницијативе које су долазиле из Београда.

Недић и немачки званичници

Различити немачки војни или политички функционери имали су различит однос према окупираној Србији, а и према Недићу. Посебно треба поменути двојицу немачких „дужносника“ генерала Мајснера и Нојбахера, као карактеристичне крајње половине немачког односа према Недићу.

Наиме, наређењем Фирера од 22. јануара 1942, на територији Србије постављен је командант СС и полиције генерал-лајтнант Аугуст Мајснер. Он се поставио као „паралелни орган“ немачком војном команданту. Мајснеру су били потчињени командант полиције, службе безбедности и вођа немачке народносне групе у Србији. За разумевање је посебно значајна чињеница да је тај високи чиновник немачке полиције добио право надзора и наређивања српским властима и полицији. Он је на сваки начин желео да остави генерала Недића без оружане силе. Радио је све како би уништио српске снаге. Генерал Мајснер је 1942. године од Љотића тражио да се из састава Српског добровољачког корпуса пошаље једна јединица на Источни фронт и тако симболично манифестује српска борба против комунизма. Љотић је објаснио да је свестан опасности која долази од Совјета, али је одбио да подржи такву идеју. Истоветно је реаговао и генерал Недић, који је одбацио Мајснерову идеју да се било који војник из Србије на Источном фронту бори против Совјета.

С друге стране, ради разраде новог приступа према Југоистоку Европе, за специјалног опуномоћеника Министарства иностраних послова за Југоисток 24. августа 1943. именован је Херман Нојбахер. Његов основни задатак био је да окупи разнородне и међусобне супротстављене војне

и политичке антикомунистичке снаге ради формирања снажног фронта под немачком командом. Нојбахер је успео само да ублажи политику репресалија. Укинуо је сурову формулу за репресалије 100 за 1 погинулог и 50 за 1 рањеног немачког војника. Број стрељаних за одмазду није више био прецизиран. Тако су масовна стрељања талаца после децембра 1943. године постала реткост.

Недићу је требало много такта и мудрости да се избори с немачким факторима у Србији, који су често имали различите погледе на исход рата, и другачију политичку или војну позадину. Критичари Недића на све то гледају униsono и оптужују га да је „прихватио фашизам“.

Прихват српских избеглица

Никако се не може рећи да је Влада генерала Недића прихватила нацистичку идеологију, али је сасвим сигурно да је под немачким диктатом и цензуром прихватила основе немачке пропаганде у односу на светске догађаје. У унутрашњем контексту, антикомунизам, антибољшевизам, антисовејтизам, критика западних демократија биле су основне идеолошке тачке Српске владе. Раскид с југословенском политичком праксом и идеологијом такође је једна од карактеристика Недићеве владе и њеног функционисања од 1941. до 1944. године. То се видело делимично и у

њеним оружаним одредима. Највише у симболици и униформама Недићеве војске. С друге стране, оружане снаге Недићеве владе понашале су се у војним односима у складу с предратним војним правилима. Задржане су све конвенционалне форме војног речника, преписке, титулирања и све друго што је карактерисало војску Краљевине Југославије.

Недићева влада организовала је прихват и правилан распоред српских избеглица из НДХ, с Косова, Метохије, јужне Србије. Такође, Словенаца које су немачке власти прогнале из окупираних делова Дравске бановине. Тачне бројке постоје, али укратко – реч је о више стотина хиљада Срба и десетина хиљада Словенаца. После рата, српског комесара за избеглице Тому Максимовића ухапсиле су и осудиле нове, комунистичке власти.

Трупе Српске владе распоређене на Дрини посебно су ангажоване у прихвату избеглица с босанске стране у пролеће 1942. године, када је кренула офанзива снага НДХ на четничко-партизанску територију у Источној Босни. Офанзива је због злочина изазвала масовно бекство српског становништва према „Недићевој“ Србији. То се врло често заборавља у узаврелим данашњим дискусијама.

Оптужбе за учешће у холокаусту

Ранија историографија утемељила је мишљење да су се снаге Недићеве владе „свирепо“ обрачунавале са комунистима и њиховим присталицама. Како није идентификован ни један већи злочин у борбама у Србији, сугерисано је да су основна злодела те војске била везана за логоре, пре свега Бањички и Завод за преваспитавање у Смедеревској Паланци.

Бањички логор, у ранијој касарни 18. пешадијског пука, данашњој Војној академији, био је по својој организацији логор-затвор. Служио је за прихватање заточеника које је хапсила српска или немачка полиција. У првом реду, логор је био резервоар талаца из Србије за стрељање по потреби, када се одмаздама одговарало на поједине устаничке акције. Имао је двојну немачко-српску управу, али је команда била немачка. Уосталом, као и идеја о формирању, која је била донета у оквиру немачке команде Београда и државне тајне полиције (Гестапо), а формализовао је Штаб немачког војног заповедника за Србију 22. јуна 1941. године.

Логор у Смедеревској Паланци није био део бањичког логора нити било ког другог система осим просветног. Кроз Завод је прошло око 1.200 омладинаца, од 15 до 25 година, али је тешко установити каква је реална корист била од њиховог рада, осим по чињеници да је највећи број њих имао прилику да избегне стрељање јер су били комунистички симпатизери или чланови талачких група. Део питомаца приступио је националним снагама, и то је можда и највидљивији ратни успех те институције.

Део аналитичара из невладиног сектора, понеки млађи историчари-левичари па и књижевници, стављају на терет Недићу учешће у холокаусту, што није тачно. То је опасна тенденција да се и српском народу, који је бројем жртава стао на треће место у савезничкој коалицији, припише одговорност за холокауст.

Логори у Србији (Бањица и Сајмиште, иако формално у НДХ) били су у структури вишег вође СС и полиције, односно његовог команданта полиције безбедности и службе безбедности Трећег рајха. Јеврејско питање у Србији било је потпуно под немачком структуром, и на одлуке и догађаје о томе нису имали утицај ни немачки војноуправни органи у Србији, а камоли Српска влада и њене оружане снаге или полиција.

Иако је у више историографских радова утврђено да снаге безбедности Недићеве Србије нису учествовале у прогону или ликвидацији јеврејског становништва у Срби-

ких војноуправних органа из Србије, којима је јеврејски логор Земун био оптерећење због много разлога – више хиљада лица, налазио се на територији НДХ, снабдевање и плаћање из Србије, обезбеђивала га је Полиција поретка, а логором су управљале службе безбедности. Војне окупационе власти тражиле су депортовање тих лица, али је у Берлину донета одлука да се сви ликвидирају у Србији. То је коинцидирало с почетком масовног и систематског спровођења коначног решења јеврејског питања у Европи. Ликвидацију око 6.000 јеврејских заточеника логора Сајмиште извела је у пролеће 1942. године посебна наменска

јединица СС (Зондеркомандо СС), коришћењем камиона гасне коморе. Угушене логораше сахранили су у Јајинцима затвореници српске националности, који су стрељани после завршетка „операције”. Место упока обезбеђивао је немачки 64. полицијски батаљон.

Без милости за Недића

Појава Совјетске армије унутар граница Недићеве Србије крајем септембра 1944. године била је сигнал за немачке команданте да се улази у нову, знатно драматичнију фазу борбе. Немачка команда Југоистока саопштила је 1. октобра 1944. генералу Недићу да престају функције Српске владе и да је од 3. октобра

подручје Београда проглашено за оперативну зону, у надлежности немачких војних органа. Дакле, немачке војне власти на Југоистоку 1941. формирају Владу генерала Недића, а 1944. године је расформирају.

На седници Кабинета Владе 3. октобра саопштена је одлука немачке Команде за Југоисток да преузима све функције управљања од Српске владе. Потом, институције Српске владе започињу евакуацију и напуштање Београда и Србије. Генерал Недић напустио је град са неколико својих најближих сарадника 6. октобра 1944. године.

Још у току заузимања Србије партизани су се сурово односили према заробљеним снагама Недићеве владе, посебно према Љотићевим добровољцима. Припадници Недићевих снага, који су заробљавани од средине септембра у Ваљеву до 20. октобра 1944. у Београду, по правилу су одмах били стрељани. Тако се поступало и с три добровољачка пука, које су Британци предали Титовим јединицама. Они су почетком јуна 1945. ликвидирани на стратиштинама у Кочевском рогу, у Словенији. Управо су снаге Недићеве војске представљале политички режим против кога су се комунисти борили од појаве у Југославији, што је још једна чињеница коју треба разумети у њиховом односу према њему и тада, и данас. ■

Аутор је научни саветник
Института за савремену историју

ји, у појединим радовима средином деведесетих година „лансиране” су оптужбе за учешће Недићевих државних органа и оружаних формација у холокаусту. На то је утицала негативна медијска слика о Србима током рата у Југославији 1991–1995. године, коју су поједини публицисти пренели у раније догађаје. Најкарактеристичнија је књига извесног (мада очигледно утицајног) лекара Филипа Ј. Коена „Тајни рат Србије”, у којој је оптужио Србе као „активне колаборанте у уништавању Жидова”, посебно снаге Српског добровољачког корпуса, које је на потпуно искривљеним или лажним чињеницама оптужио да су били „поуздан савезник Гестапоа у уништавању Жидова”.

Како је јеврејско питање од почетка окупације било искључиво у надлежности немачких органа, „Недићеви органи власти нити су могли, нити су смели да се на било који начин мешају”, констатује историчар Милан Кољанин. Генерал Недић је током лета 1942. године указао највишим немачким органима у Србији, које је водио генерал Бадер, односно нешто касније генерал Лер као нови командант Југоистока, на мучно расположење становништва у Београду, због постојања логора на другој страни Саве, одакле су се чули крици и вапаји заточеника.

Одлука о ликвидацији Јевреја у Србији донета је у Берлину, почетком 1942. године, пре свега на захтеве немач-

МИТО БЕКРИЈО

Пише
Душан Глишић

Од како постоји човек такав какав је, агресиван, себичан и халапљив, постоји и корупција. Против мале плате службеник се, сакривен иза прашњавог шалтера, бори подизањем обрва на странку и реченицом „Дођи сутра”, лекару више нису довољне флаше вискија, којима би могао да озидва двоспратну кућу, судијама и адвокатима као да ништа не може да скрати парнице, полиција уме и да зажмури ако се у возачкој дозволи или личној карти нађе заостао „еврић”, учитељицама је све чешће „осми март”, послодавцима никад и ништа није довољно...

Чувени српски комедиограф Бранислав Нушић је у свом делу „Аутобиографија”, говорећи о школским данима, наоко случајно и тек да нас насмеје, проговорио и о корупцији у просвети. Безазлено распоређивање ученика у клупе на основу имовинског стања родитеља, данас бисмо рекли висине примања, уместо према висини детета, водило је томе да крупни кобасичарски син у првој клупи заклања школску таблу сиромашнијем и ситнијем, можда чак и слабовидом детету пиљара, што је, последично, утицало и на успех овог другог. Пиљарев син остајао је у запећку све док се ситуација не би променила, односно док се и његов отац не би сетио да учитељу пошаље јаја, уље, чоколаде, брашно...

У годинама у којима смо Нушића читали као обавезну школску лектуру то нам је било смешно. Да „пара врти где бургија неће” научили смо касније, кад је требало да се упишемо на факултет, или оперишемо крајнике, или добијемо стан, или правимо кућу, или купимо кола на кредит, или добијемо тај кредит, или се запослимо, или... Где год да се појавимо, иза готово сваког шалтера, сачекао би нас Бен Акиба са широким осмехом, пуним разумевања за „ситне људске слабости”. Најчешће би седео иза неке препотопске машине, касније рачунара и закерао, тражећи неки недостајући документ, све док, уместо њега не би добио „звечећу” монету. Тада би се испостављало да су сви потребни папири предати и да, пошто је све у реду, ми можемо из реда, у којем већ чекају други молиоци. Све чешће с оним потребнијим папирима. Криза, једнопартијски систем, транзиција, санкције, све је погодовало развоју корупције. Али највише, сиромаштво.

Нема државе без корупције, то, ваљда, не треба ником посебно доказивати. Од како постоји човек такав какав је, агресиван, себичан и халапљив, постоји и корупција. Против мале плате службеник се, сакривен иза прашњавог шалтера, бори подизањем обрва на странку и реченицом „Дођи сутра”, лекару више нису довољне флаше вискија, којима би могао да озидва двоспратну кућу, судијама и адвокатима као да ништа не може да скрати парнице, полиција уме и да зажмури ако се у возачкој дозволи или личној карти нађе заостао „еврић”, учитељицама је све чешће „осми март”, послодавцима никад и ништа није довољно... Јер плате су мале, посебно у државној служби и савест је мирна. Посебно кад се добија, а да се и не тражи. Тако је корупција у Србији постала патолошка појава, тако се обрушила на готово сваког од нас.

И, каква је наша улога у свему томе? Можемо ли се бацити каменом на онога ко се, да би решио свој горући проблем, лађа новчаника и подмићује? Можемо ли осуђивати онога ко прима мито, а има малу плату од које издржава породицу? Можемо ли изаћи из тог зачараног круга без системске подршке? Можемо ли, ако смо као мали научени да „врана врани очи не вади”, а „шут с рогатим не може” појединачно против корупције? Можемо, ако помислимо на ужасне последице које корупција неминуовно доноси друштву, онемогућавајући му просперитет и опстанак. Не угрожава корупција само онога ко подмићује, њега можда и најмање, већ друштво у целини. Посредно и онога ко се лађа мита. Али, кажњавање и једног и другог, онога ко подмићује, као и онога ко прима мито, сигурно не води смањењу корупције. Напротив. ■

ПОЛОЖАЈ СРБИЈЕ У САВРЕМЕНИМ ГЕОСТРАТЕГИЈСКИМ УСЛОВИМА

НА ПРАГУ ХЛАДНОГ РАТА

Пише др Тодор МИРКОВИЋ

У време хладног рата вођени су бројни ратови, али се знало где се ратује, ко и како рат води. Данас је готово читав свет у рату. Мало је земаља или региона који нису непосредно или посредно ангажовани у некој врсти сукоба. И док се широм наше планете воде терористичке и антитерористичке акције и операције, дотле се велике силе припремају и за велики рат – развијају нове војне технологије, стратегију и тактику за њихово тестирање на бојишту. Једини преостали војни савез тежи ширењу и спреман је да војно интервенише ради „заштите“ људских права или кажњавање оних који угрожавају међународну безбедност.

У таквој сложености и изукрштаности економских интереса и стратегијских циљева великих сила, положај малих земаља изузетно је сложен. Њихова безбедност/одбрамбена осетљивост одређена је унутрашњим стањем, стањем окружења (региона у којем се налазе), њиховим односом са центрима светске моћи и са окружењем. Оне могу бити изложене унутрашњим нередима (чак и споља изазваним), терористичким нападима, нападима из окружења (укључујући и провокативне), нападима вели-

ких сила и преосталог војног блока. Уколико су економски заосталије, утолико је њихова одбрамбена осетљивост већа. У таквој ситуацији малим земаља је потребно да имају савезника који је спреман и реално у могућности да им помогне у одбрани њихове независности.

Мали народи у свету великих

Србија иде у групу малих земаља и земаља ниског степена развијености. И даље се опоравља и обнавља од ратних последица из деведесетих година прошлог века. Она је вишенационална и вишеконфесионална земља, а међунационални и међуверски односи нису на завидној висини. Вође неких националних група, подстакнути споља, често испољавају незадовољство положајем својих етничких и/или верских група. Највећи проблем је што такве групе и њихове вође добијају отворену или прикривену подршку спољних фактора.

Наша земља је многим нитима, да не кажемо ланцима, везана за Русију, која јој је у више наврата пружила непосредну помоћ (Први српски устанак, Први светски рат). У постојећим условима, међутим, велико је питање да

Посматрано са геостратегијског становишта, савремени свет је више у ратном него у ванредном стању. Све је видљивије приближавање хладном рату и подели на Исток и Запад. Србију, војно неутралну, то ставља у незгодан положај – стишњену између граница два глобална пола.

ли би у случају угрожености Србије, Русија била спремна да пружи непосредну помоћ и тиме отпочне нови велики рат. Тако Србија у одбрамбеном смислу мора да се поузда у себе, своју смишљену политику и стратегију.

Са својим окружењем Србија је више у спору него у добросуседским односима. У оружаним сукобима вођеним на тлу бивше Југославије била је непосредно и/или посредно укључена, што је оставило тешке последице на њене односе са новим државама, бившим југословенским републикама. На крају тих сукоба, Србији је силом одузето 15 одсто њене територије, што она не може да прихвати као свршену ствар.

Србија је прокламовала и Уставом потврдила своју војну неутралност, која значи (и званично се објашњава) неприпадање војним блоковима, али не искључује њену војну сарадњу са страним земљама и војним коалицијама. Укључена је у програм НАТО-а „Партнерство за мир“ и по том основу сарађује са западном војном алијансом, њеним командама и члановима, укључујући и са водећом силом Алијансе. Развија војну сарадњу и са другим земљама, нарочито са Руском Федерацијом, коју САД и НАТО сматрају главним потенцијалним противником. Европска унија прикључила се Сједињеним Државама и НАТО-у у текућој идеолошкој и геополитичкој конфронтацији са Русијом, која добија извесну подршку Кине и других чланица БРИКС-а. Тако се савремени свет све видљивије приближава хладном рату и подели на Исток и Запад, стављајући Србију стишњену између граница два глобална пола.

Отвореност Србија за војну сарадњу са водећим војним силама и са НАТО-ом од великог је значаја. Међутим, та отвореност спроведена у пракси чини њен положај осетљивијим. Изложена је захтевима Запада да се у целости прикључи НАТО-у и да одустане од војне сарадње са Русијом. С друге стране, Русија нерадо гледа на сарадњу Србије са САД и НАТО-ом и захтева од ње да се дистанцира од тог савеза и да не постане његов пуноправни члан.

Изазови војне неутралности

Војна неутралност, коју је Србија прокламовала и следи, није нека посебна новост. Главна компонента Покрета несврстаности била је војно несврставање. Политику несврстаности водила је и бивша СФРЈ, као суоснивач тог покрета. У време хладног рата било је неколико европских неутралних земаља (Аустрија, Финска, Швајцарска, Шведска), које су пуноправне чланице Европске уније, али не и НАТО-а. Међутим, велика је разлика у геополитичком и геостратегијском положају између Србије и европских „неутралних“ земаља. Наиме, све оне, као пуноправне чла-

нице Европске уније, доследно следе њену политику. Оне су део система евроатлантских вредности и никада нису имале озбиљнији спор са Сједињеним Државама и НАТО-ом. Граниче се са пријатељски наклоњеним земљама и ниједној од њих не прети спољно угрожавање државног суверенитета и територијалног интегритета. Једино је Финска имала лоше искуство у односима са бившим Совјетским Савезом (оружани сукоб на почетку Другог светског рата), али је смишљеном и флексибилном спољном политиком та држава у време хладног рата успевала да развија добре односе са циновским суседом.

Положај савремене Србије знатно се разликује од положаја наведених „неутралних“ држава, али и од бивше Југославије. Србија је кандидат за пријем у Европску унију и процес придруживања вероватно ће потрајати прилично дуго. Она није, а можда никада и неће у потпуности прихватити и следити тзв. евроатлантске вредности. На односе Србије са САД, НАТО-ом и Европском унијом неоспорно се одразила агресија НАТО-а на СР Југославију 1999. године, коју су иницирале, организовале и усмеравале Сједињене Америчке Државе. Није реч само о извесном дистанцирању политичких структура од тих центара моћи, већ и о емоцијама народа. Наиме, вероватно да ниједан други европски народ није гајио тако снажне симпатије према Сједињеним Државама и њеним народом као српски, али су током и после те агресије, којој су претходиле међународне санкције које су иницирале САД, а и безрезервна подршка хрватских, бошњачких и албанских сепаратиста, те емоције знатно угашене, а сумње у њихове добре намере су задржане.

Осим тога, Србија не постоји у нарочито повољном окружењу. Споро напредује процес помирење са државама и народима с којима је била у сукобу током деведесетих година, а повремено се заоштравају међусобне оптужбе. Наставља се затегнутост у односима са Хрватском и Босном и Херцеговином (муслиманско-хрватском федерацијом) и прети новим изазовима. Изостаје градња добросуседских односа и сарадња са отцепљеном братском Црном Гором, а међунационални спорови и нереди у суседној Македонији такође утичу на свеобухватнији развој односа и са том суседном државом.

Косово – највећи терет

Ипак, највећи терет и највећу претњу миру и безбедности, бржем економском и социјалном (демографском) развоју на југозападу Балканског полуострва представља Косово. Неспособност југословенског/српског руководства да проблеме на време и конструктивно решава мир-

ним путем и исхитреност младог револуционарног руководства етничких Албанаца да, уз снажну подршку и помоћ иностранства, што пре дође до жељеног циља, водило је до разбуктавања оружаних сукоба у јужној српској покрајини и, у крајњем, до војне интервенције НАТО-а и једностраног проглашења независности Косова.

Одлуку албанског руководства о независности и проглашењу такозване републике Косово, Србија не признај, јер Косово и Метохију и даље сматра делом своје територије, али нема слободан приступ тој територији. Оспорава им статус државности, нудећи највиши степен аутономије, коју успостављена власт у Приштини не прихвата и, уз подршку већег дела међународне јавности, инсистира искључиво на пуној независности.

Настављају се четворогодишњи преговори између руководства из Београда и Приштине, који се воде у Бриселу под покровитељством Европске уније, постижу се „технички“ споразуми, али се не примењују. Стање у односима између централне Србије и њене јужне покрајине пуно је неизвесности и могућих опција – у распону од нових оружаних сукоба до успостављања односа и сарадње између Београда и Приштине.

Према томе, може се рећи да се Србија налази у веома сложеним геополитичким и геостратегијским условима, који се, поред осталог, огледају у следећем: постепеној, али сигурној подели света на два глобална дела, сваки са својим центрима моћи (западни са САД и Европском унијом и источни са Кином, Русијом и Индијом), и постојању Србије између њих, а сваки сукоб између њих имао би утицај и на положај и безбедност Србије; нестабилном стању на југозападном делу Балкана, са Србијом у центру тог субрегиона, који се и у свету сматра потенцијалним буретом барута.

У тако сложеним условима, војно неутрална Србија мора да води изузетно смишљену и еластичну унутрашњу и спољну политику. Градитељи те политике увек морају да имају у виду да словенска и православна Србија није велики миљеник снажне и утицајне „међународне заједнице“

оличене у Сједињеним Државама и Европској унији, подржаним снагама најмоћнијег војног савеза. У тим размислима не смеју да се изгубе из вида догађаји из деведесетих година прошлог века.

Градитељи српске политике морају бити у стању да на време препознају евентуалну појаву унутрашњих и/или међунационалних нереда и да благовремено спрече њихову појаву и ескалацију, јер се може претпоставити да би сваки озбиљнији унутрашњи неред био интернационализован са даљим последицама и спољним интервенцијама. Уско повезано с тим је и претња од даљег „грицања“ српске територије или њене поделе.

Србија мора настојати да избегне увлачење у евентуалне оружане сукобе у суседним земљама или са њима. Без обзира на то ко би такве сукобе започео и изводио, Србија би, највероватније, била окривљена и сносила би одређене последице.

Најсложеније је питање Косова и Метохије и његово решавање тражи много мудрости и храбрости. Постоје, неоспорно, појединци и одређене групе у Србији који сматрају да се нешто „силом одузето – силом враћа“. Србија је, међутим, много ратовала и ратове добијала и губила. При том, губила је најдрагоценије и ненадокнадиво – људске животе. Не само на фронту него и у позадини, јер када се ратује деца се не рађају, а кад се рат заврши претходно рођени,

напуштају земљу због немаштине. Ради даљег постојања и опстајања Србија мора да избегне нове ратове, економско каскање на зачељу европског развоја, те даље редуцирање српског националног корпуса на брдовитом Балкану.

Услед скромних економских могућности и ограниченог геостратегијског простора, Србија реално не може да изгради и одржава такву оружану сила која би представљала поуздан детерент против сваке врсте агресије. Њен најмоћнији детерент јесте њена унутрашња стабилност, економски развој, демографски напредак, добросуседски односи са окружењем и избалансирано односи са светским центрима моћи и утицаја. ■

РУСКА НАЦИОНАЛНА ГАРДА **КОНТРОВЕРЗНА НОВА ОРГАНИЗАЦИЈА**

ПИШЕ
Александар Радић

Стручна јавност
склона Путину у тој
гарди препознаје
нови потез у развоју
руске војне моћи,
а критичари тврде
да је реч о Путиновој
слабости и недостатку
поверења у оружану
силу и реформисану
полицију

Указом председника Руске Федерације Владимира Путина од 5. априла формирана је Федерална служба војске Националне гарде. Правна регулатива нове организације биће донета у ходу и зато ће тек од 2018. године бити дефинисан статус особља, за које је већ одлучено да ће имати војна звања. Национална гарда неће бити у надлежности министарства унутрашњих послова као Унутрашња војска, која је основа за развој нових снага за одржавање поретка.

Нова организација биће директно потчињена председнику државе. Због те чињенице настале су контроверзе око тога шта је стварни мотив за њен развој. Стручна јавност склона Путину у Националној гарди препознаје нови потез у развоју руске војне моћи, а критичари тврде да је реч о Путиновој слабости и недостатку поверења у оружану силу и реформисану полицију, која се још није навикла на преименовање из милиције.

Чини се да мотиви Путина нису повезани са претпоставкама његових опонената о жељи да има „председничку армију“ већ са проценама из актуелне војне доктрине о ризицима дестабилизације државе под притиском унутрашњих политичких снага, са ослоном на спољну подршку. Пуно је узора таквог сценарија – од улица Београда октобра 2000. године до кијевског Мајдана почетком 2014. године. Одговор на такву безбедносну претњу је централизовано руковођење и командовање јединицама унутрашње безбедности.

Како се чини, важан утицај за настанак Националне гарде има и персонална политика, односно јачање личности из Путиновог личног окружења. Такав поглед може да се темељи на биографији првог команданта нових снага генерала армије Виктора Васиљевича Золотова, досадашњег команданта Унутрашње војске. Он познаје Путина од деведесетих година, из времена када је био телохранитељ градоначелника Петербурга. Руске новине пишу да је у то време спаринговао Путину у џудоу. Затим, радио је као телохранитељ бизнисмена блиског Путину, а од 2000. до 2013. био је шеф службе обезбеђења

Путина и каријеру је наставио у Унутрашњој војсци. Сада би те снаге од око 170.000 људи требало да буду основа за формирање команди, јединица и установа Националне гарде.

Русија је велика и зато ће Национална гарда бити моћна организација која ће, осим Унутрашње војске, „прогутати“ и све специјалне јединице полиције као што су СОБР (Специјални одреди брзог реаговања), јединице које су формирана на федералним и регионалним нивоу за сузбијање организованог криминала и ОМОН (Мобилни одреди посебне намене), те јединице ранга батаљона за заштиту поретка и безбедности, које по намени могу да се пореде са нашом

Жандармеријом. У новој организацији СОБР биће „официрске чете“ у саставу ОМОН.

На листи јединица које улазе у састав Националне гарде су и Авијација министарства унутрашњих послова, затим Центар специјалне намене снага оперативног реаговања министарства унутрашњих послова (ОМОН „Зубр“, СОБР „Рис“ и Авијацијски одред специјалне намене „Јастреб“) и Служба без-

бедности, која се бави заштитом објеката, зграда и имовине грађана. Њен део је државно предузеће „Охрана“, које се бави пројектовањем, монтажом, одржавањем и коришћењем система безбедносне контроле. Државне службе за заштиту не постоје у другим земљама, које су такве задатке углавном предале у руке приватних фирми.

Званично, задаци Националне гарде јесу заштита поретка, борба са тероризмом и екстремизмом, територијална одбрана, заштита важних државних објеката и терета посебне намене, подршка граничним јединицама, надзор примене закона о оружју, услуге обезбеђења итд. Занимљиво је да ће подаци о местима базирања команди и јединица Националне гарде, као и о идентитету њених припадника, бити поверљиви.

У складу с „тврдим“ ставом о информисању о тој паралелној армији, може само да се процени да би у почетку нова организација могла да обухвати чак 400.000–420.000 људи, колико се сада налази у свим снагама и службама које ће постати њен део. ■

У складу с „тврдим“ ставом о информисању о тој паралелној армији, може само да се процени да би у почетку нова организација могла да обухвати чак 400.000–420.000 људи, колико се сада налази у свим снагама и службама које ће постати њен део.

НОВА ИЗВОЗНА ПОНУДА ТЕНКОВА ИЗ КИНЕ – VT-4

СВЕ ПРЕДНОСТИ КИНЕСКОГ ЗМАЈА

Најновији извозни производ оклопне технике, тенк VT-4 (развојна ознака MBT-3000), конзорцијума „Норинко“ (NORINCO) и „Фабрике 617“ (сада „First Machinery Group Co. Ltd“), који је у облику макета претходно приказан на Eurosatory 2012 под ознаком MBT-3000 (Основни борбени тенк-3000), био је изложен и августа 2014. године на сајму у Кини (Zhu Hai Air Show-2014), као функционални модел у пуном профилу. Том приликом, на полигону Ве Кат у Западној Монголији пред 44 инострана представника, демонстриране су његове маневарске и ватрене могућности, карактеристике покретљивости, савлађивање препрека и гађање из основног и помоћног наоружања.

Унапређења

Основни борбени тенк VT-4 приказан је као извозна варијанта нове –

На паради поводом 70 година од победе над фашизмом, Народна Република Кина задивила је својим дометом у развоју армије и оствареним техничким нивоом опремљености средствима НВО. Међу приказаним борбеним средствима најновије технолошке генерације, а који могу да се мере с таквом техником у развијеним земљама Запада и Русије, јесте и тенк VT-4, извозна варијанта нове, треће генерације (III+) тенкова, развијен као унапређена верзија Туре-96 Gai.

треће генерације (III+) тенкова, развијен као унапређена верзија тенка VT-1A и Туре-96 Gai. Представља високо достигнуће развоја и производње и по томе би могао да се употреби и у оружаним сукобима високог интензитета. Његове укупне перформансе и борбене могућности иду у ред најнапреднијих тенкова у свету. Представници „Норинка“ нагласили су да је тенк VT-4 за око три милиона долара јефтинији од америчког „абрамса“.

Такође, помиње се и заинтересованост неколико земаља да уговоре набавку тих тенкова, када почне серијска производња (наговештена 2016). Пакистан, као сарадник Кине у развоју и производњи тенкова последњих деценија, намерава да испита VT-4 у свом географском амбијенту, а потом, уколико удовољи очекивању пакистанске војске, склопи уговор за лиценцну производњу под називом Al Haider, у заводима тешких возила HIT, у којима завршава производњу око 600 тенкова

Al Khalid (на бази кинеског Type-90-II – MBT-2000) са својим дорадама.

Позитивне утиске присутних посматрача, представници „Норинко“ подигли су на највиши ниво, износећи смеле оцене да је VT-4 конкурентнијим последњим варијантима унајређених тенкова Запада (M1A2 Abrams и Leopard-2A6), и руских T-90C и T-90AM, чак и новог T-14 „армата“. Они су нагласили његове предности у области аутоматизације и електронске дигитализације система за управљање ватром (СУВ), нишанских и осматрачких система, покретљивости, већој техничкој поузданости трансмисији и конкурентској цени. Према „Норинку“, задовољен је и критеријум цена–ефикасност. За исти квалитет добијен је јефтинији производ.

Тенком VT-4 допуниће палету извозних тенкова ниже цене (MBT-2000 и модификовану варијанту VT-1, који су се продавали у Мароку, Бангладешу, Сри Ланки и Мјанмару). Цене тих тенкова биле су од 2,3 до 3,6 милиона долара, док би VT-4 требало да кошта 4–5 милиона долара. За серију тенкова VT-1 (MBT-2000) „Норинко“ наводи да је око 45 одсто компонената из кинеских тенкова претходних серија, а да 55 одсто чине нове технолошке компоненте домаће производње. Најновији тенк VT-4, наводно, има структуру 100 одсто домаћих компонената.

Високе оцене VT-4 из „Норинка“, и критичке оцене борбених квалитета руских тенкова („армата“ и T-90C), изнете у кинеским медијима, биле су *cassus belli* да и са друге стране услед оштри коментари и оцене на рачун тенка VT-4. У ту полемику није упутно улазити, већ треба прихватити податке који су јавно саопштени, а на читаоцима је да оцене борбену вредност таквога тенка.

У изјави званичника „Норинка“ („China Daily“, 15 june 2015) стоји: „За сада Русија има само један тенк који нуди за извоз, T-90C. Насупрот томе, ми имамо тенкове ниске цене (VT-2), средње цене (VT-1A) и више цене (VT-4), али прилагођене разним потенцијалним купцима на светском тржишту“.

Конструкција и заштита

Облик тенка VT-4 је традиционалан, с управним одељењем возача напред, борбеним одељењем с куполом у средини, у којој су два члана посаде (командир десно, нишанџија лево), а моторно-трансмисионо одељење позади. Чланови посаде имају на располагању улазне отворе и једноделне поклопце. Купола, као и тело тенка, израђени су од заварених ваљаних панцирних плоча (RHA – Rolled Homogeneous Armor), вишеслојног састава и модуларних композитних плоча напред, клинастог облика куполе и косих плоча тела, горње и доње, по узору на тенк Leopard-2A5, чија форма је примењена и на кинеском тенку Type-99. Напред, преко композитних плоча, додате су кутије модуларног ЕРО, осим на бочним странама куполе.

Купола има већу задњу нишу са решеткастом заштитом од кумулативних пројектила, а служи и за смештај индивидуалних комплекта и РАП-а. Оклопно тело слично је конструкцији тенка T-90, такође прекривено модулима ЕРО и композитним оклопом напред. На доњој предњој плочи су резервни чланци гусеница. Изостављена је плоча – раоник за самоукопавање. На боковима су противкумулятивни штитници од специјалних композитних лимова, који по захтеву могу да се прекрију са ЕРО. Нема података о систему противминске заштите од ИЕС и ПТ мина са електронским упаљачима, какав је примењен на T-90C и српском М-84АБ1. Уколико га реално нема, може се сматрати недостатком, јер примена тих минско-есксплозивних средстава је све присутнија последњих деценија у оружаним сукобима ниског интензитета.

Нису саопштене дебљина и структура оклопа, али више извора указује на то да је оклоп тенка адекватан модернизованим Leopard-2A6 и M1A2 Abrams, што подразумева еквивалент заштите тих тенкова и отпорност на поготке нових поткалибарних и кумулативних пројектила. Из тога произилази да је оклоп куполе напред (са ЕРО) адекватан заштити (од поткалибарних пројектила) хомогеног ваљаног панцирног челика (RHA) дебљине 920–960, а од кумулативних 1.320–1.620 милиметара. Код тела напред еквивалент заштите требало би да буде 590–620 и 750–1.050 mm од наведених пројектила. Доња предња плоча имала би еквивалент 620–650, односно 750–970 mm (са ЕРО). У неким изворима наводи се да је ефективна дебљина вишеслојног оклопа куполе око 600 mm, а оклопног тела око 450 mm, у предњем сектору. Нема података о томе колика је балистичка заштита бочних страна.

Кинези су развили домаћи ЕРО, вероватно по узору на руски „контакт-5“, али у четири варијанте: од FY-I до FY-IV. Који је од тих модела примењен на тенку VT-4, није познато. Извори наводе да су ти модели ефикасни у заштити од HEAT пројектила (FY-I), а остали (FY-II, FY-III) од HEAT и APFSDS пројектила, смањујући пробојну моћ APFSDS за 30, а HEAT за 70 одсто. Последњи модел ЕРО типа FY-IV редукују пробојност тандем-кумулятивних пројектила за 70 одсто. Како

су модулне уградње, могу да се замењују оштећени модули и у пољским условима. Челичне кутије са експлозивом различитих су габарита и дебљине, како би се прилагођавале облику основног оклопа тенка (од 250×250×35 mm – дебљина, до 330×200×75/85 mm – дебљина, масе од 4,8–10,4kg).

Да ли је реална изнета оцена о заштити VT-4 да тенк, лакши за 10+ тона од конкурената, може да удовољи исте нивое заштите, тешко је тврдити. Али габарити VT-4 показују да је његова компактна конструкција знатно мањих димензија од тенкова Запада и да стога има потребе за мањом масом оклопа (оклопно тело дужине 7,0 m, према 7,72 до 7,92 m M1A2 „абрамса“ и „леопарда-2A“6), а запремина оклопљеног простора је знатно мања (око 12 m³, према 19,4 до 21,0 m³ запремине та два тенка), као и куполе (без простора испод куполе) око 2,5 m³ према 4,0 до 4,5 m³). То наводи да је конструктивно изводљива ефикасна балистичка заштита са мањом масом тенка.

Званичници „Норинка“ наводе да је развијен и ефикасан систем активне оптоелектронске заштите – GL5, у спрези са бацачем димних кутија (БДК), без конкретизације да ли је реч о систему за ометање (soft kill), као руска ТШУ-1-7 „штора“ (што је извесније), или и за спречавање ПОВР да погоде тенк противдејством свога система заштите (hard-kill), као руски система „арена“, што није објашњено. Познато је да су код тенка Туре-99 развијена два подсистема: девијатор ИЦ вођења ПОВР (JD-3), који омета навођење ракета емитујући погрешне сигнале. Други подсистем садржи ласерски ометач-заслепљивач противничког ласерског уређаја за нишањење, навођење, за детекцију, те се тако штити од ласерског озрачења противника и омета његове ласерске системе за нишањење, даљинмер, обележавање тенка и навођење ПОВР. То је подсистем ZM-87 (ALSDW – Active Laser Self Defense Weapon), који до његове примене у Кини, на тенковима Туре-99, није имао ниједан тенк у свету.

Ти системи подижу и цену тенка („арена“ је око 300.000 долара, а вероватно не би била знатно мања ни цена новог кинеског система). Неки извори наводе да је у тенк уграђен и систем за електронско-магнетну заштиту од ПТ мина и ИЕС (као код Т-90С, српског М-84АБ, немачког „леопард 2А7+“), што није потврђено. Намера да се нови тенкови продају земљама у развоју сигурно ће утицати на опредељење потенцијалних купаца, у којој мери ће тенк бити опремљен савременим технолошким системима.

Наоружање и ватрена моћ

Основно оруђе тенка VT-4 јесте топ 125 mm (вероватно кинески ZPT-98 L/50) глатке цеви са одводником барутних гасова и термооблогом, али без дефлектора за мерење кривљења цеви, што није одлика савремених тенкова. Кинески стручњаци говоре да је за 30% ефикаснији од немачког Rh

120 mm или руског 2А46М за 45% (смела тврдња). Топ је стабилан у обе равни са електричним стабилизатором, а могуће је навођење и ручним уређајем (елевација од –4 до +15 степени). У борбеном комплексу има 38 дводелних граната (од тога су четири вођени ПО пројектили). У аутомату за пуњење, у виду хоризонталног добоша, смешта се 22 метка. Балистички рачунар у спрези је са аутоматом и обезбеђује податке о врсти, стању муниције, барутног пуњења и друге параметре. Борбени комплект има више врста дводелних метака: тренутно-фугасне (HE-FRAG), кумулативне (HEAT), поткалибарне (APFSDS), и полуаутоматски вођене ПОВР по ласерском снопу на даљинама од 150 до 5.000 m (вероватно копија руске 9М119 „рефлекс“ са системом вођења 9К119М).

Представници „Норинка“ наводе да је пробојност нових поткалибарних пројектила до 1.000 mm RHA оклопа на даљини до 2.000 метара. Да ли је то реално, тешко је потврдити, али је познато да је „Норинко“ са израелском компанијом IMI развио поткалибарни метак 125 mm пробојности 600 mm/2.000 m, а новији ТК-125 (APFSDS) пробија 700 mm RHA оклопа на 2.000 m (као руски „свињец-2“ ЗБМ-48).

За пробојност 1.000 mm оклопа потребан је пенетратор веће дужине (до 30:1 у односу на пречник) од оних у дводелним мецима у аутоматском пуњачу на поду куполе. Могу бити и краћи од тога, али са језгром од екстра тврде легуре тешког метала или од осиромашеног урана (DU). Код тенка Туре-99 за нову поткалибарну муницију наводе се информације да су пенетратори сачињени од легуре тврдог челика различите структуре (W, Fe, Cu или W, Fe, Ni). Није познато који је састав језгра примењен и однос појединих елемената у таквој структури. Уосталом, стандардна пробојност савремених поткалибарних пројектила у основи је пропорционална дужини језгра пројектила, уз поједина одступања.

Иако купола има продужену широку нишу, муниција није смештена у њој, што би омогућило дуже метке (и једноделне). И у хоризонталном обртном аутомату пројектили би могли да буду дужи, али би тада требало да буду смештени вертикално, а барутно пуњење хоризонтално (као у Т-64Б или Т-80У).

Уколико је иста муниција као код тенка Туре-99, онда поткалибарни пројектили имају почетну брзину од 1.780 m/s и пробојну моћ 850 mm оклопа, а са легуром од DU 960 mm/2.000 m, како наводе кинески извори. За кумулативни пројектил и ПОВР не наводе се подаци, али се претпоставља да су на нивоу руских – пробојности 700–900 mm оклопа иза ЕРО. Може се закључити да би VT-4 био ефикасан против већине савремених тенкова, али је мање ефикасан против оних који имају, поред основног оклопа, ЕРО у комбинацији са чобам (Chobham) или ојачање са плочама од осиромашеног урана.

За кумулативне пројектиле присутни су подаци да су развијени са тандем кумулативним пуњењем, са два или три пуњења у низу, да пробијају до 700 mm RHA оклопа иза ЕРО. Како ЕРО смањује пробојност тих пројектила за 250–500 mm, то би значило да је ефективна пробојност

ИЗВОЗ

Према регистру UN за конвенционално наоружање од 1992. до 2013. године: САД су продале 5.511 тенкова, Немачка 2.680, Русија 1.2976, а НР Кина је на четвртм месту извоза тенкова. Од 2009. до 2013. године извезла је 461 тенк, у току 2013. године 93, а уговорено је још 80 тенкова 2014. године. Успон извоза из Кине и пад извоза тенкова из Европе и САД, наговештавају експанзију кинеског и руског извоза. Земље Азије са Океанијом увезле су од 2010. до 2014. године око 48% оклопних возила светске понуде. Извоз из САД захватао је око 30%, из Русије 26%, Немачке 7%, Француске 6% и Кине 5% светске понуде. Али обим продаје кинеског наоружања у последњих пет година порастао је за 143%, са просечним годишњим порастом око 20 одсто. Тржиште се шири према Африци и Јужној Америци. Са таквим порастом извоза претпоставља се (институт SIPRI) да ће Кина 2016. године престићи Немачку и избити на треће место извозника НВО. При томе, она више није само понуђач са ниском ценом, већ и високим технолошким нивоом борбених средстава.

равна еквивалентној дебљини RHA оклопа до 1.200 mm (што изгледа ипак много).

Помоћно наоружање састоји се из спрегнутог митраљеза – Туре-86 калибра 7,62 mm, са 2.000 метака и ПАМ – Туре-88 QJC 12,7 mm, са 300 метака и даљинским управљањем (RWS), којим рукује командир (сектор дејства по азимуту 360°, по елевацији од –4° до +75°). ПАМ је погодан за дејство по циљевима у ваздуху на малим висинама и мањих брзина, на лака ОБВ и друге циљеве на узвишењима и у насељеним местима. Спрегнути митраљез употребљава се на стандардни начин, као код других тенкова. На бочним зидовима куполе и крову има по шест БДК 76 mm на обе стране, од којих су по два са распрсквајућим кутијама. Бацачи димних кутија су у систему активне заштите GL-5 за ометање навођења ПОВР противника, испаливањем пуњења са светлосним ефектима као IC мамаца, стварање димне завесе, и шрапнелска пуњења за одбрану од пешадије у блиској борби, што је демонстрирано на поменутом приказу.

Из „Норинка“ се наглашено хвали СУВ. Наводно је савременији од руских, укључујући и нови систем код тенка

Т-14 „армата“, али за потврду тих навода нема доступних података. Уосталом, и руске и кинеске развојне и производне организације користиле су француска искуства (Thales, Sagem) за унапређење својих нишанско-осматрачких система. Наравно, и једни и други унапредили су СУВ својим софистицираним подсистемима и дигитализованим рачунарима.

Нишанција и командир тенка имају дневне оптичке, независно стабилсане нишанске справе и ноћне-термовизијске, са хлађеном камером друге/треће генерације. Командирова справа је панорамска. Нису познати параметри видљивости и распознавања циљева. Код тенка Туре-99 те вредности су 4.000 и 2.700 метара. Да ли је исти систем и код VT-4, није познато. На екрану термалне справе преузима се слика термокамере. Командир може, по потреби, да преноси слику и у возачев већи монитор. Такође, може да преузме команду од нишанције и лично управља оруђем и спрегнутим митраљезом, у хитним случајевима (тзв. систем Hunter-killer) и да, када уочи опаснији циљ, нишани и гађа.

У нишанским справама уграђен је ласерски даљинмер са импулсним емитером и пулсирајући емитер за полу-

автоматско вођење ракетизираних пројектила. Такође, присутан је и систем за непрекидно праћење циља – Automatic Target Tracking. У саставу СУВ-а постоје и сензори за детекцију и селекцију циљева тзв. свој-туђ – IFF и метео сензор. Балистички рачунар умрежен је са нишанским справама и интегрисан је са електронски кодираним КИС-ом преко кога се обавља дијагностика стања уређаја, размена информација унутар тактичке јединице, података и слике распореда јединица и возила у реалном времену, на електронској мапи и дисплејима података, како својих тако и непријатељских, захваљујући електронској конекцији са сателитским системом осматрања и навигације (GPS).

Инерциони и сателитски систем за навигацију Beidou SNS домаћег је развоја, за који кинески извори наводе да је прецизнији од америчког GPS. Развијен је у сарадњи приватне интернет компаније „Giant“ и „Норинка“. Говори се да би 2020. године Beidou SNS могао да покрива територију Кине, али и целог света, и буде конкуренција америчком GPS, руском ГЛОНАСС и европском Union’s Galileo. Свакако, и без наглашеног маркетинга произвођача, тенк VT-4 има респектабилну ватрену моћ и савремене електронске дигиталне уређаје СУВ-а и КИС-а.

Погонски уређаји и покретљивост тенка

„Норинко“ већ више година развија турбопрехрањиване дизел моторе с течним хлађењем на бази појачаног руског мотора В-84МС и немачког MB-871 Ка501, снаге од 1.200, 1.300 и 1.500 КС. Означени су као НВ-150 V-12 Diesel engine или WD-396 1200/1300 hp. Више моторно одељење од управног код тенка указује на то да мотор вероватно није уграђен попречно, већ уздужно, и да је већих габарита од руских.

У кинеским стручним часописима, и приликом представљања тенка јавности, званичници су давали различите изјаве о мотору – да има 1.200 КС, а други да је мотор од 1.300 КС, што ствара забуну. Мотор од 1.200 КС био је на бази украјинског 6ТД-2, развијен за уградњу у пакистански тенк AL Khalid (МВТ-2000, извозна верзија VT-1), произвођен у пакистанским заводима НИТ (Heavy Industries Taxuila) за пакистанску армију, а мање за извоз. Већина наслова указује на то да је реч о мотору од 1.300 КС /956 kW, са турбопрехрањивањем и течним хлађењем и електронском контролом. Тенк VT-4 остварује специфичну снагу од 25 КС/т са којом постиже највећу брзину кретања тенка од 70 km/h. Мотор функционише у температурним условима атмосфере од –25С до +50С, што подразумева и пустињски амбијент.

Хидромеханичка трансмисија – Ch1000В (вероватно развијена на искуствима из француске ESM500 и немачке LSG3000) је са атоматском променом степена преноса, без прекида снаге, и електрохидрауличним управљањем, конструкционо и функционално у јединственом погонском блоку. Обезбеђује промену степена преноса (2+2), са два степена напред – нижи и виши пренос, и два степена задњег хода – први и други. Неки аутори наводе да је мењач шестобрзински, што се не потврђује на доступним сликама интеријера VT-4, где се јасно распознају позиције ручице мењача,

ТАКТИЧКО-ТЕХНИЧКИ ПОДАЦИ

■ маса	52 t
■ посада	три члана
■ притисак на тло	0,86 kg/cm ²
■ основно оруђе	топ Z PT-98 L/50 125 mm
■ борбени комплет-метака-ракета	125 mm 34 + 4
■ стабилизација топа	електрична у обе равни
■ спрегнути митраљез	Type-86 7,62 mm
■ борбени комплет метака 7,62 mm	2.000 (3.000)
■ ПАМ	Type-88 QJC 12,7 mm са RCWS
■ борбени комплет метака 12,7 mm	300
■ дужина	с топом 10,1 m, без топа 7,0 m
■ ширина	3,5 m
■ висина	2,4 m
■ налегање гусеница на тло	4,74 m
■ мотор	турбодизел 150 НВ 1.200 КС/882 kW или 1.300 КС/960 kW
■ мењач	Sh1000В аутоматски са 2+2 степена преноса
■ специфична снага	23 КС/т или 25 КС/т
■ максимална брзина	67 km/h или 70 km/h
■ аутономија	500 km (са додане две бачве 700 km)
■ савлађује препреке: – успон / нагиб	60% /40%
– ров ширине	2,70 m
– вертикална	0,86 m
– газ воде дубине	1,2 m
– подводни газ дубине	4–5 m

означене са: D, H, N, R1, R2 (нижи, виши, неутрални, први и други степен преноса – рикверца).

При свим брзинама кретања, у сваком степену преноса, уређај за управљање, преко волана, уместо полуга, обезбеђује континуирани радијус заокрета, а ретардер олакшава брзо заустављање тенка без блокирања кочница или проклизавања гусеница до зауставног положаја. Тенк се окреће на месту око свога тежишта, са радијусом од само 4,74 m, колика је дужина налегања гусеница на тло. При томе гусенице вуку у супротним смеровима – једна напред, друга назад. Ходни део има шест пари потпорних точкова са дуплим дисковима и гуменим обручима, три пара точкова носача гусеница, са лењивцима напред и погонским назубљеним точковима позади. Гусенице су са двојним гумено-металним спојницама и гуменим наплацима, који не оштећују савремене путеве. Торзионо огибљење је са хидрауличном амортизацијом на позицијама свих потпорних точкова.

Погонски блок са ходним делом омогућава високе перформансе у кретању ван путева и преко природних и вештачких препрека, укључујући и подводно кретање дубине 4–5 метра. Савлађује успоне до 60%, нагибе 40%, ров ширине 2,70 m, вертикалну препреку до 0,86 m (по неким изворима 1,2 m). Остварује аутономију кретања од 500 km, а са две допунске бачве повећава радијус за 150–200 километара. У поређењу са савременим тенковима у свету, VT-4 је приближно на њиховом нивоу покретљивости, са малим заостајањем иза неких а предностима испред других. Званичници „Норинка“ изјавили су да је тенк поуздан у експлоатацији, и да је на испитивању прешао 5.700 km, без кварова и отказа виталних уређаја, што је висок ниво поузданости за експлоатацију.

Специјални уређаји и опреме тенка

Неспорно је да је у тенку VT-4 заступљено много електронских дигиталних и софистицираних уређаја, модуларне уградње, који олакшавају руковање и управљање погонским уређајима и наоружањем тенка са мање напрезања, него што је то случај код последње генерације тенкова Запада, посебно због ручног пуњења топа. Осим тих уређаја, тенк има: уређај за колективну НХБ заштиту, клима-уређај, аутоматски систем за спречавање експлозија, настанка и гашење пожара, опрему за подводну вожњу и помоћни мотор генератор. Лична опрема посаде, РАП, маскирна мрежа и цирада, пакује се у решеткасти носач око нише куполе, који уједно и штити од кумулативних пројектила.

У поклопцу возача су три дневна перископа за осматрање, с тим да се средњи замењује пасивним уређајем за ноћ. Поред тога, возач располаже термовизијским нехлађеним камерама за осматрање напред и назад (преко мањег екрана). На већем монитору може да посматра шири сектор, положај тенка у распореду јединице и друге податке, које командир преноси из основне камере и свога КИС-а. Нишанција има један, а командир шест дневних перископа. Појавило се и занимљиво запажање кинеских аутора да је мушка

популација у Кини, у животној доби за војни позив, задњих деценија, виша за око 10 cm од некадашњих генерација, што је навело конструкторе тенкова да више пажње посвете запремини тих возила, како би се обезбедио већи простор и бољи ергономски услови за рад и боравак посаде у тенку.

Критеријум цена–ефикасност

Критеријум цена–ефикасност требало би додати као посебан показатељ у оцењивању борбене вредности тенка. Тај критеријум у научнотехничком оцењивању може да садржи велики број појединачних параметара (до 5.000), али се своди на то да се међу тенковима приближно једнаких основних борбених карактеристика – ватрене моћи, заштите и покретљивости – ретко када узима у прорачун. Поменимо да су цене десет типова савремених тенкова у распону од 2,6 до 12,6 милиона долара (за једно возило), зависно од земље произвођача и услова под којима се продају.

Следећи фактор, који би у оцењивању стручњаци требало да узму у обзир, јесу борбена искуства, односно како се поједини тип тенка показао у реалним оружаним сукобима, а не у разради виртуалног сукоба помоћу електронског модела борбе, у којима су узимани само неки параметри, а многи, који не иду у прилог сопственог тенка, нису. Тако су

експерти неколико земаља рангирали један исти тенк на прву позицију, а код других је на петом или чак десетом месту, нпр. модел борбе два батаљона тенкова, на дистанци од два километра, где је један батаљон изгубио само један тенк, а противник двадесет или цео батаљон. А шта би било да су били удаљени на пет километара, где имају предност тенкови са лансирањем ракетних пројектила, неки чак и на осам километара, када могу да наводе пројектиле и за напад одозго. Или, какав би исход борбе био да је урачунат ефекат дејства авиона и хеликоптера, артиљеријских јединица за ПО борбу, пешадијских ловаца тенкова са ручним бацачима и преносним ПОВР, јер тенкови у борби нису солисти без садејства са другим родовима војске.

У сваком случају, према доступним ТТ подацима, кинески VT-4 заслужује високе оцене и улази у сам врх најбољих тенкова. ■

Милосав Ц. ЂОРЂЕВИЋ

БУДУЋНОСТ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

КРИЗА ИДЕНТИТЕТА

ПИШЕ Милош СТРУГАР

Европска унија се већ седам година суочава с озбиљним проблемима у функционисању и с кризом идентитета. Томе су највише допринели финансијски колапс банкарског система током 2008. и 2009. године, који се, затим, „прелио“ на поједине државе чланице, на успоравање привредног развоја и пораст незапослености, али и на неуспех монетарне политике Европске централне банке да упумпавањем велике количине новца подстакне привредни раст. Били су контрапродуктивни и ефекти драстичних мера штедње наметнути појединим чланицама, посебно Грчкој. Погоршани су и односи с Руском Федерацијом, а међусобно увођење економских санкција проузроковало је свима многобројне штете. Поменути проблеми још нису превазиђени, а Унија се додатно суочила с таласом избеглица, растућим екстремизмом, радикализмом и терористичким нападима Даеша (такозване Исламске државе). Све то представља огромне изазове на које Европска унија нема одговарајући одговор.

Глобално престојаванье

Кључно питање јесте колико је Унија способна да се суочи с проблемима савременог света, јер ће управо то одредити њену будућу улогу и утицај у геополитичким процесима, који неминовно редефинишу однос снага у свету и целокупан светски поредак. Да ли Европска унија има снаге да спроводи независну политику и да има глобалну улогу, или ће решење тражити у евроатлантском савезу, у коме доминантну улогу има и кључне одлуке доноси САД? У том другом случају, сва питања безбедности, одбране и спољне политике и даље би у највећој мери остали у надлежности НАТО-а и САД, а евентуалним потписивањем споразума о трансатлантском партнерству у трговини и инвестицијама, о коме се воде интензивни и тајни преговори, Унија би, у одређеној мери, изгубила независност и у доно-

шењу финансијских и економских одлука.

Збигњев Бжежински, бивши саветник за националну безбедност председника САД Картера, дао је одговор на то питање у чланку „Стратешка визија: Глобално престојаванье“, објављеном 17. априла, у „The American Interest“. Он сматра да Европа није, и вероватно неће постати глобална сила у процесу престојаванья, које се одвија на светском нивоу, и да ће остати политички и културно везана за САД и НАТО. У случају да у САД превлада политика изолационизма и да наставе да се повлаче из неких кључних региона света, попут Блиског истока, Бжежински сматра да би „у таквим околностима у подељеној и уплашеној Европи њене земље чланице тражиле покровитеље и такмичиле се међу собом у алтернативним али одвојеним аранжманима између много снажније тројке (САД, Русија, Кина)“.

Завршетком Другог светског рата, блоковском поделом Европе и Немачке, те с процесом деколонизације Европа је изгубила примат у свету. У периоду хладног рата све кључне одлуке које су се тикале судбине Европе првенствено су доношене у Вашингтону и Москви. По његовом завршетку, и после колапса совјетске империје и уједињења Немачке, појавиле су се наде и покушаји да Европа поново стекне независан идентитет и постане значајан глобални актер у светским односима. Основи за то су свакако постојали на економском и моралном плану.

Европска унија као целина представља највећу економску силу на свету, а њена прокламована политика темељи се на најпрогресивнијем систему либералних вредности, демократије и људских права. Легитимитет и кредиби-

Кључно питање јесте колико је Унија способна да се суочи с проблемима савременог света, јер ће управо то одредити њену будућу улогу и утицај у геополитичким процесима, који неминовно редефинишу однос снага у свету и целокупан поредак. Да ли има снаге да спроводи независну политику или ће решење тражити у евроатлантском савезу, у коме доминантну улогу има и кључне одлуке доноси САД? У том другом случају, сва питања безбедности, одбране и спољне политике и даље би у највећој мери остали у надлежности НАТО-а и САД, а евентуалним потписивањем споразума о трансатлантском партнерству у трговини и инвестицијама, Унија би, у одређеној мери, изгубила независност и у доношењу финансијских и економских одлука.

литет Уније на глобалном нивоу грађен је на тим основама по принципима такозване меке силе. Међутим, војна, одбрамбена и спољнополитичка моћ, односно „тврда сила“, остали су у надлежности Северноатлантског савеза и под доминантним утицајем САД.

Тврда и/или мека сила

У последњих седам година Европска унија изгубила је утицај и значај у глобалном контексту као последица два одвојена, али узајамно условљена процеса. С једне стране, светским односима почела је да доминира „тврда сила“, регионални конфликти, спољне војне интервенције и трка у наоружању, за шта Унија није била спремна и објективно није имала могућности да игра значајнију улогу. Карактеристично је у том смислу да се у свим кључним европским земљама, укључујући и Велику Британију, спроводила политика смањивања војних снага и буџета, упркос противљењу и критикама САД.

С друге стране, европска „мека сила“ је дискредитована и тиме додатно ослабљена улога Уније у светским процесима. Као последица економске и финансијске ситуације, она је изгубила некадашњи значај – као извор страних инвестиција и модела економског развоја. Кредитбилитет јој је умањен и у вези с принципима демократије и људских права, те либералних вредности које је пропагирала у спољној политици.

Најдрастичнији пример колапса европских вредности јесте случај избеглица, где је Европска унија свесно игнорисала међународно право и основне хуманитарне принципе, зарад својих уских интереса. Ангела Меркел и остали лидери земаља Уније изазвали су шок изјавама да у Европи није могуће градити мултикултурално друштво. Европска унија је немо посматрала прогањање, хапшење и пребијање новинара у Турској, а одлука владе Немачке да одобри судски процес против немачког новинара који је увредио председника Турске Ердогана, урушили су кредитбилитет који је Унија имала када је реч о слободи мишљења и изражавања, као и слободи штампе.

Европска унија настала је на племенитој идеји да се уједињењем држава и народа спрече нови ратови и страдања на континенту. Основни циљеви били су да се на тај начин превазиђу супротности између Француске и Немачке, које су биле у сржи скоро свих европских ратова, и да се амортизује доминантан утицај и положај уједињене Немачке. Међутим, од почетка, 1952. године, до данас концепт уједињења Европе садржао је у себи суштинску противречност. Наиме, земље чланице пренеле су део свог националног суверенитета на Унију, првенствено у економској области, као и стварањем заједничке валуте и брисањем државних граница. С друге стране, лидери земаља чланица и даље се бирају на нивоу држава, с мандатом да штите и спроводе националне интересе. Та противречност јесте основни узрок функционалних проблема у Европској унији.

Тестирање Уније

Током финансијске кризе 2008. и 2009. године, као и за време кризе у Грчкој, лидерима земаља чланица било је тешко да убеди своје гласаче да треба да поднесу жртве ради спасавања привреда Грчке и неких других земаља. Није било солидарности нити осећаја одговорности да се

помогне. Слична ситуација поновила се и за време избегличке кризе, када се испољило неразумевање за проблеме земаља чланица које су примиле највећи број избеглица и показала неспособност да се постигне договор о квотама за пријем избеглица.

На та два кључна примера постало је очигледно да у тешким временима земље чланице и њихови лидери првенствено воде рачуна о националним интересима и да је веома тешко, често и немогуће, договорити и спровести заједничку политику на нивоу Уније. Та противречност вероватно ће још више долазити до изражаја у будућности, јер у свим земљама чланицама јачају десничарске политичке партије, чија је политичка платформа заштита националних интереса и јачање националног суверенитета. У таквим условима Европска унија не може даље да се развија и јача, већ се напротив доводе у питање неке од њених тековина као што су брисање граница, слободно кретање људи, заједничка валута и слично.

Може се слободно рећи да је избегличка криза највећи тест за Унију, чији ће исход у великој мери одредити њен будући значај и улогу у глобалном контексту. У немогућности да се постигне унутрашњи договор међу чланицама о процедури и квотама за пријем избеглица, њени напори усмерени су на заустављање таласа избеглица ка Европи стварањем „безбедносних зона или острва“ на Блиском истоку и у Северној Африци. Планови, у том смислу, своде се на договор с

Турском да заустави кретање избеглица ка Европи и напоре да се стабилизује ситуација у Либији.

Када се говори о Либији, земље Уније, посебно Француска, Велика Британија и Италија, сада се највише ослањају на „тврду силу“ и војно ангажовање. Није тајна да њихове специјалне снаге већ делују на либијској територији, да наоружавају и пружају војну подршку одређеним либијским милицијама, те да су већ направљени војни планови за интервенцију у територијалним водама Либије, ваздушне нападе на одређене циљеве и за могућу интервенцију на копну. Међутим, поставља се питање како је могуће војним мерама стабилизovati државу која не постоји, јер је у потпуности уништена приликом војне интервенције управо поменутих земаља 2011. године. Нереално је веровати да се постојећа анархија може зауставити новом војном интервенцијом, јер би од тога директне користи имали само одређене оружане милиције и криминалне групе. Спољна војна интервенција унела би додатну нестабилност у регион, а посебно би биле погођене суседне земље – Алжир, Тунис, Мароко и Мали. Није тешко предвидети да би последица таквог развоја догађаја био још већи талас избеглица ка Европи, што је потпуно супротан ефекат од жељеног.

Рedefинисање уверења

Ослањање на Турску и председника Ердогана да зауставе даљу миграцију такође делује нереално. При томе није највећи проблем што Турска уцењује Унију

и тражи велика финансијска средства, укидање визног режима, убрзање приступних преговора, немешање у унутрашње ствари, као и ћутање о унутрашњим репресивним мерама према медијима и опозицији, војним операцијама против Курда, те примени силе против сиријског становништва, које настоји да пређе границу. Највећи проблем јесте политика Турске према кризи у Сирији и њене аспирације да направи своју зону интереса и утицаја на северо-западу те земље, у провинцијама Идлиб и Алепо.

Турска је одувек имала територијалне претензије на отоманске вилајете (провинције) Алепо у Сирији и Мосул у Ираку. Многи аналитичари у том контексту објашњавају политику и циљеве Турске и наводе да је од почетка сукоба у Сирији отворено подржавала туркменске и ујгурске оружане групације у провинцијама Алепо и Идлиб, те да су Туркмени и Ујгури у великом броју насељавани у тим подручјима (Ујгури су такође туркијског порекла и настањени су на западу Кине). Истовремено, нетуркијско становништво нашло је принудно уточиште у избегличким камповима с друге стране границе у Турској.

Аналитичари сматрају да Турска нема истински интерес да се већина сиријских избеглица на њеној територији једног дана, када то околности дозволе, врати у Сирију, те да је стога њен циљ да се они населе у Европи. У том случају, Турска би била у позицији да у коначном решењу сиријске кризе инсистира на томе да су провинције Идлиб и Алепо већински насељене етнички туркијским становништвом, те да је зато то њена природна зона интереса и утицаја. Сличну операцију спровео је својевремено Ата-турк, када је интензивним насељавањем турског становништва изменио демографску структуру у старој сиријској провинцији Искандар, на основу чега је од Друштва народа успео да добије подршку за одржавање референдума, тврдећи да је већинско становништво Искандара етнички турско. На основу тих резултата провинција је прогласила независност, а затим се присајединила Турској и променила име у Хатај.

Плановима Европске уније да зауставе даљи талас миграције не иде наруку ни економска ситуација у земљама Блиског истока, Залива и Северне Африке. Знатно успоравање привредног раста и знаци рецесије на глобалном нивоу имају посебно негативне последице на земље тих региона због колапса цена нафте и других сировина. Произвођачи нафте и гаса већ повлаче средства са светских тржишта и из међународних инвестиционих фондова, а све више се говори и о реалној опасности да акумулирано богатство неких од поменутих земаља може једноставно нестати у следећих неколико година. То би, несумњиво, могло још више пооштрити постојеће противречности и нестабилност у тим регионима и довести до колапса влада и држава, те до јачања сукоба између разних племена и етничких и верских заједница.

Недостатак личне безбедности и егзистенцијални проблеми могли би покренути егзодус епских размера из тих делова света према Европи, при чему би већина избеглица потекла из сиромашних и слабо образованих слојева становништва. С обзиром на то да се управо у тим срединама највише шири исламски екстремизам и милитантни радикализам, и да међу њима Даеш, Ал Каида и Ал Нусра регрутују највећи број бораца, треба очекивати да ће међу избеглицама у Европу бити много младих, идеолошки радикализованих салафиста. Унија ће се суочити с проблемом њихове асимилације, који је скоро немогуће превазићи. Европа може бити суочена и с новим терористичким нападима, организованим групним насиљем, а можда чак и с локализованим оружаним сукобима. Како буде растао број избеглица и инцидента, тако ће да расте и подршка десничарским популистичким партијама.

Тероризам у европским градовима и могућност доласка хиљада нових избеглица (којих тренутно на Блиском истоку има скоро 20 милиона, укључујући и интерно расељена лица) јесу питања од виталног значаја за Европску унију. Будућност читавог европског пројекта може да зависи од тога на који ће начин Унија одговорити на тај изазов. За почетак, било би корисно да се поправе односи с Русијом, и заједно с њом и САД траже решења не само за конфликт у Сирији, већ и за друге конфликте у региону.

Унија мора преиспитати корисност нових војних интервенција и ослањања на регионалне силе, чији су интереси и систем вредности супротстављени европским, и удвостручити напоре на хуманитарном плану у односу на избеглице и расељена лица, како би допринела економској стабилности и развоју угрожених земаља. Такав приступ могао би Европској унији повратити легитимност и кредибилитет и у тим деловима света и међу својим грађанима. ■

*Аутор је бивши високи службеник
Уједињених нација*

култура

N O Ć

M U Z

E J A

13

Otvori oči u noći

21 | MAJ | 16

www.nocmuzeja.rs

f

[nocmuzeja](#)

Радионица за душу

Таман кад обавезе и дневна рутина утихну, негде око 17 часова, па све до у густо послепоноћни мрак, 21. маја музеји и галерије постаће главна градска забава. По тринаести пут одржава се Ноћ музеја. Организатори манифестације поручују да је тринаест сасвим безопасан број, а да посетиоце очекује најбоља Ноћ до сада.

Док трчимо, цупкамо, куцкамо, скролујемо, лајкујемо и обављамо остале модерне радње, у запећак гурамо културу. Углавном под изговором да музеја овде баш и нема. И онда се догоди та једна светлуцава ноћ у години када летаргија оде у своју другу крајност, када као хипнотисани сви похрле да се нахране културним садржајем. С једне стране, комерцијални карактер Ноћи музеја, а, с друге, ексклузивна понуда у односу на дневни ушемљени програм, оправдавају помалу за том манифестацијом. Поред саме, помало и мистичне, ноћне атмосфере, све буде другачије, занимљивије, разиграније. Да би нас задржало буднима – у тој ноћи и у свим данима који јој следе. Јер идеја тог празника јесте да нас културно заголица, да нам укаже на неистражене или занемарене лепоте, лако уочљиве само ако желимо да их видимо.

Сличну мисију већ годинама уназад има и наша кућа. Изложбе и бројне пратеће програме у протеклих пет година видело је више од пола милиона посетилаца, што Галерију Дома Војске сврстава у ред најпосећенијих у граду. Организатори су најавили најбољу Ноћ музеја до сада. Исто важи и за програм Медија центра „Одбрана“. Посетиоци ће 21. мајске ноћи моћи да виде чак три изложбе, два филма, неколико драмских минијатура, све то уз музику Уметничког ансамбла „Станислав Бинички“ и мирис тек испеченог војничког хлеба.

Велика галерија Дома Војске Србије у Ноћи музеја претвориће се у чувену мајсторску радионицу Драгише Крунића. „Мајстор за аутомобиле и људске душе“ назив је те носталгичне изложбе, али и најбољи опис личности Драгише Крунића. Био је ауто-механичар, песник, галериста, сценариста ТВ серије снимљене према аутентичним догађајима из његове радионице.

Неки романтичнији Београд

После четири деценије бављења поправком аутомобила, будући да су му уместо новцем, за извршене мајсторске услуге сликари плаћали уметничким делима, одлучио је да од своје ауто-механичарске радионице направи галерију. О изложбама које је ту организовао после би брујао цео Београд. Драгиша је госте дочекивао са сољу и хлебом, а после званичног отварања, прелазили су у кухињу и настављали дружење уз обавезну прасетину и пиће. Да су Драгиша и његови пријатељи уметници били и те како популарни, сведочи и следећа анегдота. Једном приликом када је сликар Тикало долазио аутобусом код Драгише, возач, знајући где се упутио, на опште незадовољство путника, променио је трасу и Тикала довезао право пред породичну кућу Крунића.

Аутори изложбе су Драгишин син Славко Крунић и Анита Панић. „Идеја овог мултимедијалног пројекта, који сам насловила истим именом као и мој документарни филм „Мајстор за аутомобиле и људске душе“, јесте да у дивном галеријском простору Дома Војске, плакатима, фотографи-

САТНИЦА ПРОГРАМА

17 часова – пројекција документарног филма „Србија у Великом рату“

18 часова – пројекција документарног филма „Срби на Крфу“

19 часова – концерт Уметничког ансамбла „Станислав Бинички“ испред Дома Војске Србије

20, 21, 22, 23, 24 часа – драмске минијатуре у Свечаној сали

20.30, 21.30, 22.30, 23.30 – наступ квартета Уметничког ансамбла „Станислав Бинички“ у свечаним салонима Дома Војске Србије.

јама, осликаним намештајем, разноврсном архивском грађом, оригиналним сликама многих познатих српских сликара и документарним филмом реконструишем живот и време Драгише Крунића, аутентичне особе, која је шармом и харизмом урбаног јунака обележила седамдесете године прошлог века у српској престоници. Он је својим необичним начином живота и искреном вољом за дружењем окупљао уметнички крем Београда, који је уживао у његовом друштву и уважавао све његове креативне предлоге, стварајући тако један романтичнији, хуманији, племенитији период живота у овом граду него што је овај данас” – објаснила је Анита Панић.

Чудесни Алексин хлеб

И Мала галерија ће 21. маја доживети праву трансформацију. На једну ноћ претвориће се у пекару у којој ће посетиоци моћи да пробају војнички хлеб, али и да сазнају о хлебу оно што раније нису знали.

Хлеб је несумњиво једно од највећих људских открића. Била је то прекретница у еволуцији – човек је од скупљача и номада полако постао земљорадник, почео је да гради насеља и ствара културу. Но изложба „Хлеб у Великом рату”, аутора Димитрија Вујадиновића, не третира хлеб само као важну намирницу, већ и као живу ризницу колективног памћења. Хлеб је у рату значио живот, у буквалном и пренесеном значењу. Био је енергија која улази на уста и био је мерило етичких вредности људи у најтежим егзистенцијалним условима. А био је чак и панцир. Умешен и испечен 1912. године, један хлеб и данас се чува у пиротском музеју. Био је прво следовање Алексе Здравковића из Пирота, кога је мајка заветовала када је кренуо у балканске ратове да прво следовање хлеба, односно таина, сачува и да ће га тај таин чувати од куршума. Алекса је прошао балканске ратове, војевао је у Првом светском рату и вратио се кући с бројним ордењем и сачуваним таином. Прича о чудесном Алексином хлебу ширила се међу војницима, нарочито после битке код

МУЗЕЈ ВАЗДУХОПЛОВСТВА

У Музеју ваздухопловства посетиоци ће моћи да сазнају како изгледа радни дан pilota, да ли авион има мењач и гас, како изгледа командна табла авиона... Уз то ће, наравно, моћи да погледају и богату музејску колекцију летелица и авиона.

Битоља, када је метак намењен Алекси погодио његову торбицу за хлеб. Алекса није добио ни огреботину, али јесте бројне понуде да прода таин.

Изложба се састоји од двадесет и једног паноа с документарним фотографијама и сведочанствима учесника Великог рата. Поред паноа, на изложби су приказани документарни филмови, репринти фотографија, публикација, часописа с тематиком хлеба у Великом рату, те реплике таина, војничког хлеба, с торбама у које се полагао.

Песме бола и поноса

У годинама када се на најразличитије начине обележава стогодишњица Првог светског рата, вреди прелистати дела књижевника који су проживљавали Велики рат у првом лицу, па га потом овековечили у стиху и прози. Стога ће изложба „Српска књижевност и Велики рат“ посетиоце подсетити на ствараоце чији је живот обележен ратом и на њихова дела која се баве тим периодом.

Изложба има три целине. Прву чини седамнаест плаката у дигиталној штампи, на којима су представљени српски писци који су учествовали у рату: Станислав Винавер, Сима Пандуровић, Бранислав Нушић, Милутин Ускоковић, Бора Станковић, Исидора Секулић, Владислав Петковић Дис, Милутин Бојић, Тодор Манојловић, Растко Петровић, Драгиша Васић, Станислав Краков, Стеван Јаковљевић, Раде Драинац, Милош Црњански, Иво Андрић и Душан Васиљев. На плакатима су приказане њихове ратне биографије, изводи из дела објављени у часописима током рата и изводи из

ВОЈНИ МУЗЕЈ

И у Војном музеју посетиоци ће моћи да завире у историју Великог рата из нешто другачијег угла. Фотографије и цртежи уметника из тога времена прате судбину српског војника на путу ка слободи, од повлачења преко Албаније, боравка на Крфу, па до пробоја Солунског фронта.

књига с ратном тематиком, објављеним после рата. Други део изложбе садржи преглед српске књижевности у штампи која је излазила у Србији, Хрватској, Грчкој и Француској за време Великог рата: Српске новине, Забавник – додатак Српских новина, Књижевни југ, Ратни дневник, Југословенски гласник, La Patrie Serbe... Посебан изложбени сегмент чине и оригинални примерци ретких књига објављених у току и непосредно пре и после Првог светског рата.

Изложбу ће оживети глумци Академије уметности у Београду, који ће уз музичку пратњу хора „Српски православни појци“ говорити одломке из дела насталих у рату. Драмске минијатуре одржаваће се на сваки сат, почевши од 20 часова, па све до поноћи. ■

Драгана БАРИЈАКТАРЕВИЋ

ХИТЛЕРОВИ КОСАЧИ СМРТИ

На почетку 20. века Немачка је била држава значајних привредних потенцијала и огромне индустријске снаге, која је имала битно место у систему међународних односа. Иако је имала парламентарни систем, у друштву је доминирао изражен монархистички принцип који истиче милитаристичке вредности као највише врлине, док је јункерска аристократија много утицала на политички живот у земљи. Са почетком Првог светског рата букнуо је немачки национализам, а с ратним поразом долази време анархије и безнађа. Војни крах уједно је значио крај Другог рајаха и бекство цара из земље. Избиле су револуције и побуне, а војнички совјети су основани у свим већим јединицама, укључујући и Генералштаб.

Као одговор на комунистичку револуцију и кратко трајно преузимање власти у Баварској, националистички оријентисане групе почеле су да оснивају паравојне одреде, разна удружења и такозване „народне“ (Vol-kisch) групе, кружоке милитаристички настројених десничара. Њихови скупови били су слабо посећивани, чврста организација није увек постојала или је била примитивна, а састанци су одржавани по кафанама и пивницама. Таква „пивничка“ организација била је и Немачка радничка партија, која је на једном омањем састанку основана 5. јануара 1919. у Минхену. Та политичка групација у јуну исте године имала је свега шездесетак чланова, од којих нису сви били активни, а предводили су је бравар Антон Дрекслер, који постаје председник мин-

Синоним за нацистичке злочине били су људи у црним униформама, којима је на појасу писало: *Моја част је верност!* Били су то Хитлерове најверније слуге – припадници СС одреда, који су чинили небројене злочине, били су архитекте зла и истребљења. За време Другог светског рата нацистички СС одреди били су одговорни за смрт, разарање и патњу читавих народа у поробљеној Европи.

хенске подружнице, и новинар Карл Харер, који добија звучну титулу „вођа Рајха“.

Осим национализма и антипарламентаризма, та партија је тумачила немачки војни пораз као издају и сплетку, али у том периоду не може се говорити о некој уобличеној идеологији. Личности Харера и Дрекслера нису будиле наду у политичко напредовање јер они нису били харизматске вође, добри говорници или веште политичке акробате које ће ширити и снажити организацију.

Хитлеров улазак у партију

Као ветеран Првог светског рата, Адолф Хитлер осетио се пониженим због војног дебакла Немачке. По задатку војнообавештајне службе он се придружио Немачкој радничкој партији, чији скуп је први пут посетио 12. септембра 1919. године. Тај исслужени ратни каплар, на први поглед, није имао маркантну фигуру, уочљиве црте лица и наизглед се ни по чему није издвајао из гомиле других посетилаца минхенских гостионица. Његова, још неоткривена, политичка харизма била је у моћи говора и снази речи која плени и опија слушаоце, најпре неколико десетина, а затим стотина и хиљада пробуђених националиста, прво у Минхену, затим у Баварској, а касније широм Немачке.

Пред сам крај рата у коме је учествовао, углавном, као штапски курир, Хитлер је услед дејства савезничких бојних отрова на јужном делу фронта код Ипра делимично ослепљен и пребачен у болницу у Пазевалку на опоравак, тако да је то био крај његовог активног војног ангажмана. За разлику од Хитлера, велики број војника био је огорчен ратом, пацифистички оријентисан и жељан мирног живота, што је било немогуће у Немачкој коју су потресала револуционарна врења. Хитлер је био дубоко огорчен количином дефетизма, црноберзијанске активности и анархије која је владала након ратног пораза. Војна обавештајна служба га шаље на скуп мале и политички неважне Немачке радничке партије, коју је убрзо преузео, као што ће, тринаест година касније, преузети и Немачку. У том учмалом дебатном клубу често се спомињала потреба „чврсте руке“ за комунисте и револуционаре, а по његовом уласку у партију чланови су ускоро добили оно што су прижељкивали.

Формирање злогласних СА одреда

У лето 1920. године партија проширује свој званични назив на „Националсоцијалистичка немачка радничка партија“ (НСДАП), чије је седиште било у Минхену, где је

Хитлер (стоји изнад белог ђуса) са рајним друговима из 16. ђука у Првом светском рату

постојала прва и једина страначка подружница. По доласку на власт, стари нацисти, сећајући се „дана борбе“, називали су баварски регион „традиционалним округом“, из ког је националсоцијалистичка идеја потекла и касније се раширила у остатак Рајха. Хитлер је већ 1921. године, захваљујући снажном говорничком дару, преузео вођство над партијом у коју је унео јак милитаристички дух. Пошто је себе све више видео као неоспорног лидера, могуће конкуренте за место вође одстранио је веома брзо. Версајски мир забрањивао је Немачкој велику и добро наоружану војску и због тога су екстремни десничари широм Немачке формирали различите парамилитарне организације које су чинили демобилисани војници, незадовољни политичко-економском ситуацијом у којој се земља нашла. Фрајкорпус, Црни Рајхсвер, Баварска домовинска стража, само су неке од бројних паравојних организација прожетих националистичком и реваншистичком идејом, поткрепљеном агитаторским причама „о забоденом ножу у леђа војно непобеђене Немачке.“

СА одреди у раним данима нацистичког покрета

Ернест Рем, капетан у 10. баварској пешадијској регименти, у јесен 1919. упознаје Хитлера и постаје члан Немачке радничке партије, у којој је нашао гледишта у многоме слична својим. За Хитлера и младу нацистичку партију Рем је представљао значајну подршку на организационо-милитаристичком, али и економском пољу. То је био професионални војник, који је тежио екстремним решењима, мрзео је комунисте и социјалдемократе, а као убеђени ултрадесничар сасвим је одговарао за место водеће личности војног крила партије. Та веома значајна личност, један од оснивача нацизма, био је чувен по својој хомосексуалној склоности, а у војсци је нашао све што је волео, од лепих младића до чврсте мачо дисциплине и пожељне агресивности. Као активно војно лице, Рем је био веома користан партији која је оскудевала у свему, али највише у материјалним средствима. Био је вешт организатор, што се одмах видело када је пребацио знатна тајна економска средства немачке војске, Рајхсвера, у сиромашни буџет партије у коју је довео и своје пријатеље Хајдебрека, Хајнеса, Пфефера фон Саломона, касније носиоце политике „смеђих кошуља“, како су називани СА одреди. Тиме је Хитлер добио новац који је користио за пропаганду, али и нове искусне војнике, драгоцен кадар за оснивање страначке инфраструктуре која је преферирала армијско устројство.

Ернест Рем уживао је у дисциплини, маршевима, постројеним редовима партијаца у тада још разноликим униформама, а све то је нашао у нацистичкој странци којој је радо приступио и прегалачки је помагао. Хитлер је поверио Рему организовање партијских паравојних јединица, које ће физички заштитити одржавање нацистичких скупова од напада комуниста и других непријатељски настројених снага. Истовремено, задатак тих лако покретних и уличним тучама вичних јединица биће препади и разбијање непријатељских страначких митинга и маршева.

Можда Рем није био физички наочит, његова здепаста заобљена фигура и ожиљак на лицу нису оличавали официрску маркантност, али је био способан руководи-

лац и знао је да задобије присталице. Прионуо је на посао и основао прву паравојну групу, која је била под командом капетана Штрека, а чинили су је добро увежбани ветерани и људство 19. минобачке јединице. Та формација чини први корак у настанку нацистичке паравојне организације из које ће, као крајњи продукт, изронити СС, ударна песница партије. Првобитна нацистичка батина-

шка група деловала је као „гимнастичко-спортска“ секција и ватрено крштење доживела је 4. новембра 1921, када је више стотина комуниста покушало да растури нацистички скуп.

Комунисти нису успели у том покушају, али је Хитлер након тога основао јуришне одреде (Sturmabteilung), познате по скраћеници СА. Њихова препознатљива униформа била је смеђа кошуља, а они су првобитно били предвиђени да служе у јединицама немачке Источне Африке. Први командант СА био је поручник Јохан Улрих Клинич, који је био само фигура, док је прави организатор, командант и налогодавац био заправо Рем. Као активни официр, Рем није могао јавно командовати СА одредима, али је зато обезбеђивао контролу, прилив људи из војске и велике количине новца за новонасталу приватну страначку војску.

Хитлер је од почетка био незадовољан јер су СА били под великим утицајем Рема, односно официра Рајхсвера, док је он желео свој лични командни утицај у тој новоформираној партијској секцији. Крајем 1922. године, СА су ојачале у људству и у наоружању, тајно набављаном из разних подземних извора и скриваном по приватним кућама и складиштима чланова партије. „Смеђе кошуље“ имале су редовна тајна окупљања на којима се обављала војничка обука (укључујући и бојево гађање), коју су водили поуздани инструктори. Децембра 1922. године, Ернест Рем је од средстава регуларне војске за нацистичке потребе купио лист „Фолкишер беобахтер“ („Volkischer Beobachter“ – „Народни посматрач“), који постаје добро познато пропагандно средство нацистичке партије. Јуришни одреди су за партију били посебно непоуздани и због јаким веза са разним јединицама Фрајкорпуса, ултрадесничарске организације, и другим парамилитарним групама које нису биле нацистички настројене. У њима је Хитлер видео страначку армију, увек спремну да парадирала, пева и пијанчи у славу вође, а када је у питању туча и улично дивљање тада смеђе кошуље постају незаменљиви партијски пси чувари.

Оснивање СС јединица

Иако је увидео да над СА нема пуну контролу, Хитлер их је трпео, јер је увидео да су те уличне силеције неопходне за остваривање његове идеје, да их има много и да омасовљавају партију уводећи у њене редове разне незадовољнике, пропале студенте и љубитеље политички мотивисане агресије. Да би појачао властиту моћ и отргаво се зависности од СА одреда, Хитлер је, марта 1923. године, основао властиту телесну гарду, названу Штапска гарда (Stabswache). То је била јединица која се бринула за његову личну безбедност и била му је непрекидно на располагању. Чинили су је људи из најужег партијског језгра које увек прати вођу, на путовању, митинзима, састанцима.

Командант јединице из које ће настати СС био је поручник Клинк, бивши вођа СА, кога је на том месту заменио некадашњи ратни херој – пилот Херман Геринг. У мају 1923. године, за новог команданта гарде постављен је партијски поузданик Берхтолд, док су тројица њених првих припадника били Хитлеров возач Емил Морис, Удрих Граф, рвач, и Кристијан Вебер, редар – избацивач у једној минхенској пивници. Њихов живот у самој Хитлеровој близини давао им је повлашћен статус.

Мада је имао харизму и знао да мотивише симпатизере, Хитлер се током настајања нацистичког покрета видно дистанцирао од свог окружења. Увек је задржао зид одбојности, привидне љубазности и од почетка је градио култ личности, великог лидера који има историјску мисију, коју остали нити могу нити треба да разумеју, већ треба да га следе. Задатак одржавања те баријере имали су телохранитељи, којима је Хитлер давао разне задатке. Вођа је желео да своју групу телохранитеља организује на јаким основама и прошири на читаву партију за коју је сматрао да, с повећањем броја чланова, политички и идеолошки слаби.

По Хитлеровом наређењу, априла 1925. године, настао је Заштитни одред (Schutzstaffeln), познат по злогласној скраћеници СС. Хитлерова телесна гарда тада је имала свега осам људи и била је под командом Јулијуса Шрека. Хитлер је објаснио сврху настанка Заштитног одреда: „Првенствени је задатак СС-а да извршава политичке обавезе унутар Партије”. Од настанка, СС је имао задатак да формира и попуњава досијее о појединцима и проверава степен лојалности припадника нацистичке партије и СА јединица.

Са идеолошког аспекта, проблематични су били чланови „смеђих кошуља” који су стално тежили револуцији, а њихово лево крило било је изразито антикапиталистички настројено, те је вођа неретко сумњао у њихову политичку поузданост. Хитлер је у суштини био вешт пропа-

гандиста и њему је, у одређеном тренутку, одговарало избацивање радничких парола, али оно што је за њега била само идеолошка игра, за СА је било равно догми. Заштитни одред је основан са главним циљем да се бави пословима унутрашње политичке полиције и обавештајне службе, која ће чистити сопствене редове, а по потреби деловати према спољним непријатељима покрета. Почетком 1926. године, СС јединице су из Фирерових руку примиле „заставу крви” због „важних заслуга”, које су припадници одреда учинили за нацистички покрет у минхенском пучу 1923. године. На самом почетку деловања тих јединица, под бројем 168, придружио им се Хајнрих Химлер, човек неупадљивог изгледа, мршав, са наочарима више налик на ситног чиновника него на партијског фанатика.

У самом почетку стварања одреда смрти, Хитлеру је као узор партијске војске могла да послужи формација „Црних кошуља”, које су представљале оружану снагу италијанске фашистичке партије. Црнокошуљаши су настали 1922. године, приликом марша на Рим, када је Мусолини том војно-политичком демонстрацијом преузео власт у Италији. „Црне кошуље” (Camicie Nere – назване тако по боји униформи) формално су биле у саставу оружаних снага Краљевине Италије, али су имале засебну команду са свим пратећим установама које су биле одговорне фашистичкој странци.

Црнокошуљаши су били специјализована партијска армија најмодерније наоружана, добро обучена, а имала је у свом саставу све родове копнене војске. Иако је Хитлер познавао систем „Црних кошуља”, ипак је СА, а доцније СС имао идеолошке и политичко-организационе посебности, карактеристичне за немачки националсоцијализам. Организационе сличности „смеђих” и „црних” кошуља

огледају се у политичким атентатима, терорисању неистомишљеника и држању становништва у сталном страху.

За разлику од Дучевих црнокошуљаша, Хитлер своје „смеђе кошуље” никада није инкорпорирао у државни, односно војни систем, већ их је држао у систему партије. Преузимањем власти ситуација се мења, те СС добија важне полицијске дужности, док касније постаје и посебна војна сила која је, ипак, била под командом Генералштаба и надлежних војних штабова. У периоду до 1930. године, СС нису имали запаженију улогу у нацистичком покрету и били су непознат чинилац закулисаних политичких игре. Захваљујући раду свог лидера Химлера и стицају околности од тада, њихова улога све више расте да би, на крају, превазишли и надвладали конкуренте оличене у „смеђим кошуљама”, што ће се догодити у ликвидацији Ремових команданата, познатој као „Ноћ дугих ножева”. ■

Ернест Рем вођа „смеђих кошуља”

УТВРЂЕЊА У СРБИЈИ – ДРЕВНИ КРУШЕВАЦ

ТВРДИ ГРАД КНЕЗА

Најстарији писани извор у коме се помиње насеље и утврђење под називом „Крушевац” потиче из 1381. године. За свега неколико година од настанка тај „тврди град” кнеза Лазара, како су га називали, постао је значајно политичко, војно, привредно, трговачко и културно средиште. Његово златно доба трајало је до 1454. године, када је потпао под отоманску власт и убрзо постао „шарени град” – Алице Хисар.

Упитомој и плодној долини реке Расине, између некадашњих средњовековних области Левач и Темнић на северу, Жупе и планинских масива Јастрепца и Копаника на југу, смештен је древни град Крушевац – престоница славног и благоверног српског кнеза Лазара (Хребељановића).

Према предању, назив Крушевац дугује облом речном камену „крушцу”, којим је, највећим делом, зидана та средњовековна фортификација.

Након смрти последњег владара из светородне династије Немањића, цара Стефана Уроша V Нејаког, 1371. године, моћно српско царство запало је у дугогодишњу кризу која је довела до јачања појединих области, чак и до одвајања и осамостаљивања оних периферних. У таквој ситуацији, свестан опасности која је долазила услед постепеног напредовања младе отоманске државе у правцу запада, кнез Лазар, син Прибца Хребељановића, великог логотета (канцелара) на двору цара Стефана Душана IV Силног, почео је да ојачава и проширује своје области како би покушао да обнови некада снажну српску државу.

У својој престоници Крушевцу, исте године када је у двору у Неродимљу преминуо последњи српски цар, кнез Лазар почео је да гради утврђени град који је требало да послужи као његово седиште и средиште обновљене српске позносредњовековне државе. Мудром политиком, династичким браковима, речју (дипломатијом) и мачем

ЛАЗАРА

УПУТСТВО ЗА ОДБРАНУ И БОРБУ

Једно старо упутство за одбрану града пред опсаду и борбу сведочи:

„Спреми довољно намирница и цистерну за воду да не би трпео од жеђи; спреми сумпора, смоле и зејтина да би тиме могао палити непријатељске машине; спреми још дрво и гвожђе за стреле, машине и остале потребе; спреми конопце и говеђе жиле за луке и балисте; спреми коже да би њима покрио своје машине и зграде да их непријатељ не запали; најзад спреми на кулама и зидовима довољно камења за бацање. Непријатељске машине покушај да запалиш испадима посаде тајно ноћу или запаљивим стрелама, или их руши камењем из машина. Исто ово чини и са дрвеним нападачевим направама близу твојих зидова; ове можеш чак и гвозденим кукама помоћу конопца закачити и извући на бедем. Ако непријатељ копа лагуме да би покопао зидове пресретни га лагумима које ћеш ти ископати. Ако непријатељ успе да направи продор у зиду, затвори брешу гредама и камењем, а по могућству и новим каменим зидом позади“...

(ратовима), снажио је и постепено ширио своју област, која је у историографији названа Моравском Србијом.

Бисер српске сакралне архитектуре

Најстарији писани извор у коме се помиње насеље и утврђење под називом „Крушевац“ потиче из 1381. године. То сведочи да је за свега неколико година од свог настанка тај утврђени град постао значајно политичко, војно, привредно, трговачко и културно средиште.

„Тврди град Крушевац“, како га у својим записима описује мудри Константин Филозоф, врло брзо постао је средиште српске државе и снажног отпора моћним освајачима, који су надирали са Истока.

Осим двора, изграђеног за потребе кнежевске породице, у утврђењу су се налазили различити јавни објекти и здања намењена смештају оружане посаде. Ипак, као и у позном средњем веку, крушевачки утврђени град и данас је познат по бисеру српске сакралне архитектуре и јединој очуваној дворској цркви на овим просторима – храму посвећеном првомученику и архиђакону Стефану (Лазарица).

Црква Светог Стефана је придворна богомоља, коју је кнез Лазар подигао унутар зидова новосаграђеног града Крушевца, највероватније између 1377/1378. и 1380. године. После ослобођења од Турака у XIX веку изведено је више аматерских обнова. Првобитни изглед враћен јој је изузетним рестаураторско-конзерваторским подухватом архитекте Пере Ј. Поповића из 1904–1908. године.

Храм припада првој фази моравског стила, са тролисном основом сажетог типа, са три травеја, куполом над средњим и припратом која је првобитно имала бочне пролазе. Над припратом се издиже кула-звоник са катихуменом и капелом на спрату. Црква је зидана по византијском моделу, наизменичним смењивањем хоризонталних редова камених тесаника са по три реда опеке. Примењен је и посебан поступак извлачења широких спојница малтера, које излазе из равни зида. Камени преплети око прозора и перфориране розете представљају најефектније декоративне елементе који, уклопљени у добро замишљене и пропорционисане архитектонске облике, чине изузетно складну целину.

Изгледа да живопис првобитно није ни постојао, а цркву је, по свему судећи, осликао зограф Андра Андрејевић са својом дружином тек 1737–1740, од чега су сачувани само фрагменти. Иконостас из 1844, вероватно рад сликара Живка Павловића, очуван је у целини и конзервиран 1989, када су изведени и радови на заштити архитектуре.

Дворска црква Светог првомученика и архиђакона Стефана проглашена је за споменик културе од изузетног значаја за Републику Србију.

Изградња града

Свестан да његову државу непосредно угрожава моћно Отоманско царство, кнез Лазар је одлучио да свој двор изгради на северу, далеко од главних праваца надирњања отоманске војске. Изабрао је Крушевац, који је својим географским и стратегијским положајем највише одговарао његовим потребама. Ако није пре, сигурно је да је

кнез Лазар одмах после смрти последњег српског цара почео са припремама да изнад насеља Крушевац на вишој тераси према Западној Морави сагради утврђени град. Податке о томе забележили су Константин Филозоф, биограф кнеза и деспота Стефана, најстаријег сина кнеза Лазара, и Јаков Лукари, историчар. Јаков изричито каже да је Крушевац подигао Лазар, „кнез од Србије и Јастрепца“. Константин тврди исто.

Насеље је подигнуто на ушћу Расине у Западну Мораву, непуних 14 километара удаљеном од Јужне Мораве у подножју беспутног Јастрепца, који се с југа могао заобићи само кроз клисуру између њега и Копаоника, и својим географским и стратегијским положајем омогућавало је кнезу Лазару остварење његових планова.

Утврђени град грађен је ужурбано. Кнез Лазар је из Новог Брда довео у Крушевац своје најбоље градитеље и мобилисао околне себре. Изградња крушевачког града морала је трајати дужи од две године. На тај закључак наводи и ужурбана припрема кнеза Лазара за одбрану државе, а и за обрачун са Николом Алтомановићем, моћним и осيونим велможом, који је био стална претња опстанку његове државе. Мало је вероватно да би у таквим приликама кнез Лазар одуговлачио са изградњом своје престонице. Ако је тако, онда је крушевачки град саграђен до 1373. године, што никако не значи да и после тога није дограђиван.

На основу очуваних рушевина и делимичне реконструкције тешко је закључити како је град изгледао у доба кнеза Лазара. Али, кад се има у виду да су сви средњовековни градови слично грађени, могућно је приближно добити и његову верну слику. Једном ивицом пространог поља на десној обали Западне Мораве, подложног плављењу реке и зато веома мочварном, пружају се на нешто више од три километра од реке две терасе – нижа богата изворском водом и виша, која је између питомог брега и леве обале Расине прелазила у прекрасну долину испод огранака Јастрепца.

Платном зида у облику шестоугаоника ограђен је простор од око пет хектара. Зидало се на средњовековни начин изградње утврђених градова. Споља и изнутра дебелог зида узиђиван је тесан и брижљиво обрађених ивица крупан камен, а у средини је на дебели слој малтера, вероватно у „врху креч“, ређано необрађено ситније камење („трпарац“), које је да би се што чвршће држало повезивано и хоризонтално постављеним дрвеним облицима („сантрачи“). Спољне стране зида грађене су наизменичним слојевима млечнобелог и тамномрког камена, те је зидно платно побуђивало пријатну слику шареног ћилима.

Осим главне куле (донжон), крај велике градске капије, на растојању од до двадесетак метара, уграђене су у градски зид мале четвртасте куле са странама основица од око четири метра. Оне су надвисивале платно за око два метра и на врховима су имале усечене зупце („стрелнице“). У њих се дрвеним степеницама улазило из града, а ради обједињавања одбране и преко горње површине платна зида. Зид између малих кула свакако није био виши од четири метра, док је ширина била нешто већа од два метра.

Главна кула је веома масивно грађена. Зидови у приземљу су скоро метар широки. Подигнута на дубоко укопанним темељима, она се благо сужавала према тераси на

врху, са које се пружао поглед на неколико километара унаоколо. Саграђена на три спрата (приземље, ложница, ризница, чардак) кула је омогућавала браниоцима града да се успешно и дуго боре са нападачима.

Главни улаз у град био је с десне стране донжона, између њеног побочног зида, који је у благом луку водио у приземље куле до степеништа за улазак на први спрат, и улаза у зидом заштићен простор града. Непосредно на први спрат донжона могло се ући и споља, на мала врата до којих није било степеништа. Највероватније је да су та врата само изузетно употребљавана и да се до њих долазило преко моста покретним дрвеним степеницама. Међуспратна конструкција била је дрвена. На терасу куле излазило се степеницама, највероватније дрвеним и постављеним унутар куле уз леву бочну ивицу.

Просторије у главној кули биле су тесне, влажне и веома мрачне. Само је чардак имао веће отворе на зиду, сличне прозорима. Остали спратови имали су веома уске отворе намењене војницима за осматрање и борбу. У донжону је за време мира становала само посада, а у ратно доба требало је да служи за склониште владаочеве породице, јер се потпуна заштита од изненадног продора непријатеља у град могла само у њој наћи.

Кнежев двор

На простору заштићеном зидом сазидан је двор кнеза Лазара. Очувани темељи двора и зграде поред њега наводе на сигуран закључак да су зграде имале већи број удобних просторија. Осим двора и споредних зграда, зиданих од дрвета, на каменним темељима и једном страном ослоњених на градски зид, сазидана је унутар града дворска црква. Свакако је изграђено и неколико неопходних радионица за оправку и израду оружја, алата и других војних и домаћих потреба.

Нису очувани остаци зидног платна подграђа (део зграда настањен становништвом), па је тешко рећи нешто иоле поузданије о месту подграђа. Предграђе је служило за трговање и безбедност градског становништва у доба одбране града од непријатеља. По правилу, у њему не би требало да буде кућа за становање, али их је, изгледа, у крушевачком граду било, с обзиром на то да је подграђе делимично саграђено у насељу. Дућани су у подграђу подизани око пространог трга (пијаце) на коме су одржавани и редовни панађури (вашари).

Досељење владара и његове свите у Крушевац условило је да се у њему настану и знатан број дворских службеника и часника, трговаца, занатлија и већег броја војника са својим старешинама. Нагло је повећан број становника града па је убрзо постао значајан привредни, војни и културни центар државе кнеза Лазара.

Злаћино доба древног Крушевца трајало је све до 1454. године, када је коначно потпао под отоманску власт и убрзо постао „Шарени град“ (Алиџе Хисар). Тек са обновом српске државе у XIX веку Крушевац почиње да доживљава постепени опоравак и јачање.

Остала је црква Лазарица

Крушевачки утврђени град знатно је страдао у бројним оружаним сукобима током своје дуго и бурне вишевековне прошлости. До нашег времена сачувани су скромни остаци некада моћне престонице кнеза Лазара. Данас су опстали остаци донжон куле кроз коју се улазило у град и део источног бедема, који се на њу надовезивао. У зидо-

вима куле и данас постоји ходник са степеништем, којим се стизало на више нивое и излазило на градске бедеме. Једна од посебних занимљивости те куле је и то да је озидана обланицама, што је права реткост и вероватно један од разлога за Турке да целој утврди дају име „Шарени град“. Простор некадашњег утврђења претворен је у јавни парк у коме се налази и Народни музеј. Парк је скоро у целини запуштен, осим око цркве. Бедеми, као и остаци других грађевина су у јако лошем стању, необележени и незаштићени од вандала.

Данас сећање на моћни град кнеза Лазара у свој својој лепоти и јединствености чува прелепа дворска црква Лазарица. То је довољан разлог да се запутимо у Крушевац како бисмо је посетили и покушали да дочарамо слику некада великог и утврђеног старог града. ■

Дејан РИСТИЋ

ДЕСЕТАР СРЂАН РИСТИЋ СПРЕМАН ЗА ГИНИСА

ПРИХВАТАМ ИЗАЗОВ

Одвек сам био добар у томе и, некако спонтано, одлучио сам да прихватим изазов. Почетком новембра, на првом тренингу, лагано сам урадио 500 склекова да бих, већ у наредних неколико, стигао до 1.000. После сам повећавао број за 100 до 120 склекова месечно да бих последњих пет седмица тај резултат правио и на недељном нивоу – објашњава десетар Ристић, који је на прошлонедељном тренингу, за сат времена, дигао труп са тла 2.300 пута, што је за 100 више од актуелног Гинисовог рекорда, и само га треба потврдити према правилима те организације.

У Војсци Србије ради од 2004. године. Започео је у Грошници, у 24. батаљону за специјална дејства, потом је 2007. прешао у Краљево да би, након кратке паузе, од 2009. године био ангажован у Централној логистичкој бази.

Спортот се бави од средње школе, када је трчао „средње пруге“, али су родитељи мислили да је то губљење времена и да треба да се „окане тога“ и посвети школи.

Тридесетчетворогодишњи Срђан Ристић, војник крагујевачког 2. складишног батаљона Централне логистичке базе, има посебан дар који тренери називају – издржљивост у снази. Намерава да га искористи у дисциплини „подизање трупа са тла“, популарним „склековима“, како би постао „светски број један“.

– Ипак, нисам одустајао. Склекове сам први пут „радио“ у петом разреду основне школе, на физичкој провери. Лагано сам урадио 51 склек и поставио својеврсни рекорд школе. Схватио сам да ми то добро иде, али нисам превише обраћао пажњу.

Мисао да би у тој дисциплини могао да се окуша с „целим светом“ почела је да га заокупља последњих неколико година.

– У новембру прошле године сам преломио и почео да се припремам. Тада сам и сазнао да Гинисов рекорд, који држи извесни Британац, износи 2.220 склекова за сат, а постигао га је у јулу прошле године.

Започеле су припреме, у светлу сазнања да је, осим снаге, најважнија тактика.

– Променио сам их више, трагајући за правом. Гледао сам снимак актуелног рекордера и схватио да нам је тактика слична. Наиме, ја радим просечно мало више, до 38 склекова у минути. Метод који

ми највише одговара јесте – кратка серија па кратак одмор. Значи, 15 секунди су и рад и одмор – урадим 10 подизања за 7–8 секунди, придигнем се на колена, узем ваздуха, урадим 9, па одмор, и исто тако у другој половини минута. Укупно четири серије, дакле 38 за 60 секунди. У односу на

тај план, на последњем тренингу „пребацио“ сам још 20, па је резултат био 2.300, што је практично рекорд, који би само требало потврдити према правилима Гиниса.

Пропозиције кажу да своју посебност у некој Гинисовој дисциплини можете верификовати на два начина. Први је скуп, кошта најмање шест хиљада евра. Платите долазак посебне комисије из Лондона, која на лицу места утврди нови рекорд и истог тренутка вам уручи сертификат о томе. Други је јефтинији, и за њега се одлучио, готово је извесно, будући Гинисов рекордер у броју склекова у сату.

– Снимаћемо постизање рекорда, према установљеним правилима. То кошта око 600 евра, и након што им достави-

СПОРТСКИ ЖИВОТ

Срђан Ристић води у свему спортски живот, али је од новембра, када је почео припреме за обарање рекорда, додатно кориговао исхрану.

– Избацио сам све слаткише, осим меда, бруснице и сувог грожђа. Храним се потпуно природно, елиминисао сам сухомеснате производе и све течности, осим воде и цеђеног воћа, лимуна, грејпфрута или наранџи. Од меса искључиво једем пилетину и рибу, али ми је исхрана претежно базирана на намирницама биљног порекла – пасуљ, грашак, сочиво, који имају највише протеина и обезбеђују бољу издржљивост него храна животињског порекла.

ВОЈНИЧИНА

Потпуковник Дејан Бачевић, командант 2. складишног батаљона Централне логистичке базе, каже да је Срђан одличан војник и изузетан спортиста.

– Ангажован је као чувар на обезбеђењу касарне „Војвода Радомир Путник“ у Крагујевцу, и заиста је „војничина“, у најбољем смислу те речи. Заиста се трудимо да му изађемо у сусрет, око смена, режима одмора, прерасподеле радног времена – наводи потпуковник Бачевић.

те тај доказ, у року од годину дана добијате сертификат да сте Гинисов рекордер. Управо тако је урадио и поручник новосадске Жандармерије Винко Тривуновић, који је оборио Гинисов рекорд у згибовима.

Десетар Војске Србије планира да рекорд обори у јуну. Има и спонзоре који ће помоћи, а велику подршку пружа му и његов клуб борилачких вештина „Шумадија безбедност“, где тренира „ђиу-ђицу“ вештину.

– Три ствари су битне за напредак – добар тренинг, који води тренер Чедомир Јовановић, официр полиције, затим оптимална исхрана и опоравак. Имам велику подршку на послу, али и у окружењу. Веома ми је важна подршка крагујевачке Академије „Цојић“, која ми омогућава коришћења сауна и неопходну масажу за опоравак после тренинга, а помаже ми и Фитнес-центар „Олимпија“.

ИЗДРЖЉИВОСТ У СНАЗИ

Тренер Чедомир Јовановић, официр полиције и оперативни тренер у Клубу „Шумадија безбедност“, где је већина редовних чланова из Војске и полиције, будућем рекордеру осмислио је методику тренинга и делом му сугерисао режим исхране.

– Веома сам задовољан његовим напретком. Све што замислимо, он одмах оствари. Упоран је и вредан, добро осећа своје тело – када и колико да појача напрезање. Има сјајну издржљивост у снази, што није превише значајно за класичне спортове, али јесте за постизање оваквих рекорда. Верујем да ће Срђан у дисциплинама „згибови“, „пропадање“, баш као и „склекови“, увек имати сјајне резултате.

Обарања рекорда је оно што следи. Примарни циљ. А даље?

– Волео бих да се активирам и будем подофицир Војске Србије, али ми недостаје четврта година средње школе, коју сам недавно уписао ванредно. Уз полагање разлике испита, ако буде новца за школарину, могао бих да будем техничар друмског саобраћаја, чиме бих отворио врата за напредовање у служби. Такође, значајан циљ ми је да пред младим људима популаризујем спорт, мотивишем их да здраво живе. Порука је – *што мање времена за комјутером, а више у шетњи и џироду.* ■

Владимир ВЈЕШТИЋ

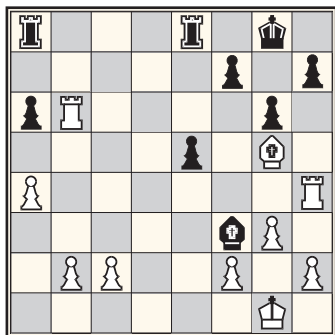

ВРЕДНА ПОБЕДА НОВАКА ЧАБАРКАПЕ

Талентовани омладинац Новак Чабаркапа забележио је вредну победу на Међународном првенству Војводине за 2015. годину против велемајстора Дениса Кадрића (Босна и Херцеговина) и ту партију вам приказујемо.

Денис КАДРИЋ (БиХ) – Новак ЧАБАРКАПА (Србија) 0:1
Међународно првенство Војводине, Нови Сад, 2015. година
Француска одбрана

(1) e4 e6 (2) d4 d5 (3) Sd2 c5 (4) exd5 Dxd5 (5) Sgf3 cxd4 (6) Lc4 Dd7 (7) 0-0 Sc6 (8) Sb3 Sf6 (9) De2 a6 (10) a4 Ld6 (црни припрема рокаду и нишани на белог краља) (11) Td1 0-0 (12) Sxbd4 Sxd4 (13) Txd4 Dc7 (14) Ld3 e5 (15) Th4 g6 (црни се брани и спрема контраигру) (16) Lg5 Sd5! (17) g3 Te8 (18) Td1 Le6 (19) Le4 Sb6 (20) Lxb7 Dxb7

(21) Txd6 Ld5! (црни је жртвовао пешака за активну игру и противнапад) (22) De3 Lxf3! (23) Dxb6 Dxb6 (24) Txb6

(види дијаграм)

(24) ...Tad8! Бели предаје јер нема одбрану од мата на d1 (на пример: (25) Lxd8 Txd8 (26) Td6 Txd6 (27) Td4 Txd4 (28) h4 Td1+ (29) Kh2 Th1 мат)

Позиција:

Бели: Kg1, Tb6, Th4, Lg5 пешаци:

a4, b2, c2, f2, g3, h2 (10 фигура)

Црни: Kg8, Ta8, Te8, Lf3 пешаци:

a6, e5, f7, g6, h7 (9 фигура)

Коњићеви скокови

Крените од обележених поља, као скакач у шаху, по путањи у облику слова Г, тако да добијете две народне пословице.

КОЊИЋЕВИ СКОКОВИ

	-ка	пе-	
а	је	пе-	-ка.
је	сли-	Сли-	-сма
сле-	-сма,		-ма
	не-	-па	

	зна	ни-	
ни-	-та,	и-	-ли
све	Ко	зна	-кад
пи-	-шта.	и-	-ли
	не	не	

Решење судоку – водоравно – водоравно: 9, 6, 8-4-7, 1-2, 8-7-5, 3-9-6, 6-8, 4, 5-2, 8-6, 2-1, 9-4, 3-9, 4-7, 1-5, 1-7, 9-8, 2-3, 8-1, 5, 4-3, 5-7-4, 9-3-2, 6-1, 6-9-3, 4, 2.

РЕШЕЊЕ ШАХОВСКИХ ПРОБЛЕМА ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА:

Проблем број 1: 1. Sg5+ Kg8 2. Sh6+ Kf8 3. Sh7+ Ke7 4. Sg8+ Kd7 5. Sf8+ Ke8 6. Se7+ Kb8 7. Sd7+ Ka7 8. Sc8+ Ka6 9. Sb8+ Kb5 10. Sa7+ Kb4 11. Sa6+ Ka3 12. Sb5 мат. Бели скакачи су коњица легендарног Тимура Ленка Тамерлана која је журила турског султана Бајазита (шаховски приказ боја код Ангоре 28. 7. 1402. године)

Проблем број 2: 1. Sd2++ Ka2 2. Sc3+ Ka3 3. Sdb1+ Kb4 4. Sa2+ Kb5 5. Sbc3+ Ka6 6. Sb4+ Ka7 7. Sb5+ Kb8 8. Sa6+ Kc8 9. Sa7+ Kd7 10. Sb8+ Ke7 11. Sc8+ Kf8 12. Sd7+ Kg8 13. Se7+ Kh8 14. Kg2 мат. Бела коњица руске војске журила је Наполеона (црни краљ) од Москве (од поља a1) до Париза (поље h8) где га је погубила (матирала).

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

Припремио Жарко ЂОКИЋ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
17								18							19		
	20								21							22	
23			24							25							
26					27						28						
29							30						31				
32								33							34		
35		36								37							
38				39							40						
41						42						43					
44								45						46			
	47									48							
49			50								51						

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА ВОДОРАВНО: тата-мата, питомина, јек, р, Арагонци, амјанса, р, ИТР, секретар, лоптасти, панел, синерама, реверс, обарити, трабанти, Анит, латиничар, банкомат, РИ, ИК, каракали, Девети мај, тежа, анализста, Аријана, Ари Хан, тестатор, Њезин, невелики, тараблица, ини, ц, есејиста, тротинет, ј, ико, пастирка, дивизија.

ВОДОРАВНО:

17. Група рок-музичара, 18. Скуп тема за разматрање, 19. Једно од најлепших грчких острва, 20. Женска особа аматер, 21. Фудбалски клуб из Бергама, 23. Диск оперативни систем (скр.), 24. Лековита и украсна биљка, 25. Страшила у облику крезубе бабе наказног лица са рогом на глави (нар.), 26. Прилично лака, 27. Наука о правилима спознаје, 28. Реч без нагласка, атона, 29. Миланкин имењак, 30. Канал што спаја језеро Ири и реку Хадсон, 31. Амерички генерал из 19. века, Алберт, 32. Поприште боја Срба и Турака 18. августа 1805, 33. Војне болнице, 34. Иницијали књижевнице Секулић, 35. Нота солмизације, 36. Уписати датум, 37. Израдити штрикајући, исплести, 38. Бивши шпански фудбалер, Хозе, 39. Учестали глагол (лат.), 40. Црвена боја из фенола, 41. Врста минерала са Урала, 42. Понекад, 43. Име шахисткиње Марић, 44. Медитерански украсни грмови или мање дрвеће, 45. Становник Атике, 46. Најамник у древној Атини, 47. Лаки одсјај, 48. Трзати се, 49. Илија или Иконија одмила, 50. Једна људска раса, 51. Жена планер.

УСПРАВНО:

1. Славни српски војвода чија се годишњица смрти обележава 17. маја, 2. Они који се много журе, 3. Ауто-ознака Горњег Милановца, 4. Становница Раље, 5. У тај час, 6. Који се састоји од песка, 7. Нојев ковчег (мит.), 8. Планински венац у Турској, 9. Женско име одмила, 10. Коњ (песн.), 11. Сисар који гази целим стопалом, 12. Илинка одмила, 13. Шпански витез, 14. Папин годишњи приход, 15. Манастир у Посавотамнави, 16. Славни глумац и певач, 18. Хемичар нобеловац, Станислао, 19. Лагана тканина за одела, 20. Уругвајски фудбалер, Андрес, 21. Бапска старост (лат.), 22. Повећавати телесну тежину, 24. Палилац кандила, 25. Говорници, 27. Доносити млада на свет (о животињама), 28. ТВ канал културе, 30. Бивша руска глумица, Ија, 31. Окрутни владар, 33. Бивши јапански државник, Какуеи, 34. Другачије (лат.), 36. Браник на пружи, 37. Ика одмила, 39. Истраживачко-развојни институт у биомедицини (скр.), 40. Дампиншки (скр.), 42. Бивша тенисерка, Марика, 43. Италина одмила, 45. Део хектара, 46. Повратна заменица.

СЛУЧАЈ РАНКОВИЋ ИЗ АРХИВА КОС II

– II издање

Светко Ковач, Бојан Димитријевић,
Ирена Поповић Григоров
Броширано, 15x23, 548 стр.
шифра: 111316; цена: 1.210,00 динара;
са попустом: 847,00 динара

Анотација: Књига говори о афери која је променила ток историје социјалистичке Југославије. У центру те афере био је Александар Ранковић, први човек југословенских и српских служби безбедности и организациони секретар Комунистичке партије. Заснована на до сада непознатој архивској грађи Војне службе безбедности, књига проблематизује читаву „Брионску аферу“, супротстављајући нове и непознате податке тада изреченим оптужбама.

МЕДИЈА ЦЕНТАР
ОДБРАНА

АУТОГУМЕ И ДЕЛОВИ ЗА СВЕ ТИПОВЕ ВОЗИЛА

БЕЗ

ЖИРАНТА
УЧЕШЋА
ЧЕКОВА
КАМАТА

ПРОДАЈА НА РАТЕ ЗА
ПРИПАДНИКЕ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ
ПУТЕМ
АДМИНИСТРАТИВНЕ ЗАБРАНЕ

PLANETBIKE

КОТИК д.о.о

Панчево,
Жарка Зрењанина бр.14

Тел: 013/344-321

Моб: 062/297-945

Факс: 013/345-930

Е-mail: kotikdoo@gmail.com

**Mega
favorit**

НАПОМЕНА:

-ОБРАЗАЦ АДМИНИСТРАТИВНЕ ЗАБРАНЕ
ДОСТАВЉАМО:
ПОШТОМ / ЕЛЕКТРОНСКОМ ПОШТОМ
-МОГУЋА ОРГАНИЗОВАНА ИСПОРУКА ПО ДОГОВОРУ.

У нашем широком асортиману се налазе:

бицикли, кациге, резервни делови, пратећа опрема,
аутомобилске гуме, акумулатори, моторна уља,
аутоделови за сва возила свих реномираних произвођача,
програм „Villager“, косилице, тримери, моторне тестере,
електрични ручни алат, рачунари и рачунарска опрема,
бела техника и телевизори...

Медија Центар „Одбрана“

Браће Југовића 19, 11000 Београд
Тел: 011/3201-079, Факс: 011/3241-258

Маркетинг: 011/3201-765
marketing@odbrana.mod.gov.rs

Претплата: 011/3201-995
pretplata@odbrana.mod.gov.rs

Продаја: 011/3241-009
komercijala@odbrana.mod.gov.rs

www.odbrana.mod.gov.rs
e-mail: medijacentar@mod.gov.rs

Снимио Даримир БАНДА

ПРОПАГАНДА ВЛАДЕ
НАРОДНОГ СПАСА

СРБИЈА ПОД ОКРИЉЕМ НЕМАЧКЕ

Пише др Маријана МРАОВИЋ

Велики број идеолошких одређења (позитивних и негативних) о Недићевој влади из пера публициста и историчара опстао је до данас. Различите ставове одређивала је перспектива из које су Милан Недић и његова историјска улога посматрани и изучавани (победници и поражени). Милан Недић је некритички глорификован подједнако као што је, без целовитог сагледавања околности у којима је његова влада формирана и радила, негативно оцењиван и осуђиван.

НЕДИЋЕВА ВИРТУЕЛНА СРБИЈА

Први светски рат и пропагандни напори свих учесника углавном се у савременој литератури узимају као прекретница у третирању пропаганде, као осмишљене и организоване активности, којој се придаје озбиљан значај у постизању економских, политичких и ратних циљева. У то време пропаганда се дефинисала најчешће као ширење и распрострањавање пожељних идеја, мишљења и ставова уз често коришћење лажи и искривљених чињеница.

Основни задатак и крајњи циљ Недићевих пропагандиста био је преношење визије коју су имали, или која им је била наметнута, као и виртуелне слике о Србији под окриљем великог немачког Рајха, коју су стварали током читавог периода окупације, на што више прималаца пропагандних садржаја, односно на што већи број становника окупиране српске територије. Ратни пејзаж је у виђењу пропагандиста постепено добијао потпуно другачији облик у односу на реално стање ствари.

Пропаганда је термин латинског порекла и потиче од глагола *propagare*, који значи *ширити*, *распростирајући*. Термин „пропаганда“ у наведеном значењу први пут је употребљен, у верском контексту, у були папе Гргура XIII од фебруара 1582. године. Папа је као циљ језуитског реда навео „пропагирање и одбрану вере и напредак душа у животу и науци хришћанској“. У светској литератури, као

датум почетка коришћења термина пропаганда најчешће се наводи 1622. година, у вези са познатом булом папе Гргура XV, којом је проглашено оснивање Главне папске установе за ширење католичке вере и регулисање црквених односа у некатоличким земљама – *Congregatio de propaganda fide* („Савет за веру какву треба ширити“).

У прошлости је било више дефиниција наведеног појма у разним енциклопедијама, стручној и научној литератури и студијама. Првобитно се реч пропаганда користила за дефинисање делатности сваке организације основане с циљем да пропагира одређену доктрину. Ужи појам *политичка пропаганда* појавио се у Алзасу 1793. године, када је удружење „Propagande“ почело промовисати идеје Француске револуције. С временом се значење и коришћење тог термина проширило. Јединствена дефиниција пропаганде није усвојена до данас, а велики број дефиниција је непотпун, често обрађен уз осврт на психолошки или социолошки аспект. У литератури су уобичајена сагледавања пропаганде кроз негативну призму, као појаве која служи за манипулацију масама. У америчком часопису „School and society“ дефинише се као „манипулисање симболима са циљем утицања на деловање људи“. Амерички теоретичар Леонард Дуб, који је током Другог светског рата контролисао пропагандне материјале, осудио је пропаганду као „неморалну и неодговарајућу за грађанско друштво и као друштвени феномен сумњиве вредности“. Приликом анализе односа уметности и пропаганде у 20. веку, историчар уметности Тоби Кларк навео је почетак Првог светског рата као кључну годину у којој је термин „пропаганда“ изгубио своју неутралност.

Истраживање различитих аспеката пропаганде у Првом и Другом светском рату једна је од чешћих тема којима се бави данашња историографија. Први светски рат и пропагандни напори свих учесника углавном се у савременој литератури узимају као прекретница у третирању пропаганде, као осмишљене и организоване активности, којој се придаје озбиљан значај у постизању економских, политичких и ратних циљева. У то време пропаганда се најчешће дефинисала као ширење и распрострање пожељних идеја, мишљења и ставова, уз често коришћење лажи и искривљених чињеница. Након Првог светског рата Жилијен Бенда говорио је о „издаји интелектуалаца“ 1927. године, што је била директна критика механизма интензивне пропаганде. Многе заблуде и претеривања у вези са утицајем пропаганде постале су управо тада модерни митови који су се одржали до данашњег времена. Једна од тих заблуда била је да је то „нека врста тајног научног метода у испирању мозга људи“. Многи верују у наведену теорију, као и да су жртве завере разних експеримената владиних тајних организација и служби, што нас доводи до поља теорија завере које у данашњем времену не губе на својој актуелности.

Ратна пропаганда

Појам ратна пропаганда данас се често користи у два различита значења. Прво потиче из пропагандне теорије развијене у Сједињеним Америчким Државама. Под пој-

мом ратне пропаганде амерички стручњаци подразумевају сва обавештења, идеје, учења или специјалне начине убеђивања који служе постизању одређених ратних борбених циљева, а намењени су да утичу на мишљење, расположење и држање људи ради остваривања посредних или непосредних користи. У европској терминологији за ратну пропаганду се каже да је то политичка пропаганда коју воде оне друштвене снаге или земље које сматрају да је рат најбољи начин решавања међународних проблема и чији је циљ да насилном, војном акцијом, наметну своју вољу, свој начин мишљења, своје интересе другима.

Сучељавање дијаметрално супротних идеологија, друштвених и политичких норми и интереса великих сила и њихових савезница у Другом светском рату било је изузетно оштро. Декретом фелдмаршала Фон Кајтела „*Naht und Nebel*“ („Ноћ и магла“) покорој Европи наметнут је страх од опште незаштићености. Колики је значај придаван пропаганди види се и по томе што су је Немци називали Трећим фронтом, а Американци четвртим родом војске. Примењиване су нове пропагандне доктрине и деловали су моћни пропагандни центри. Генерал Ајзенхауер је пред сам завршетак рата у Европи истакао да се ратна пропаганда развила у специфично и успешно оружје рата. О пропагандним методама, правилима, средствима и начинима деловања које су примењивале зарађене стране сведоче многа документа. Разгранатом пропагандом дириговало се из државних прес-центара, телеграфских агенција, министарстава пропаганде или информација, ратних штабова, страначких централа, ПТТ центара, обавештајних служби, агитпропова и друго. Радио-станицама, новинама, филмовима, лецима, плакатима, брошурама, карикатурама, позоришним представама и пропагандом „лицем у лице“ читавих армија активиста супротстављане су идеје, нуђене чињенице и борило се за жељене ставове, свест и понашање милиона људи. Уметност је стављена потпуно у службу пропаганде. Пропагандни апарат савезничких јединица у Европи и на Медитерану бацио је осам билиона летака. Бомбардери Б-29 бацили су на Јапан стотине тона летака. Амерички лист „Падобранске новине“ достигао је тираж од два милиона примерака. Филмови свих врста обилазили су свет. Радиоемисије емитоване су на скоро свим таласним дужинама и језицима. Разгласи, разгледнице, грамофонске плоче, дечије слике и карикатуре преплавиле су свет.

У време Трећег Рајха

Пропагандни фронтови последњи су заћутали. Кад је занемело свако друго оружје, пропагандно је наставило да делује. У пропагандном рату супротстављене силе бориле су се на разне начине, а један од њих била је оштра критика непријатељске пропаганде. Тако је у немачкој штампи, приликом критике лондонског и московског радија, често коришћен термин „непријатељска илузионистичка пропаганда“. Земље фашистичке коалиције ушле су у Други светски рат

са развијеним пропагандним апаратом и богатим искуством из међуратног периода. Све време трајања рата примењиване су постојеће и откриване нове пропагандне методе. Нацисти су високо вредновали важност пропаганде, мада су јој различито приступали у различита времена: пре доласка на власт, приликом преузимања контроле над државним апаратом и у време ратних дешавања. У рату је директна реторика сматрана важнијом од употребе радија и новина. Организовани су скупови, маршеви и друге манифестације националсоцијалистичке моћи. Целокупним механизмом руководио је националсоцијалистички Главни штаб Вермахта. Јозеф Гебелс изградио је пропагандну машину која је функционисала у тренуцима војно-политичких тријумфа, али и у случајевима пораза, када је подстицано ишчекивање великих преокрета. У рату су потпуно обједињене производња и дистрибуција филмова, а делимично и њихово приказивање у Трећем рајху и окупираним земљама.

Пропагандни апарат Недићеве владе

Преко Савета комесара и касније Владе народног спаса немачке окупационе власти у Србији намеравале су да остваре строго контролисано управљање пропагандном делатношћу српских вазалних власти. Главни правци деловања Недићеве владе и њени задаци били су подређени немачким интересима, посебно на пољу привредне пропаганде, док је у остваривању пропаганде у области културне и просветне политике влада Милана Недића добила већу слободу. Нестабилна и хаотична ситуација грађанског рата на простору Србије и заједнички антикомунистички карактер условили су повремену сарадњу домаћих

власти са Југословенском војском у отаџбини. У складу са историјским околностима варирао је начин на који је ројалистички покрет отпора приказиван јавности. На исти начин домаће власти креирале су слику пријатеља, слику непријатеља и слику ратом захваћеног простора.

Носилац дела пропагандне активности у окупираној Србији било је и Министарство просвете и вера, које је сарађивало са Одељењем за пропаганду у вршењу надзора над публикацијама, филмским приказивањима и радиофонским емисијама. Незаобилазан чинилац у пропагандној активности Недићеве владе било је и Министарство привреде, подређено Штабу генералног опуномоћеника за привреду у Србији. Поједини припадници Владе народног спаса наставили су рад на пољу пропаганде у преломним и неизвесним тренуцима, непосредно пред ослобођење земље.

С обзиром на замах који је устанак у Србији добио у августу 1941. године и немогућност да се на окупираној српској територији ангажују додатне немачке трупе, немачки врх сматрао је корисним смењивање Савета комесара. Влада народног спаса, с генералом Миланом Недићем на челу, презентовала се домаћој јавности као трећа, вазална алтернатива, која је имала намеру да заустави крварење српског народа и за њега обезбеди повољније решење у „новој Европи“, наспрот комунистичкој, која се изјаснила за Југославију и до које треба доћи борбом, и Михаиловићевој обновљеној Краљевини Југославији са превагом Србије, која би настала после победе западних сила.

После привременог сузбијања партизанског покрета на територији окупиране Србије, Влада народног спаса консолидовала је своју власт и реорганизовала управне и

државне институције на свим нивоима. Посебан значај придаван је организованој пропаганди.

Оснивање Одељења за пропаганду

5

Одељење за пропаганду (Одељење државне пропаганде) образовано је у септембру 1941. године, након формирања Владе народног спаса, при Председништву Министарског савета. У његовом раду постојао је делимични континуитет са предратним Централним пресбиroom (у даљем тексту ЦПБ), манифестован у преузимању организације, начина рада и дела кадрова дотадашње службе Пресбиroomа при Савету комесара, наслеђених из међуратног времена. Имајући у виду чињеницу да је део ЦПБ-а током рата наставио деловање у емиграцији, у саставу избегличке владе, ипак се не може говорити о потпуном континуитету.

Одељење за пропаганду било је организацијска целина Председништва Министарског савета. Наведеним организацијским решењем домаће власти настојале су да максимално усмере пропагандни рад у духу немачких инструкција. Доктор Лазар Прокић, шеф Одсека за општу пропаганду, у реферату изванредном комесару за чиновничка питања о проблематици у раду Одељења говорио је о мотивима Владе за његово оснивање: „...Потребу за једним оваквим одељењем, под непосредном контролом председника владе диктирало је психолошко стање у коме се српски народ нашао после последњих догађаја. Наиме показало се као неопходно да иза оперативне акције оружаних одреда на терену мора следовати добро

смишљена, стручно вођена и ефикасно примењена пропаганда: у циљу да се најпре српски народ врати самоме себи, па да се тек онда, као такав, оријентише у ономе правцу који најбоље одговара данашњем гео-политичком стању Србије и њеном статусу окупације”.

Велибор Јонић, министар просвете и вера, у изјави на саслушању после рата нагласио је да је Одељење за пропаганду „административно потпадало под Председништво владе, а директиве за рад добијало непосредно од председника владе и од немачке пропаганде за Србију”. Наведена изјава садржала је трагове незадовољства услед преплитања ингеренција Министарства просвете са Одељењем за пропаганду и покушајима да се статус наведеног одељења у односу на статус Министарства просвете прикаже као подређен у потпуности Немцима у односу на област просвете: „Ово одељење било је организовано попут немачког, а све што је радило ишло је кроз немачку цензуру и у договору са Немцима”.

Одељење за пропаганду није доживело веће организацијске промене током читавог периода окупације, изузев што су надлежности и ресор појединих одсека проширивани у складу са потребама одељења и немачким инструкцијама. На челу Председништва Министарског савета стајао је председник Владе, а организационе целине у оквиру Председништва биле су: Кабинет председника, Државни секретаријат и три одељења: Опште, Правно и Одељење државне пропаганде.

Одељење за пропаганду у јесен 1941. године чинили су: Генерални секретаријат, Административни одсек, Одсек за општу (теренску) пропаганду, Одсек за штампу, радио и филм и Одсек за позоришта и приредбе. Крајем 1941. године почеле су припреме за оснивање установе „Земља и рад”, која је била намењена популарисању политике Владе народног спаса и председника Недића код сељаштва. Наведена установа била је организацијска целина Одсека за општу (теренску) пропаганду. Након оснивања Црногорског одсека крајем 1943. године нису прошириване надлежности и ресор појединих одсека у већем обиму.

Гломазна администрација

Почетком окупације Србије немачке власти суочиле су се са постојањем обимног апарата државне администрације, који није био прилагођен новонасталој ситуацији и суженој српској територији. Доношење законских регулатива с циљем регулисања статуса државних службеника и систематизације државног апарата били су на листи приоритета, како би се смањили трошкови и правно регулисао нови систем који је становништво требало с временом да прихвати. Домаће власти посебну пажњу обратиле су на регулисање статуса и праћење рада државних службеника с обзиром на заједнички став Владе да на сваком запосленом у државној служби почива систем државне управе. Пропагирана је лојалност службеника властима и осуђива-

ШЕМАТСКИ ПРИКАЗ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ПРЕДСЕДНИШТВА МИНИСТАРСКОГ САВЕТА У 1943. ГОДИНИ

на било каква активност уперена против државних интереса, а и у августу 1941. године обнародоване су *Уредба о систематизацији места у државној и самоуправној служби* и *Уредба о уклањању национално нејоузданих службеника из јавне службе*.

У духу стварања новог профила државног службеника и „новог поретка” објављена је и наредба владе којом је прописано „јединство мисли код државних и самоуправних службеника за обнову Србије у духу интенција, одлука и наређења Владе народног спаса”. Сваки чиновник био је обавезан да поднесе изјаву да „прожет најискренијим побудама за што скорорије оздрављење и обнову Србије, а убеђен да ће се томе циљу највише допринети савесном и преданом службом, као и одржавањем реда, мира и поретка у земљи овим изјављујем: да ћу интересима службе увек предан бити и све додељене ми задатке од стране претпостављеног ми старешине најсавесније извршавати”. Чиновници су се обавезивали да ће деловати против сваке акције на рушењу реда и мира, онемогућавати рад комуниста и масона. Рок за доставу изјава изванредном комесару за персоналне послове био је 40 дана. Изјава је била обавезујућа за Србе и усмерена на спречавање сарадње са четничким покретом.

Влада народног спаса до краја окупације није успела да у потпуности реформише и прилагоди државни апарат својим потребама, иако је у више наврата сам председник апеловао на министре. Министри нису имали могућност да обуздају државни бирократски апарат наслеђен од Краљевине Југославије, а чиновништво је поред свих видова репресије остало незаинтересовано за активније учешће у пропагандној политици. Службеници су држани у страху и неизвесности како би се што више утицало на њихову подршку Влади и доказали да су вредни останка у служби. Осим репресивних мера према службеницима, Влада је примењивала и мотивационе мере посебно током 1944. године. Тако су службеници Кабинета и Генералног секретаријата Одељења за пропаганду, који су у времену од првог савезничког бомбардовања Београда до краја јула 1944. године редовно долазили на посао, награђени за прековремени преподневни рад (из кредита за усмену пропаганду). Највећи број уклоњених службеника био је пензионисан и минимално збринут, а отпуштани су углавном политички противници. Влада се

ОДЕЉЕЊЕ ДРЖАВНЕ ПРОПАГАНДЕ

ГЕНЕРАЛНИ СЕКРЕТАРИЈАТ	<ul style="list-style-type: none"> – спровођење унутрашње организације рада свих одсека, – прикупљање докумената о националном питању, – прикупљање докумената и података о положају српског становништва, – одржавање веза са познатим стручњацима из свих области националног живота;
АДМИНИСТРАТИВНИ ОДСЕК	<ul style="list-style-type: none"> – вођење целокупне администрације, – евиденција особља Одељења државне пропаганде и вођење персоналних послова, – вођење библиотеке у којој се прикупљају књиге, часописи, листови и други материјал који служи за пропагандне циљеве, – контрола материјалних набавки и издатака за посебне потребе Одељења државне пропаганде;
ОДСЕК ЗА ОПШТУ (ТЕРЕНСКУ), СОЦИЈАЛНУ И ПРОПАГАНДУ СЕЛА	<ul style="list-style-type: none"> – усмена пропаганда путем јавних предавања и њихово организовање у земљи, – одржавање везе са окружним и среским просветним установама, – растурање пропагандног материјала међу становништвом, – прикупљање информација о евентуалној страниј пропаганди у нашем народу и њено сузбијање, – давање упутстава за рад дописницима Одељења државне пропаганде при окружним начелствима и дописницима у иностранству и примање њихових извештаја о важним догађајима, – привредно-задружна, хигијенска и национална пропаганда на селу, – обавештавање сељаштва о свим важнијим питањима јавног живота, држање течајева и поучних предавања за земљораднике – установа „Земља и рад“;
ОДСЕК ЗА ШТАМПУ, РАДИО И ФИЛМ	<ul style="list-style-type: none"> – преглед домаће и стране штампе, – израда и издавање „Прегледа стране штампе“, – припремање материјала за домаћу штампу, – рад на изради публицистичког материјала: штампање књига, брошура, плаката и другог материјала, – припремање потребног материјала и руковођење свим пословима који се односе на националну и културну пропаганду путем радија и филма;
ОДСЕК ЗА ПОЗОРИШТЕ И ПРИРЕДБЕ	<ul style="list-style-type: none"> – обављање националне и културне пропаганде путем позоришта, – евиденција целокупног особља Народног позоришта у Београду и обласних народних позоришта, – надзор над радом државних и приватних позоришта, – преглед и одабирање позоришне литературе, – надзор над одржавањем и организацијом свих приредаба и концерата уметничког карактера;
ЦРНОГОРСКИ ОДСЕК	<ul style="list-style-type: none"> – организовање предавања, популарисање Владе народног спаса и спровођење антикомунистичке пропаганде у Црној Гори.

декларативно изјашњавала у корист немачких захтева ради задобијања немачког поверења, али и ради ублажавања положаја многих службеника који би остали без посла, како не би пришли покретима отпора.

Пропагандни тимови

Организацијске целине Одељења за пропаганду биле су једна врста „пропагандних тимова“ на челу са шефовима одсека. Евидентно је да су разлике у структури ових тимова и разлике у статусу предратних и ратних службеника утицали на квалитет пословања и постигнуте резултате на пољу организовања пропаганде. Шеф Одељења за пропаганду био је Ђорђе Перић, активан током читавог периода окупације, све до септембра 1944. године, када га је заменио Љубомир Тодоровић. У почетку, кључна личност Одељења био је Перићев шеф кабинета Јован Поповић, којег је, након два месеца, заменио Слободан Катић. На поменутој дужности Катић је остао све

до погибије приликом савезничког бомбардовања 18. маја 1944. године.

Током читавог периода окупације Генерални секретаријат био је задужен за спровођење унутрашње организације рада свих одсека, прикупљање података о положају српског становништва и одржавање веза са познатим стручњацима из свих области националног живота. На месту генералног секретара од октобра 1941. године до јесени 1942. године био је Милош Милошевић, а након тога на тој дужности једно време био је и Љубомир Тодоровић. Словенац Рудолф Печник био је секретар Одсека. Већина службеника у одсеку били су предратни чиновници. Милош Милошевић почео је пропагандни рад као генерални секретар. Током пролећа 1942. године организовао је редакцију листа „Српски народ“. Представљао се као заменик главног уредника, иако је лично уређивао и издавао лист са самосталном редакцијом изабраном од хонорарних чиновника пропаганде и самосталних и повремених сарадника.

Административни одсек обављао је административне послове, спроводио сва наређења и решења председника владе и шефа Одељења за пропаганду и достављао их надлежнима, старао се о набавкама канцеларијског материјала и других потреба преко економата, сређивао библиотеку наслеђену од ЦПБ-а. Административне послове шефа одсека водили су, од фебруара 1942. године до краја окупације, Душан Милојевић (пензионисан након три месеца), др Данило Павловић и Светислав Шумаревић. Већина службеника у одсеку били су предратни чиновници. Одсек за општу (теренску), социјалну и пропаганду села био је, поред Одсека за штампу, радио и филм, најпродуктивнији током читавог периода окупације. Дужност шефа Одсека за општу пропаганду обављао је у првих годину дана др Лазар Прокић, који је био и један од најактивнијих пропагандиста током 1941. и 1942. године. Писао је новинске чланке, потписујући се без псеудонима, и свакодневно пласирао антикомунистичку, антимаџонску и антијеврејску пропаганду. У јесен 1941. године руководио је припремама и организацијом антимаџонске изложбе у сарадњи са Ђорђем Перићем, Стевом Клујићем и немачким пропагандним органима. Бирао је и публиковао брошуре, штампао разне летке и плакате и обављао погодбе за штампу. Прокић је пред сам завршетак припрема нове антимаџонске изложбе у лето 1942. повучен са активности, а већ у јесен те године отпуштен је из Одсека за општу пропаганду. Светислав Шумаревић наводи да је повучен вероватно услед Клујићевих жалби немачким властима на његов рачун. Прокић је брзо након отпуштања повратио свој утицај код немачких власти. Једно време провео је у Берлину уређујући један српски лист заједно са Божом З. Марковићем. Након Недићеве посете Хитлеру поново је добио месечну плату и месечну помоћ за лист. Половином новембра 1943. године довео је у Београд Џона Емерија, који је држао предавања против Черчилове Енглеске.

Након Прокићевог смењивања, на дужности шефа Одсека за општу пропаганду један краћи период био је Живојин Ранковић, а потом Љубомир Тодоровић. Тодоровић је наставио са радом на публиковању брошура и растурању летака. У фебруару и марту 1943. године организовао је велики број предавања по местима у унутрашњости, посебно у оквиру пољопривредних течајева по селима и мањим местима. Београдску антикомунистичку изложбу пренео је у Крагујевац и Пожаревац током лета 1943. године. Крајем исте године на место шефа Одсека за општу пропаганду постављен је Војин Дрвенција. Љубомир Тодоровић добио је место генералног секретара пропаганде. Заједно са др Тихомиром Марковићем, референтом државне пропаганде, приредио је српску антикомунистичку изложбу у оквиру велике изложбе коју су организовали Немци у Београду. Руководство теренске пропаганде, након бомбардовања Београда 16. и 17. априла 1944, инсталирало је мању штампарију у селу Јајинцима за штампање летака и краћих публикација које не би могла објављивати у случају новог бомбардовања.

Инсталирање и организовање штампарске делатности обавио је Војин Дрвенција, који је био на дужности шефа Одсека за општу пропаганду све до септембра 1944. године, када је напустио земљу. Заменио га је Велибор Протић, дописник из Ужица. На том месту Протић је остао непуних месец дана.

Одсек за теренску пропаганду био је у свом раду редовно упућен на сарадњу са немачким пропагандним органима. Поред аташеа за штампу Ота Митерхамера, стални посетилац одсека био је и немачки официр Хенгстер, сарадник „Новог времена“. У сваком округу у Србији пропаганда је имала своје дописнике при окружним начелствима, а њима је директиве издавао шеф опште, односно теренске пропаганде. Број предратних службеника запослених у Одсеку за општу пропаганду према броју запослених у време окупације био је изразито мали у односу на остале одсеке. Наведено сведочи да су домаће власти имале више поверења у службенике које су саме ангажовале и колики су значај придавале теренској пропаганди и пропаганди на селу.

Одсек за штампу, радио и филм

У складу са потребама немачког пропагандног апарата, домаће власти уложиле су знатна средства у пропаганду путем штампе, радија и филма. Одсек за штампу био је активан током читавог периода окупације и одржавао је редовне контакте са немачким властима и од њих добијао инструкције и задатке. Први шеф Одсека за штампу био је Милош Младеновић, који је кратко остао на поменутом месту (постао је уредник листа „Ново време“). Заменио га је др Велимир Димић, чији је помоћник био Наум Симић. Одсек за штампу обављао је припрему за штампу обавештења Кабинета председника владе, кабинета разних министарстава и канцеларија разних установа јавности, као и чланака и других материјала. У оквиру одсека ангажована је лекторска служба која је преводила чланке и правила изводе из страних и домаћих листова за израду билтена, који је служио за информисање запослених у пропагандном одељењу, а поједини делови су штампани. Делови билтена штампани су у форми „Прегледа стране штампе“ и садржали су: датум објављивања, ознаку „поверљиво“ и прегледе одабраних објављених чланака из немачких,

хрватских, италијанских, француских, турских, бугарских, словеначких, чешких и мађарских листова.

Шеф Одсека за штампу, у споразуму са шефом Одељења за пропаганду, кореспондирао је са установама и личностима које су сарађивале са Одељењем за пропаганду. Поред редовних дужности посеђивао је агенцију „Рудник“ ради прибављања исцрпнијих вести, Одсек за штампу при немачком посланству, а повремено и редакције листова којима је редовно, сваког дана достављан пропагандни материјал за објављивање. Имао је обавезу да сваког дана у подне са представницима немачких власти присуствује конференцијама за штампу. Конференције су се одржавале у згради Народне скупштине до јануара 1944. године, а водио их је посебан официр – зондерфирер из немачког пропагандног одељења. Често су тим конференцијама присуствовали официр Тангл, представник немачке агенције „DNB“, и Хенгстер, зондерфирер за позориште.

Доктор Велимир Димић, осим што је обављао дужност шефа Одсека за штампу, био је и члан Врховног просветног већа Министарства просвете, Врховног спортског савеза и Управе Коларчеве задужбине. Повремено је посеђивао седнице Управе и одржавао пропагандна предавања на Коларчевом народном универзитету. Присуствовао је и конференцијама посвећеним пропаганди путем штампе и у појединим установама. Редовно је сарађивао са „Новим временом“ и „Српским народом“, којима је достављао чланке потписане пуним именом и презименом.

Након унапређења Велимира Димића за начелника Правног одељења Председништва владе, у јесен 1942. године, Милош Милошевић постављен је за шефа Одсека за штампу. У том периоду Наум Симић одлазио је на конференције за штампу са представницима немачких власти као представник одсека. Директиве и обавештења која је добијао на конференцијама непосредно је саопштавао шефу Одељења за пропаганду и шефу Одсека за штампу.

Одсек за радио, са Омером Кајмаковићем на челу, деловао је самостално у почетном периоду окупације. Почетком 1942. године на место шефа Одсека за радио постављен је Александар Стојковић, хонорарни сарадник пропаганде, издавач неколико пронемачких брошура из

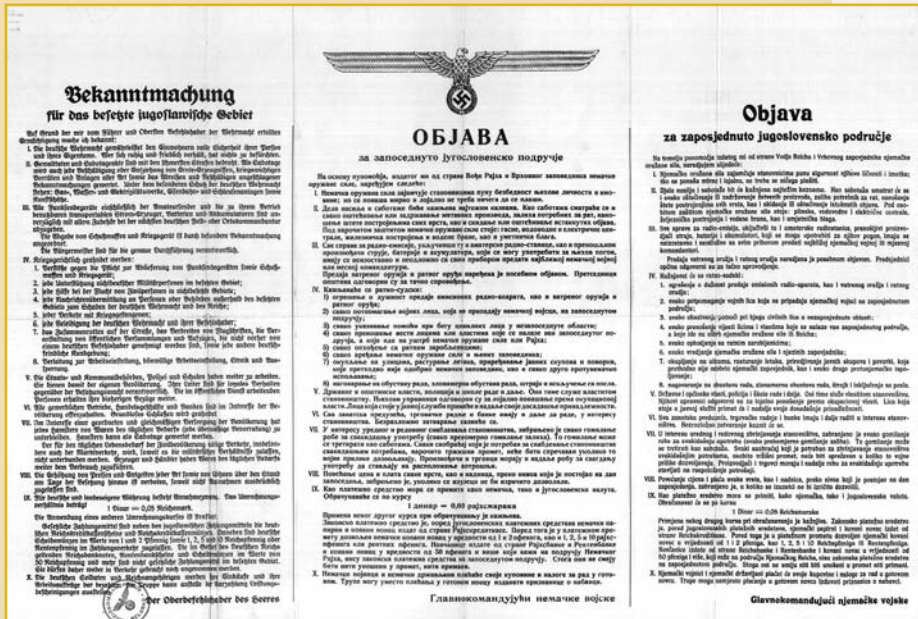
времена пре окупације и ранији секретар редакције „Новог времена“. Одсек за штампу проширен је током јесени 1942. године огранцима за филм и за радио, односно наставио је радио-службу ранијег Одсека за радио. Као шеф радио-службе и везе између Одељења за пропаганду и радио-станице Београд, Александар Стојковић радио је у периоду од почетка 1942. до маја 1944. године (када је отишао на службу у радио-станицу у Трсту). Највећи део службовања провео је у београдској радио-станици. Био је самосталан и службено је општио само са шефом Одељења за пропаганду. Београдска радио-станица давала је у српској емисији и своје коментаре о савременим догађањима. Стојковић је све време службовања у Београду надзирао и радио-предавања на српском језику која је добављао од разних личности, највише од чиновника. Општу наредбу за та предавања издао је у име председника Владе Велибор Јонић 10. јула 1942, који је позвао све чиновнике из Београда за које је сматрао да треба да држе предавања, на скуп у сали Коларчеве задужбине и дао им конкретне смернице за рад. Многа од тих предавања Стојковић је објављивао у штампи. Интересантан је податак да су већина службеника у Одсеку за штампу и за радио били предратни чиновници и да је већина постављена на дужност у периоду између 1937. и 1940. године.

Под контролом и културни живот

Пуна контрола културног живота, првенствено позоришта и филма, отпочела је 16. августа 1941. пребацивањем надлежности над Народним позориштем из сектора Министарства просвете и вера у ресор Одељења за пропаганду. Одсек за филм, као део Одсека за штампу, радио и филм, надзирао је и организовао кинематографску делатност. Средином марта 1943. године наведени одсек почео је сарадњу са Одсеком за духовну културу Одељења за високо образовање и народну културу Министарства просвете и вера по питању цензуре филмова намењених за приказивање ученицима.

Пропагандни рад домаће власти на пољу производње, дистрибуције и приказивања филмова регулисало је и пратило неколико немачких окупационих установа: испостава Главне управе за филм руководства Националсоцијалистичке партије у Београду, Одељење за пропаганду Југоисток и Пропагандни одред (секција) Србија. Пропагандни одред Србија са седиштем у Београду имао је реферате: за радио, штампу, позориште, за ноћне локале и за активну пропаганду. Реферат III ц Трећег одељења заповедника Полиције безбедности и службе безбедности бавио се у склопу обавештајне обраде културом, просветом и публицијетом. У његовом делокругу рада били су: високе и средње школе, позориште, уметност и филм, музеји, библиотеке, штампа и радио, општи публицијет и друго. Службом SD руководио је заменик шефа централе потпуковник Лудвиг Тајхман. Начелник Трећег одељења био је СС мајор Ханс Рексајзен, а у јулу 1943. наследио га је Јозеф Хајнчел. Рефератом III ц руководио је потпоручник, касније поручник Хајнц Шретер. Деловање SD-а у Народном позоришту састојало се од праћења рада и одређених личности, као и од уплитања у кадровску политику Управе Народного позоришта.

ПРОПАГАНДА ВЛАДЕ НАРОДНОГ СПАСА

рења становништва у циљеве немачке политике, пласирање тезе о праведности рата, развијање широке и планиране пропагандно-психолошке делатности ради умањивања снаге покрета отпора, навођење припадника покрета отпора на напуштање јединица, побуну и одвајање од народа. Крајњи циљ – потпуно умирење становништва и престанак свих видова отпора како би се приступило „санирању“ последица рата и „привредној обнови“ земље – садржан је и у крилатици Владе народног спаса: „Мир, ред и рад“. Избор и садржај коришћених пропагандних средстава зависио је од више фактора: става немачких власти, друштвено-политичке ситуације, облика деловања непријатељске пропаганде, карактера пропаганде (централна или локална-теренска), писмености, степена образовања и менталитета становништва и начина (могућности) дистрибуције пропагандних материјала у градовима и у унутрашњости земље. Немачке власти су често, свесно или стицајем околности, утицале на интензитет и успешност домаћих пропагандиста тиме што су ограничавале или стопирале употребу појединих пропагандних средстава. Било је случајева преузимања центара за пропаганду ради коришћења за немачке потребе и ограничавања употребе путем свакодневне цензуре немачког Одељења за пропаганду при Штабу војноуправног заповедника.

Уколико се приликом говора о пропагандним средствима које је користила Недићева влада у свом раду руководила једном од најчешће коришћених подела средстава комуникације на аудитивна, визуелна и аудио-визуелна средства, можемо закључити да су од аудитивних средстава коришћене две основне групе. Наведене групе карактеришу две техничке преношења порука – непосредне и посредне. Непосредна техника је обраћање лицем у лице, а посредна она у којој између пошиљаоца и примаоца поруке посредује неко техничко средство. Најчешће коришћени облици аудитивног посредовања били су: жива реч – говор (предавања, народни зборови, конференције), радио, гласоговорници и звучници (теренска пропаганда). У најфреквентнија визуелна средства могу се убројати: штампа (новине, часописи, брошуре), леци, плакати, слике, фотографије, цртежи, документи, карикатуре, карте и друго. У местима у којима је био велики проценат неписменог становништва могућности коришћења текстуалних порука отклањане су применом графичке симболике и сликовне технике. Аудио-визуелна средства коришћена су у зависности од постојећих услова. Приликом анализе пропагандних средстава навели бисмо позоришне и филмске представе као најзаступљенију форму аудио-визуелног изражавања. Такође, нагласили бисмо да је комбинацијом појединих пропагандних средстава долазило до настанка посебне форме спектакла коју су поседовале: приредбе, антимасонске изложбе, прославе, параде, дефилеи, комеморације и погребни.

Одсек за позориште и приредбе

Имајући у виду да су окупатори придавали велику пажњу оживљавању позоришног живота у Србији, крајем августа 1941. године надлежност над Народним позориштем и осталим позориштима у Србији пребачена је са Министарства просвете на Одељење за пропаганду и припојена Одсеку за позориште и приредбе. На челу наведеног одсека био је Јован Поповић, истовремено и управник Народних позоришта. У име немачких власти контролу рада Народних позоришта обављао је др Ханс Кремер на челу Пропагандног одељења „S“.

Пропагандна средства Недићеве владе

Током четворогодишњег рада Одељење за пропаганду Председништва Министарског савета користило је пропагандна средства која су се показала успешним у дотадашњој ратној пракси. Придавали су важност сваком средству које је могло помоћи њихов рад са циљем „...да развију једну интензивну и снажну пропаганду и живом речју и разним списима, плакатима и апелима“. Приликом анализе врсте, начина и фреквенности коришћења пропагандних средстава, морамо узети у обзир које пропагандне задатке је Недићева влада требало да испуни: давање подршке немачким властима у ломљењу отпора становништва и преузимању контроле над јавним мњењем, придобијање наклоности и подршке јавности, повећавање пове-

употребу појединих пропагандних средстава. Било је случајева преузимања центара за пропаганду ради коришћења за немачке потребе и ограничавања употребе путем свакодневне цензуре немачког Одељења за пропаганду при Штабу војноуправног заповедника.

Уколико се приликом говора о пропагандним средствима које је користила Недићева влада у свом раду руководила једном од најчешће коришћених подела средстава комуникације на аудитивна, визуелна и аудио-визуелна средства, можемо закључити да су од аудитивних средстава коришћене две основне групе. Наведене групе карактеришу две техничке преношења порука – непосредне и посредне. Непосредна техника је обраћање лицем у лице, а посредна она у којој између пошиљаоца и примаоца поруке посредује неко техничко средство. Најчешће коришћени облици аудитивног посредовања били су: жива реч – говор (предавања, народни зборови, конференције), радио, гласоговорници и звучници (теренска пропаганда). У најфреквентнија визуелна средства могу се убројати: штампа (новине, часописи, брошуре), леци, плакати, слике, фотографије, цртежи, документи, карикатуре, карте и друго. У местима у којима је био велики проценат неписменог становништва могућности коришћења текстуалних порука отклањане су применом графичке симболике и сликовне технике. Аудио-визуелна средства коришћена су у зависности од постојећих услова. Приликом анализе пропагандних средстава навели бисмо позоришне и филмске представе као најзаступљенију форму аудио-визуелног изражавања. Такође, нагласили бисмо да је комбинацијом појединих пропагандних средстава долазило до настанка посебне форме спектакла коју су поседовале: приредбе, антимасонске изложбе, прославе, параде, дефилеи, комеморације и погребни.

Приликом анализе врсте и дистрибуције пропагандних средстава можемо извући закључке о ставовима представника домаће власти о значају одабира пропагандних средстава

и њиховог комбиновања. Један од максимално ангажованих представника владе на пољу пропаганде био је министар просвете и вера Велибор Јонић. Његово виђење пропаганде као „свеобухватне свакодневне активности међу становништвом“ базирало се на добром познавању ефеката који су имала одређена пропагандна средства у складу са јасно постављеним циљевима. Стварност окупације и подређеност немачким интересима утицали су на постављене циљеве, али је Јонић у духу својих идеолошко-политичких ставова спроводио и сопствене замисли о стварању традиционалног српског друштва, путем национално-просветног рада међу становништвом, са посебним акцентом на васпитавању омладине. У том погледу посебно је сматрао значајним поновно покретање листа „Просветни гласник“, као пропагандног средства за „оплемењивање“ духа омладинаца. Велику пажњу посвећивао је „просвећивању“ осталих припадника власти о задацима које је требало остварити коришћењем одређених пропагандних средстава, уз потенцирање личне одговорности сваког носиоца пропагандног рада. Предлагао је председнику Владе начине реализације одређених немачких директива, израђивао је скице за рад на терену које је прослеђивао Ђорђу Перићу на дорату и реализацију. Тако је приликом одржа-

ставка у Јонићевом виђењу пропаганде јесте примена дириговане контролисане пропаганде уз одабир адекватних пропагандних средстава.

Министар унутрашњих послова Милан Аћимовић уобличио је своје виђење пропагандног рада још као председник Савета комесара, али његова размишљања о пропагандном раду била су усмерена ка што бољој реализацији задатака које су поставиле немачке власти. У потпуности је подржавао гледишта председника Владе, али је у одређеној мери дозвољавао импровизацију и иновативност носилаца пропагандног рада у конкретним случајевима, посебно када је у питању била локална пропаганда. Продубљивање идеологије српског национализма, подстицање социјалне свести и изградња народног духа били су приоритети, али у мери у којој не би „иритирали Немце“. Кључну улогу у остваривању тих циљева, према Аћимовићевом виђењу, имала је теренска пропаганда уз коришћење летака, плаката и одржавање народних зборовва.

Као шеф Одељења за пропаганду Ђорђе Перић био је првенствено заинтересован за спровођење конкретних задатака на пољу спровођења централне и локалне пропаганде. Био је свестан потпуне подређености немачкој цензури у свим важнијим областима пропагандног рада, што је уочљиво у сваком од његових излагања. Истовремено је заступао гледиште да Немцима стално треба указивати на потребу да се пропаганда прилагоди српском поднебљу и менталитету. У том контексту највећи значај придавао је одабиру запослених у Одељењу за пропаганду, спољних сарадника и одговарајућих пропагандних средстава. Сматрао је да претерана идеологизација води неуспеху пропаганде, поготово у случајевима када су промовисане зборашке идеје које нису наилазиле на добар пријем код становништва. Неколико месеци након ступања на дужност шефа Одељења за пропаганду Перић је учио зависност резултата пропагандног деловања од идентитета носилаца пропаганде. Уколико је било јасно стављано до знања да су Немци аутори одређених пропагандних материјала и да пласирају своје идеје, успех је био далеко од очекиваног. Трало је пропаганду уобличити према психолошком профилу српског становништва, односно прилагодити је тако да буде пријемчива и прикрити њену „немачку обојеност“.

Непријатељска пропаганда била је значајан фактор у одабиру пропагандних средстава, која су морала бити ако не ефикаснија од непријатељских, а онда барем подједнако ефикасна. Новинар С. М. Јанковић је у критици непријатељске пропаганде навео најчешће коришћена пропагандна средства у ондашњим приликама: брошуре, списе, новине и радио као „одлична средства у ширењу извесних идеја, принципа и схватања“. Интересантно је виђење изванредног комесара за персоналне послове Танасија Динића као почасног председника Српског новинарског удружења о значају штампе као пропагандног средства и о улози српске штампе у обновљеној Европи. Танасије Динић се у „сво-

вања конференције представника централних власти са окружним начелницима у фебруару 1942. године, истицао важност пропагандног деловања у сваком моменту и примене свих доступних средстава: „Не смемо се задржати само на зборовима и тим пропагандним брошурама и лецима, сваки гест је пропаганда.“

Министар просвете највећи значај придавао је живој речи, односно теренском раду на нивоу локалне пропаганде кроз директан контакт са становништвом: „...Од усмене речи највише зависи. Ова писана реч и чита се и не чита се...“. У духу реализације идеја о радној служби, у зиму 1941–1942. године гимназијалцима је увео обавезу чишћења снега, а гимназијалкама рад на припреми и прикупљању помоћи за избеглице (уз истицање хумане стране тих активности). Кључна

јој” анализи увелико користио ставовима шефа штампе немачког Рајха др Дитриха. Велика моћ штампе као средства за преношење политичких идеја била је истовремено мач са две оштрице, уколико се штампа користила за завођење народа и повећање његовог страдања. У том случају Динић је слободу штампе називао „слободом лажи и обмане”. Постојање здраве и националне штампе било је предуслов националног опоравка народа.

Значај радија

Међу аудитивним пропагандним средствима пропагандисти Недићеве владе користили су у највећој мери радио. Путем радија преношене су вести, говори министара и чланова владе, разне емисије културног, уметничког карактера, предавања, концерти, спортске манифестације. Радио је био погодно средство и за ширење такозване црне пропаганде, у случајевима када је субјекат пропаганде користио лажни идентитет.

Радио Београд, као што је већ поменуто, почетком окупације преузели су Немци, који су радио сматрали најефективнијим пропагандним средством. Током ратних дејстава радио-вести имале су посебну улогу, па је било важно контролисати главну радио-станицу. У брошури Одељења за пропаганду „Узроци нашега пораза”, објављеној у јануару 1942. године, анализиран је значај радио-пропаганде и њен утицај на увлачење Југославије у рат. Радио-служба била је „најсавршенији инструмент пропаганде на далеком одстојању” без могућности ефикасне цензуре, за разлику од писане или усмене речи. Анализирајући ту ситуацију, Ђорђе Перић истакао је да је главни проблем у коришћењу радија као пропагандног средства управо у утиску који је произвела чињеница да су га преузели Немци. Немци су емитовали целодневни програм за афричко ратиште и ради остваривања других војних циљева, тако да је изгледало као да је то немачки радио који у одређено време емитује вести на српском језику. Тиме је доведен у питање значај који је становништво до тада придавало емисијама Радио Београда, као и поверење у вести које су му сервиране. С обзиром на широку пропагандну активност коју је у прве две године окупације развио Радио Лондон, Недићеве пропагандисти били су константно суочени са озбиљним проблемима услед губитка ауторитета Радио Београда. Председник Владе и министар унутрашњих послова покушавали су у више наврата да преузму контролу над Радио Београдом, али безуспешно. Истовремено, почело је организовање радио-програма у унутрашњости, на локалном нивоу. Тако је уведен стални радио-час становницима Лесковца, путем микрофона. Емисије су одржаване свакога дана из књижаре „Обреновић” у поподневним часовима, а састојале су се од предавања пропагандног и просветног карактера, националног часа, вести саопштења и наређења општег и локалног карактера уз обавезну уводну паролу: „Срби на окуп, сви под барјак генерала Недића!”.

Осим радија, представници Владе највише су полагали на држање пропагандних предавања, говоре министара, чланова владе, окружних и среских начелника и других признатих чланова заједнице, те на учествовање представника власти на народним зборовима и одржавање конференција намењених одређеним циљним групама. Сви говори су претходно морали проћи немачку цензуру, што је додатно отежавало пропагандни рад. Влада је постепено утицала на немачке власти да по питању живе речи не покрећу било какве пропагандне акције на „своју руку” него уз консултовање са српским водећим пропагандистима, управо с циљем постизања бољих резултата. Ђорђе Перић је говорио о тешкоћама на које су наилазили Недићеве пропагандисти у покушајима да придобију немачке власти за сарадњу и заједнички рад на објављивању пропагандних садржаја. Немци су испробани пропагандни модел и уобичајене садржаје, које су пласирали у другим европским земљама под својом влашћу, покушали пресликати и користити у Србији.

Одељење за пропагандну слало је предаваче и говорнике на терен са припремљеним предавањима. С обзиром на чињеницу да је пропаганда била углавном усмерена на најшире народне масе, којима је жива реч била најближа, најподесније пропагандно средство било је управо држање говора на народним зборовима. С циљем сузбијања комунистичке пропаганде агитатори су држали говоре по селима у унутрашњости, а из села су слате групе најугледнијих сеоских домаћина у Београд на „предавања и инструктажу” код председника Владе и министара. Ради лакшег преноса предавања и говора окупљеном народу, уведена је пракса да се

на згради сваког окружног и среског начелства инсталирају звучници. На примеру предавања које је одржао професор Момчило Балић у Крагујевцу („Узроци нашег државног и народног слома“), кога је ангажовало Одељење за пропаганду, може се демонстрирати коришћење различитих пропагандних средстава којима се покушавао појачати ефекат предавања. Предавање је одржано у сали биоскопа „Шумадија“, а преношено је путем звучника на улицама. Тиме је решен проблем преноса предавања већем броју слушаца који нису могли стати у салу. Начелство Крагујевачког округа је том приликом обавезало одређени број интелектуалаца да присуствују поменутом предавању како би оно добило на значају. Било је случајева да су теренски пропагандисти анонимно присуствовали предавањима и зборовима и узвикивали припремљене пароле, агитовали за Недићев режим и утицали на окупљено становништво у тренуцима када је претила опасност од могућег негодовања или критике који би анулирали жељени ефекат збора.

Удаљеност појединих места од центара пропаганде, односно географски фактор и временске прилике често су ограничавале и сужавале избор пропагандних средстава и конкретно пропагандно деловање. Тако су представници домаће власти били суочени са проблемима у спровођењу пропагандне кампање која је покренута у фебруару 1942, а посебан замах добила је у марту исте године. Немилосрдна зима у фебруару, а потом поплаве изазване отапањем снега и наглим изливима река и потока ометали су долазак предавача у поједина места окупирани Србије. Начелник Моравичког среза у свом извештају Министарству унутрашњих послова истиче како се предавач Велимир Адаловић послат од Одељења за пропаганду у његов срез суочио средином марта са проблемом доласка до појединих општина у срезу услед великих поплава.

Конференције су биле средство усмеравања представника централне и локалних власти у вршењу дужности и пропагандног рада. Неопходно је указати на постојање вишеслојности у пропагандном раду, односно на чињеницу да је пропаганда била усмерена и на саме представнике локалних власти и на пропагандисте који су често били оруђе у рукама владе. Најбољи пример су конференције које су представници централне власти одржавали са окружним начелницима и ангажовање референата за пропаганду као споне између локалних и централних власти. Окружни начелници су исто тако одржавали конференције са локалним представницима политичких, културних и просветних власти, медијима, како би им пренели и „презентовали“ ставове центра.

Свеприсутна штампа

Најфреквентније визуелно пропагандно средство које су користили представници домаће власти била је штампа. Издавање листова и објављивање чланака било је строго контролисано. На основу Перићевог излагања са конференције одржане са окружним начелницима можемо закључити да су домаће власти имале проблем у коришћењу штампе као пропагандног средства: „Цензуру држе немачке војне власти, а чим они држе цензуру, они диригују и штампом, јер онај који цензурише тај и диригује, ми само објашњавамо и саветујемо, али немамо власт“. Познат је пример са брошуром у којој је штампан говор Фон Рибентропа, коју су немачке власти превеле на српски језик и делиле становништву. Брошура није постигла жељени ефекат јер није била прилагођена српком менталитету.

Одељење за пропаганду бавило се и издавањем пропагандних летака, брошура и штампањем плаката. Пропагандни материјал штампала је за владине потребе Државна штампарија. Пропагандна одељења при окрузима добијала су део пропагандног материјала за округе од крајскокомандантура. Окружни начелници штампали су, издавали и растурали летке на територији својих округа по немачкој препоруци и одобрењу. Такође, на територији појединих округа дељене су и слике, уколико су пристизале од крајскокомандантуре у Ваљево или директно од Одељења за пропаганду. Леци су били различите садржине: инструктивни: позиви на пријаву саботера и комуниста, позиви на одржавање мира и реда, позиви на жетву и предају жита; леци-писма: писма подршке заробљеника председнику Владе, искуства лица која су преживела заробљеништво код партизана или бивших партизана и комуниста, дечији апели са сликама; директивни леци којима је сугерисан престанак борбе; информативни: приказивање свемоћи немачког оружја, обавештавање о ситуацији и важним догађајима, садржаји измишљених или стварних докумената западних савезника и Совјетског Савеза; леци-пропуснице који су најчешће били направљени у облику званичних докумената.

Министар унутрашњих послова припремио је списак парола које је препоручио окружним начелницима за штампање у лецима. Пароле су сажето формулисаним порукама (ставовима, циљевима, апелима, позивима и задацима) биле усмерене на смиривање становништва и покретање привредне обнове.

Пропагандни органи придавали су велики значај употреби плаката као пропагандног средства, с обзиром на чињеницу да су својим колористичким ефектом и сликовном представом остављали упечатљив утисак, па су их користили у одлучујућим моментима. Станислав Краков назива плакате, односно „хартије залепљене на зидовима, правим путоказима око којих се одиграла судбина целог становништва окупираних земља“.

Коришћене су и карикатуре као сликовне поруке сатиричног облика изражавања, прожетог комичним и подругљивим, често агресивним приказивањем појава стварности и рата, западних савезника и Совјетског Савеза. Одељење за пропаганду публиковало је и карте, преузете од Пропагандног одељења Југоисток, које су коришћене као средство брзог објашњавања ситуације на фронтима и природе збивања, померање линије борбе и ситуације на бојиштима. Фотографије нису биле само очигледно, већ и битно активистичко средство које је утицало на свест. Посебно су коришћени изложбени темати у којима су приказивани пораз непријатеља, победе савезника, изјаве и сведочења, борбени подвизи, злочини непријатеља, обнова и напредак земље.

Одељење за пропаганду радило је интензивно на припреми пропагандних материјала, који је интензивно дистрибуиран у другој половини 1942. и током 1943. године. Одсек за наставу и спорт и сарадници Одсека за пропаганду Националне службе за обнову Србије израдили су брошуру „Три месеца рада Националне службе“, које је штампана у 3.500 примерака (3.000 на обичној и 500 на луксузној хартији). Током 1943. године у Чачак је из Београда допремљено 7.516 плаката, летака, брошура, карикатура и календара. „Пролећна посланица Милана Недића“ у марту штампана је у виду плаката у 75.000 примерака, у новембру 1943. одштампано је 50.000 плаката Милана Недића, 25.000 примерака плаката са говором министра просвете и велика количина других садржаја, углавном антикомунистичких брошура, које су такође објављиване у великим тиражима. У децембру је одштампано 50.000 примерака „Божјине речи Милана Недића“ и исто толико примерака говора министра просвете.

Филмови, позоришта, изложбе, плакати

Иако су кинематографску и позоришну делатност строго контролисале и усмеравале немачке власти, припадници Недићеве владе сматрали су их најзначајнијим аудиовизуелним средствима. Због тога су уз немачко усмеравање организовали приказивање и дистрибуцију филмова, као и редовни позоришни рад у Београду и у мањим градовима у унутрашњости Србије. Циљне групе биле су првенствено ученици, студенти, омладинци, које је требало васпитати у националном духу, али и сељаштво, које је требало да чини основу будућег српског друштва. Било је важно што више омасовити посету позориштима и биоскопима, што је самим тим значило и мање интелектуалаца, а више људи из народа на позоришним представама.

БЕОГРАДСКИ КРВАВИ УСКРС

Комбинација више пропагандних средстава чинила је форму спектакла. Домаће власти користиле су се том формом како би произвеле посебан пропагандни ефекат на становништво. Најчешћи облици спектакла биле су приредбе, антимасонске изложбе, прославе, параде, дефилеи, комеморације и погребни. Одељење за пропаганду организовало је разне врсте приредби. На примеру Националне службе за обнову Србије можемо видети да су их одржавали с циљем „да обвезнике културно преобразе и преваспитају“. Позоришни одсек Националне службе за обнову Србије организовао је низ приредби у унутрашњости након успешне приредбе у Народном позоришту у Београду.

Сложено пропагандно средство биле су изложбе, које су углавном имале антимасонски и уједно антикомунистички и антисемитски карактер. Током читавог периода окупације одржано је неколико антимасонских изложби. Лазар Прокић дефинисао је антимасонску изложбу као „средство националног подучавања, обучавања и васпитавања“. У сврху популарисања изложбе, као и најаве отварања и повећање броја посетилаца, радни комитет Антимасонске изложбе користио је десетак пропагандних средстава: штампу, брошуре, едиције, плакате, летке, афише, биоскопске рекламе, радио-емисије, серију поштанских марка и специјално обучене водиче. Уместо термина „пропаганда средства“ коришћен је термин „инструменти“.

Према подацима са конференције за штампу, у дневној београдској штампи написано је 98 чланака и 59 белешака о Антимасонској изложби. Штампано је 207.017 брошура и других едиција, а посетиоцима изложбе продато је 116.219 едиција. Остатак брошура подељен је бесплатно ђацима и радницима по унутрашњости. Пропагандни сервис изложбе издао је четири врсте симболичних плаката у количини од 80.000 примерака, издато је и растурено

100.000 летака у боји по београдским улицама. Израђен је афиш изложбе у боји у 1.000 примерака, а издато је 108.000 примерака дописних карата које су делом продате, а делом раздвојене по провинцији. Коришћене су и биоскопске рекламе, израђено је 176 биоскопских плоча са четири типа текста и фотографијама коришћеним у Београду, Земуну и Панчеву. Преко Радио Београда емитоване су три верзије најаве Антимасонске изложбе, а издате су и четири врсте поштанских марака. Као пропагатори изложбе ангажовани су специјално регрутовани националистички оријентисани академци оспособљени да тумаче изложбени материјал. Касније су делови изложбе излагани у одређеним местима и градовима у унутрашњости. Материјал са изложбе пребачен је у реновирану Али Коч ложу на Калемегдану како би био „перманентни музеј остатка једног кобног друштва и вечита опомена“.

Припадници Српске државне страже и добровољачких одреда у Београду и већим градовима по Србији одржали су низ дефилеа и концерата са националним садржајем. Већина чланака о добровољачким одредима садржала је и фотографије дефилеа, полагања заклетве нових добровољаца, сечења колача на слави и разне детаље из живота добровољаца. У првој години окупације организовани су дефилеи добровољаца у духу популарисања борбе против комуниста и као један вид популарисања приступа становништва тим одредима. Учествовали су у дефилеима носећи заставе и уз војну музику. Приликом једног од таквих дефилеа Димитрије Љотић одржао је говор омладинцима. Након проласка кроз

**ОВА КУГА ЈЕ
КОНАЧНО ОТКЛОЊЕНА**

град добровољци су акламирали председника владе пред зградом Председништва. Том приликом Недић их је поздравио у присуству Михајла Олћана. Свечаном полагању заклетве добровољачких одреда присуствовали су по неписаном правилу председник владе или други представници власти. Полагање заклетве обично се везивало уз неки црквени празник или свеца заштитника, било је обележено дефилеом и освећењем заставе одреда уз обраћање, односно говор неког од присутних представника власти и посету касарни одреда. Погреби и комеморације коришћени су у највећој мери у антикомунистичкој и у пропаганди против западних сила. Требало је јавности указати на „комунистичка злодела“ против исправних грађана и припадника владиних одреда, као и на злочине који су проузроковани савезничким бомбардовањем. Након савезничког бомбардовања Београда, Ниша и других градова у Србији одржан је седмодневни помен жртвама „англо-америчких убица“. Последњем у низу помена, одржаном у Саборној цркви у Београду, присуствовао је председник владе са министрима.

На крају...

Окупирана српска територија под немачком влашћу, омеђена деловима који су припали савезницама Трећег рајха, била је предмет значајне економске, идеолошко-политичке, културне и пропагандне репресије непријатељских земаља и у сфери информисања. Немачке власти покушавале су да српском народу наметну идеје новог поретка вршећи при томе велики утицај на Владу народног спаса. Културна репресија постала је део свакодневице. Ширење и обрађавање политичких идеја и циљева немачког „новог поретка“ било је организовано и смишљено, односно представљало је специфичан вид пропагандног деловања. Немачка пропаганда имала је великог удела у креирању алтернативне ратне стварности у Србији (поготово немачки ратни плакати као најподесније пропагандно средство). Алтернативна ратна стварност обликована је путем ограничавања сазнајних могућности прималаца пропагандних садржаја и стварањем искривљене слике актуелних дешавања (забраном слушања непријатељских радио-станица, увођењем полицијског часа, онемогућавањем просечног становника да дође до информација о дешавањима у свету и земљи на други начин осим путем штампе, забраном рада кафана, укидањем корзоа, забраном ширења гласина и низом других мера).

Пропагандисти Недићеве владе били су својеврсни пионири у освајању „духовног простора“ окупирани Србије, крчили су стопу по стопу земље, у борби за одговарајуће место „Нове Србије у новој заједници народа“, са националсоцијалистичком Немачком на челу, која је паралелно са сопственом борбом обезбеђивала „животни простор“ и другим европским народима уколико би га „заслужили конструктивним радом“. Слика простора окупирани Србије захваћене ратним дејствима, народним устанком, дејствима четничких јединица и грађанским ратом, презентована је јавности на потпуно другачији начин. Време окупације називали су „временом после рата у коме се требало обрачунати са непријатељима новог поретка“. Популарисана је теза да је рат за Србију завршен у априлу 1941. године и

да је наступило време мира, просперитета и реализације социјалног програма председника владе. Животни простор Нове Србије угрожавале су само присталице „англо-америчке плутократије“ и „јудео-масонске интернационале“. Истицани су успеси српских оружаних одреда у заједничким акцијама са немачком војском на уништавању комунистичких елемената и партизанских јединица. Пласирана је и теза о победи Немачке на Источном фронту и Јапана на Далеком Истоку. Ширене су вести о скором завршетку рата. Српски народ припреман је за улазак у Нову Европу свакодневним глорификовањем немачке војске и идеја националсоцијализма. Вести које би евентуално могле допринети рушењу пласиране слике нису биле објављиване или су презентоване у измењеном облику. Ратни пејзаж је у виђењу пропагандиста постепено добијао потпуно другачији облик у односу на првобитно, реално стање ствари. Њихов основни задатак и крајњи циљ био је преношење визије коју су имали или која им је наметнута, као и слике коју су стварали током читавог периода окупације на што више прималаца пропагандних садржаја, односно на што већи број становника окупираних српске територије.

Путем писане и усмене речи, односно коришћењем радија, штампе и плаката, као најпрактичнијих и најприступачнијих пропагандних средстава, пропаганда се свакодневно пробијала до просечног становника и пласирала низ важних порука поступно креирајући одређене представе. У штампи су редовно објављивани прилози о стању на светским и балканском ратишту, војној, политичкој и економској ситуацији у окупираној Србији. Стил пропагандних порука, њихов језик и садржај био је подложен променама, у зависности од развоја ратне ситуације. Део алтернативне слике ратне стварности креиран је у центрима немачке пропаганде и прослеђиван Одељењу за пропаганду. Наведено одељење је ову слику допуњавало и у одређеним случајевима филтрирало у контексту тренутних дешавања на фронтима и у ситуацијама када је пропагандне садржаје требало прилагодити менталитету, схватањима и психолошком профилу просечног српског становника.

Слика простора била је надограђивана сликама пријатеља и непријатеља српског народа. Подршка Трећег рајха Србији, оправдавање борбе његових савезника за животни простор и уверавање у неминовност победе Тројног пакта, писање о свакодневном напредовању немачких трупа и губицима савезника биле су неизоставни део насловних и првих страница у већини престоничких листова. У даљем нијансирању слика простора употпуњавана је извештајима о раду Владе народног спаса и њених представника, писању о акцијама Српске државне страже против припадника партизанског покрета, четницима Косте Пећанца, Љотићевцима, одржавању зборована, конференција, пружању помоћи избеглицама и сиротињи, решавању привредних проблема и приказима културних дешавања у Београду и Србији. Осим припадника партизанског покрета, који су у перцепцији домаћих власти били највећи народни непри-

јатељи, у престоничким листовима свакодневно је посвећиван одређени простор акцијама Драже Михаиловића и његовим односима са избегличком владом у Лондону. Такође, неизоставно је било редовно осуђивање јеврејског народа, као главног носиоца јудео-масонске завере. Јевреји су оптуживани за спречавање продора фашистичких идеја у Србију, за ширење идеја западне демократије и материјалистичких утицаја међу омладином и за организовање 27. марта, те их је у народном интересу било неопходно уништити. Известан простор био је посвећен и писању о дешавањима у НДХ, углавном у контексту анализе политике нових усташких власти и њиховог односа са Немачком, као и решавања избегличког питања. Истицана је активност на пружању помоћи Немачкој ангажовањем радне службе у Србији и слањем радника у Немачку. Редовно су објављивани прилози о животу српских радника и омладинаца у Немачкој и о погодностима које су у немачким логорима уживали ратни заробљеници. Велики контраст редовним хвалоспевима политици немачких и домаћих власти, као и тенденциозном приказивању стања на фронтима, чинила је редовно објављивана рубрика црне хронике на основу које можемо пратити утицај ратне свакодневице на обичног човека, који често није могао да се носи са тежином ратне ситуације. Истовремено, црна хроника била је показатељ читаоцима да „живот тече нормалним током“.

Пропаганда домаћих власти креирана је не само у немачком центру и у Одељењу за пропаганду, већ је у извесној мери била резултат деловања идеолога и припадника „Збора“ међу омладином и народом, као и њиховог посредног удела у вођењу државне политике. ■

Ауторка је виши архивиста у Војном архиву